

Liturgikus örökségünk IV.
A *Paraklisz* önálló megjelentetésének centenáriuma
2005. április 29-én rendezett szimpozium anyaga

Kiadja:
a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola
Liturgikus Tanszéke
Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13-17.
Tel.: (42) 597-600
Fax: (42) 420-313
e-mail: atanaz@atanaz.hu

Felelős kiadó:
Dr. Pregun István
főigazgató

Szerkesztette:
Ivancsó István
e-mail: ivancsoi@atanaz.hu

© 2005 Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék

ISSN 1786-2639
ISSN 1785-2722
ISBN 963 866550 4 1

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITUDOMÁNYI FŐISKOLA
LITURGIKUS TANSZÉK 12.

Liturgikus örökségünk IV.

**A *Paraklisz* önálló megjelentetésének centenári-
umára 2005. április 29-én rendezett szimpozion
anyaga**

Nyíregyháza
2005

KERESZTES SZILÁRD

MEGNYITÓ

A Parakliszt hallani, vagy a Parakliszról hallani számomra mindig különös öröm. Gyermekkoromnak nagy öröme. 1932-ben születtem. Hét éves körül lehettem, amikor a világháború kitört. Szörnyű évek voltak. Akkor már hatan voltunk testvérek. Téli estékre emlékszem. Petróleum nem volt. Délután begyújtottuk a kandallót, raktuk szépen a tüzet. Az világított egészen addig, amíg vacsorához már egy kis lámpát gyújtottunk, s az világíthatott. Közben pedig imádkoztunk és énekeltünk. A Parakliszt kétszer-háromszor esténként. Úgy ivódott belénk ennek a szertartásnak minden részlete, hogy az kitart egy életre. – Gyermekkorom szép emlékéiről szeretnék most nagyon szép és nagyon okos előadásokat hallani.

De ez az emlék mást is mond nekem. Az igazi jámborság, az igazi vallásosság mindig gyermekies. Én a Parakliszban érzem Jézusnak azt az útmutatását, hogy „ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába”. Ezt a szertartást csak alázatos, gyermeki, kicsi szívvel lehet énekelni. Akkor érthető a szöveg, akkor szép a dallam. De mondhatom ezt fordítva is: a gyermekiesség nem üres csacsogás, nem érzelgős jámborság, nem valamilyen felületes elszomrodás, hanem a gyermekies vallásosság igen tartalmas. Mert ez az imádság tartalmilag nagyon nehéz. Értik a gyermekek is, és elgondolkoznak rajta a teológusok is. Mélységei csak folyamatosan tárulnak fel, és minél többet gondolunk rá, főleg pedig minél többet imádkozzuk, énekeljük, annál többet értünk meg a teológiai tartalmából. – Remélem, ma délután ennek lehetünk tanúi.

Valóban, elgondolkodtató, hogyan lehetett akkor – és hogyan lehet azóta is – ennek a szertartásnak, ennek a minden ízében nagyon igényes és nagyon magas teológiai szertartásnak olyan népszerűsége, mint amilyen van. Mert az igazi érték, amelyben ötvöződnek a magas teológiai gondolatok, a nemes emberi érzések a gyermeki ráhagyatkozással, a bizalommal, mindig megragadja az embert, és tud értékesebb, számunkra becsesebb lenni, mint a talán silányabb tartalmú vagy formájú vallásos megnyilatkozások.

És végül még egy dolog. Számomra a Paraklisz szertartása különösen kedves azért is, mert ezt a szertartást úgy őriztük meg, ahogy ezelőtt száz évvel és ötven évvel is énekelték. Ezt a szertartást – hála Istennek – nem érte el az a hullám, amely az elmúlt évtizedekben bennünket is megkísértett, hogy elhagyva saját hagyományunkat idegen dallamok, idegen harmóniák felé irányuljunk. Bár ne tettük volna mással sem! Bár maradt volna meg minden úgy, ahogy ezelőtt volt, ahogy őseink énekelték! Atyáink jámborságát, atyáink hagyományát nem csak tisztelnünk kell, hanem szeretni és őrizni is.

Szívemből kívánom, hogy ez a szimpozion szolgáljon a Mária-tiszteletünk és magyar görög katolikus liturgikus hagyományunk felelevenítésére és megőrzésére!

IVANCSÓ ISTVÁN

A PARAKLISZ SZERTARTÁSA ÉS MAGYAR NYELVEN VALÓ MEGJELENTETÉSE

TARTALOM: 1. Bemutató; 2. A Paraklisz általában; 3. A kis Parakliszunk; 4. Híradások a Paraklizról; 5. Magyar megjelentetései; 6. A görög, a magyar és a szláv Paraklisz; 1/ Egyezőségek és különbözőségek; 2/ Egybevetésük; 7. A nagy Paraklisz; 8. Exkurzus: A 75 éves változat; 9. Összegzés.

1. Bemutató

Mint szimpozionunk meghívójából is ismeretes, éppen száz esztendővel ezelőtt – tehát 1905-ben – jelent meg az a kis füzet, amely a Paraklisz magyar nyelvű szövegét tartalmazza. A csaknem jelentéktelennek tűnő füzet összeállítója mindeddig ismeretlen. Ugyanis a kérelmezés, a püspöki jóváhagyás, a megjelentetés a munkácsi egyházmegyében történt, melynek levéltári anyaga még mindig megközelíthetetlen számunkra. A hajdúdorogi egyházmegye,¹ illetve püspökség levéltárában található későbbi iratok viszont – mint még látni fogjuk – nem szólnak az összeállítóról, csak tényként kezelik, hogy létezett ez a kis mű.

Mindezek ellenére mégis roppant jelentősége van a Paraklisz tartalmazó füzetnek, ugyanis magyar nyelven ez az első önálló kiadása. Feladatul tehát éppen azt tűztem ki, hogy ezt a művet bemutassam.

Mindenesetre, figyelemre méltó, hogy a Paraklisznak a szakirodalomban vagy a szakszótárakban alig lehet nyomára bukkanni. Magyar nyelvű monográfia mindmáig nem létezik róla, idegen nyelvű ismerteté-

¹ Mint ismeretes, a hajdúdorogi egyházmegyét csak 1912-ben alapították, ez indokolja, hogy 1905-ben Ungváron adták ki a magyar nyelvű Paraklisz. – A X. Szent Piusz pápa által kibocsátott *Christifideles graeci* kezdetű alapító bulla szövegét közli *Acta Apostolicae Sedis* IV (1912) 429-435; valamint másolatban megtalálható: *Schematismus venerabilis cleri dioecesis graeci rit. cath. Hajdúdorogensis ad annum Domini 1918*. In: *Nyíregyháza, Typis Alexii Jóba*, 31-40. Legújabbban pedig az egyházmegye fennállásának 75. évfordulóján közzéttek: Timkó, I. (szerk.), *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Emlékkönyve 1912-1987*, Nyíregyháza 1987, 239-245.

sei is csekélyek. Ami megtalálható a szertartásról, az jórészt csak leíró jellegű bemutatás.²

Mindezek fényében, a teljesség kedvéért először érdemes szólni a Paraklizról általában, utána pedig a róla fellelhető híradásokról, illetve a szertartás magyar nyelvű megjelentetéseiről. Fontosnak tűnik aztán a görög és szláv nyelvű változatot is egybevetni a magyarral, majd a nagy Paraklizról is szót ejteni, hogy végül lássuk egy másik kiadását,³ amely szintén jubilálhat, hiszen ugyancsak ebben az évben 75 esztendő. – Ezzel már fel is vázoltam a mondanivalóm lényegét.

2. A Paraklisz általában

Biztos, hogy az a szertartás, amit magyar görög katolikus egyházunkban „Paraklisz” néven ismerünk, a legismertebb istentiszteleteink közé tartozik.⁴ Májusi estéken (sok helyen októberben is) felhangzik a templomainkban: ezzel köszönti görög katolikus hívó népünk az Isten-

² Vö. BECK, H. G., *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich* (Handbuch der Altertumswissenschaft, XII. Abt., II. Teil, I. Band), München 1959, 250. Ez csupán annyit mond, hogy Hórologion az imaórák mellett az Akathiszoszt és Paraklisz is tartalmazza az Istenszülő tiszteletére, mégpedig kis és nagy formájában; s hogy későbbi képződmények, bár a gyökerek mélyre nyúlhatnak. SZÉMÁN, I., *A Boldogságos Szűz Mária tisztelete a görög egyházban*, Budapest 1908, 28-31. Ez a szertartás részletes leírása és bőséges idézetek mellett azzal a fontos információval szolgál, hogy maga a „paraklisz” szó átvitt értelmű, tulajdonképpen a templomnak azt a részét jelentette, amelyet az Istenszülő tiszteletére szenteltek. Szintén csak rövid leírását adja a Paraklisznak OLÁH, M., „Paraklisz”, in Verbényi, I. – Arató, M. O. (szerk.), *Liturgikus lexikon*, Budapest 1989, 207. Az általam összeállított *Görög katolikus liturgikus kislexikon*, Nyíregyháza ²2001, 57-58. és *Görög katolikus szertartástan*, Nyíregyháza ²2000, 218. is csak rövid ismertetőt közöl. Egy cikkem hasonlóképpen: „A paraklisz”, in *Görögkatolikus Szemle* 5 (1996) 9. Az iskolásoknak szánt hittankönyvem szintén röviden ismerteti: „Szentesség a szenteknek”, (Görögkatolikus hittankönyvek IV), Nyíregyháza 1990, 176. Egy egész leckét szentel viszont a témának SZAPLONCZAY, GY., *Keresztény életünk forrása a liturgia*, (III. könyv), [h. n., é. n.], 43-44.

³ Egy másik, 1928-as kiadását eddig nem sikerült megszerezni, csak leírásból ismerős a létezése: MONOKI, I., *Magyar könyvtermelés Romániában [1919-1940]*, Budapest 1997. Ez a 46667. tétel alatt írja le: *Paraklisz a Boldogságos Szűz Máriához*, Satu Mare [Szatmárnémeti 1928], Scheimann ny. 19. l. 16. cm.

⁴ Az utóbbi évtizedekben fellendülőben van az Akathiszosztos szertartásának végzése is, amit nyilván nagyban elősegít az önálló füzetekben való megjelentetése. Az összes magyar nyelvű kiadását számba vettem és feldolgoztam, mely az első olyan könyv anyanyelvünkön, amely a himnusz teljes körű (történeti, szertartástani, műfaji, teológiai, művészeti) bemutatását adja: „Üdvözlégy, Istennek szeplőtelen Jegyese!” *Az Akathiszosztos himnusz*, Nyíregyháza 1996.

szülő Szűz Máriát.⁵ A máriapócsi búcsúknak is elengedhetetlen tartozéka. Nem csak az idősebbek, hanem a fiatalok és gyermekek közül is nagyon sokan kívülről ismerik és éneklük.

Olyan Mária-ájtatosságról van szó tehát,⁶ amely sok elemében hasonlít a bizánci egyház reggeli istentiszteletére. De biztos, hogy az Istenszülő köszöntése alkotja a legnagyobb részét.

Mindenesetre, leszögezhetjük, hogy a Paraklisz közismert szer-tartásunk: sokan és sokat tudnak róla. Ám valószínűleg azt kevesen tudják, hogy két változata is létezik. Az eredeti görög liturgikus könyvben, az *Imaórák könyvében* az egyik ezt a címet viseli: „Kis könyörgő kánon a legszentebb Istenszülő tiszteletére”;⁷ a másik pedig: „Nagy könyörgő kánon a legszentebb Istenszülőhöz”.⁸ Az előbbit a *Nagy imádságos könyv* is tartalmazza. Gyakorlatilag a kettő főleg terjedelmében különbözik egymástól, ami különösképpen a kánonnál látható, de az utolsó rész énekeinél is van közöttük eltérés. Mindezt alább – az egybevetésnél – részletesen látni fogjuk.

Továbbá, van még egy fontos szempont, ami sokak előtt bizonyára nem ismeretes. Ez pedig az, hogy a görög liturgikus könyvben más „Parakliszok” is léteznek. Ezek elnevezésében, illetve címében a *kánon* szerepel, minthogy a szer-tartás legnagyobb részét ez az elem képezi. Így tehát a következőket lehet felsorolni:

- Oltalomért esdő kánon a mi Urunkhoz, Jézus Krisztushoz;⁹
- Oltalomért esdő kánon a szent őrzőangyalhoz;¹⁰
- Oltalomért esdő kánon az égi erőkhöz és minden szentekhez.¹¹

⁵ Így ezzel „helyettesítjük” a római katolikus templomokban imádkozott rózsafüzért, bár ez utóbbi sem ismeretlen híveink előtt.

⁶ OLÁH, „Paraklisz” (2. l.áb.), 207.

⁷ „Ακολουθία του μικρου παρακλητικου κανόνος εις τη υπεραγιαν Θεοτοκον”, in *Ωρολογιον το μεγα*, Róma 1876, 292-300. Az Eukhologionban pedig „A szokásos Paraklisz rendje” címmel szerepel: „Ακολουθία της κοινης Παρακλησεως”, in *Ευχολογιον το μεγα*, Róma 1873, 460-465.

⁸ „Ακολουθία του μεγαλου παρακλητικου κανόνος εις τη υπεραγιαν Θεοτοκον”, in *Ωρολογιον* (7. l.áb.), 301-306.

⁹ A sztudiumi Theoktisztosz szerzetes szerzeménye. – „Κανων ικετήιος εις τον Κύριον ημων Ιησουν Χριστόν”, in *Ωρολογιον* (7. l.áb.), 324-328.

¹⁰ A hibás lábú János szerzetes szerzeménye. – „Κανων ικετήιος εις τον Άγγελον τον φύλακα της του ανθρόπου ζωης”, in *Ωρολογιον* (7. l.áb.), 329-335.

¹¹ Énekszerző József szerzeménye. – „Κανων ικετήιος εις τους Άγγέλους, και πάντας τους Άγιους”, in *Ωρολογιον* (7. l.áb.), 336-339.

Mindegyikben az látható, hogy éppen úgy, mint az Istenszülőhöz szóló kétfélében, az „oltalomért való esdeklés” kapja a fő szerepet.

3. A kis Parakliszunk

Az eddigiek után lássuk a konkrét, bemutatandó művet, mely a Paraklisznak számunkra ismert, kisebb változatát tartalmazza! Címe, illetve teljes leírása a következő:¹²

Paraklisz a Boldogságos Szűz Máriához.¹³ Az egyházmegyei főhatóság 3685:1905 számú jóváhagyásával. Ára 10 fillér. Nyomatott és kapható az „Unio Könyvnyomda és Részvénytársaságnál” Ungváron. 1905. 11 x 15 cm 19 lap

Ez tehát az első magyar nyelvű önálló kiadása a Paraklisznak. Mondhatni igénytelenül, a legegyszerűbb füzet formájában jelent meg. Puha borítója – amely egyben címlap is – a belső lapok anyagából készült. A borító hátsó lapját is kihasználták nyomtatásra, oda került belülre a szertartás utolsó része.

Jelzi az egyházmegyei jóváhagyást is, de csak a számát közli a címlap. Minthogy a kiadás Ungváron történt, a munkácsi egyházmegye részéről történt jóváhagyásról van szó. A viszonylag nagy engedélyezési szám (3685) arra utal, hogy az év derekán járhattak már, amikor a mű kiadása megtörtént.¹⁴

A nyomtatvány gyakorlatilag a ma végzett formájában tartalmazza a Parakliszt. Így a szokásos kezdet után nem közli a 142. zsoltsárt. Viszont érdekes, hogy az 50. zsoltsárt teljes terjedelmében jelen van benne. Aztán a kánon végéig (melyből számunkra megszokott módon csak az irmoszokat hozza) nincs eltérés; megvan a „Valóban méltó” is. A sztíhiráknál viszont tévesen jelzi a „3. hangot”, mert valójában a „Midőn téged” mintájára éneklendők, 2. hangon.¹⁵ De ettől kezdve már nincs eltérés a jelenlegi gyakorlattól, csupán egy helyen lehet megfigyelni: a

¹² Teljes leírását, valamint a gyűjteménybe való felvételét már elvégeztem: „A magyar görögkatolikus liturgikus könyveinek anyanyelvi fordításai és kiadványai”, in Timkó, *A Hajdúdorogi* (1. láb.), 158-181.

¹³ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 17. szám.

¹⁴ A munkács-egyházmegyei VIII. számú, december végén kiadott körlevélben 6800 fölött volt az iktatási szám ebben az esztendőben.

¹⁵ A tévedést az „elődeitől”, az imakönyvekben megjelent szövegből vette át.

záró nagy imádság előtt itt „Térdet hajtva könyörögjünk az Úrhoz” szerepel az egyszerű „Könyörögjünk az Úrhoz” helyett.

A nyelvezetre viszont nem érvényes a mai formával való, említett egyezés. Ugyanis egy régebbi fordítást közöl a kiadvány.

Ezt a kis füzetet – igaz, csak utalás szintjén – megemlítette Krajnyák Gábor is, amikor az általa összeállított új kiadás¹⁶ jóváhagyását kérte levelében Miklósy István hajdúdorogi megyéspüspöktől:

„Több oldalról az a kívánság nyilvánult meg, hogy a »Lelki kenyér« c. imakönyvemben is közölt a népünk előtt közkedveltségnek örvendő »Paraklisz a Boldogságos Szűzmaria tiszteletére« ájtatosságnak szövegét jó volna külön is kiadni, hogy így mindenki könnyebben hozzájuthasson. Ilyen füzet volt is, de jelenleg sehol sem kapható.»¹⁷

Egyébként olyan tudósítást, amely nyomtatásban is megjelent volna, eddig nem sikerült találni magáról a Paraklisz tartalmazó kis füzetünkről. Annál jelentősebbek viszont azok a levéltárban fennmaradt tudósítások, amelyek az általunk ismert és végzett Parakliszról tanúskodnak. Sőt, hasonlóan fontosak az egyes művekben és a sajtóban megjelent ismertetések is róla.

4. Híradások a Parakliszról

Az első levéltári anyag csupán egy új kiadás kérvényezéséről szól: 1929 szeptemberében Szmandray János sajtószövedői paróchus a Paraklisz¹⁸ külön füzetben akarta kiadni, mégpedig saját fordításában. Levelében jelezte, hogy új fordítást készített, amelyet az olcsósága miatt el lehetne terjeszteni, és hogy magyarosabb a régi, de már nem is kapható füzetekben lévő változatnál.

„A paraklisz a boldogságos Szűzhez azért óhajtanám külön lenyomatban kis füzet alakjában kinyomtatni, hogy így a hívek olcsón, néhány fillérért juthassanak hozzá

¹⁶ Lásd a 105. lábjegyzetet.

¹⁷ Az 1629/1930. számú irat, 1930. június 29-ről, in *Görög Katolikus Püspöki Levéltár* [a továbbiakban: *GKPL*], 109. doboz, 2. csomó.

¹⁸ Ezt a ki nem adott művek között dolgoztam fel, de még nem publikáltam

s ezen szép szertartáson énekelve mentől többen vehessenek részt, s most olcsó kiadásban kis füzet alakjában Magyarországon nem kapható.

*Fordításom mindenben nem egyezik a régebbi fordításokkal, igyekeztem szerény tehetségemhez képes kissé magyarosabb fordítást adni.*¹⁹

A cenzori véleményezés nem javasolta ennek engedélyezését, s így a füzet, az eltérő szöveg miatt nem is jelent meg. Érdeemes azonban odafigyelni a cenzor által közöltekre, hogy mennyire ismerős szertartás, milyen gyakran végzik:

*„A Paraklisz a mi híveink között legismertebb s leghedveltebb szertartás. Az előőrőzsafüzértársulat által májusban s októberben végezni szokott szent olvasó ájtatosság bevezetése s befejezése szószerint innen van véve. Márpedig ezeket az énekeket s imákat a társulati tagok szóról-szóra könyv nélkül tudják. Lényeges változtatások őket megzavarnák, minden ilyen kísérleten meg is botránkoznának és hangosan elégedetlenkednének. Továbbá sok hitközségünkben szokásban van, hogy a lelkészek a nagyböjt péntekjein vagy ezt az ájtatosságot, vagy az akafisztok valamelyikét végzik magán buzgóságból, szentbeszéddel egybekapcsolva.*²⁰

A cenzor – az előzőeket folytatva – említette Krajnyák Gábor imakönyvét, illetve a Paraklisznak ott található szövegét. A *Lelki könyv*²¹ című imakönyvbe a nép által ismert és használt szöveg került be.

¹⁹ A 2296/1929. számú irat, 1929. szeptember 24-ről, in *GKPL*, 106. doboz, 1. csomó. – Az indorzálás: „Érk. szept. 27. A cenzurabizottsághoz. Szept. 27.”

²⁰ „Véleményes nyilatkozat a 2296/1929. számhoz”, a 2508/1929. számú irat, 1929. október ... -ről, in *GKPL*, 106. doboz, 1. csomó. – Az indorzálás: „Érk. okt. 27. Véleményes nyilatkozat szerint. Okt. 27.”

²¹ Lásd a 59-61. lábjegyzetet.

„Bizonyára látta, tudta ezt 1923-ban dr. Krajnyák Gábor budapesti segédlelkész is, aki a főtiszt. e. m. főhatóság-nak 490/1923. számú jóváhagyásával »Lelki kenyér« címen kiadott ima s énekeskönyvébe a Paraklisz-t a régi szöveggel vette be (a 396. oldaltól a 409. oldalig).”²²

Az 1925-ben megjelentetett *Ifjúsági imakönyvről*²³ már a sajtóban jelent meg tudósítás. Egy Zéta álnévű cikkíró említette az imakönyvet, sőt ismertetést is nyújtott róla. Valamint a jelentőségére is felhívta a figyelmet. Emellett a mi szempontunkból az érdekes, hogy a könyv több résszel bővült

„és – amit oly hosszú időn át sajnosan nélkülöznünk kellett – bele van foglalva a B. Szűz tisztelete, a májusi napok kedvelt ájtatossága, a Paraklisz is. [...]

Reméljük, hogy e szép könyvecske nagyban elő fogja segíteni gyermekeink vallásos buzgóságát.”²⁴

Vannak azonban olyan híradások is, melyek jobban a lényegre összpontosítanak. Szémán István *Szívünk Vigasztalója*²⁵ című oktató és imádságos füzetében (1927-ben) a Jézus Szíve ájtatosságot kezdte terjeszteni, s annak is a Paraklisz nevet adta. Műve előszavában igyekezett történelmileg is megalapozni a füzetbe foglalt szertartásokat, amelyek a magyar görög katolikus egyház számára eddig ismeretlenek voltak. Ma-

²² Lásd a 19. lábjegyzetet.

²³ Imakönyv a gör. kath. ifjúság számára. Második kiadás. Kiadja: A MAGOSZ Sajtóvállalat R. T. Nyiregyháza. Nyomatott Jóba Elek könyvnyomdájában Nyiregyháza. 1033-1925. Méltóságos és tőtisztelendő Miklósy István hajdudorogi püspök ur 785-1925. számú jóváhagyásával s főpásztori áldásával. 14 x 9 cm 176 lap. – A 2. gyűjteményben: 11. szám. – A 2. gyűjteményt tanulmányom: „Újabb liturgikus kiadványaink”, in *Athanasiana* 4 (1997) 19-36. függelékében közöltem.

²⁴ ZÉTA, „Első kiadványaink”, in *Görögkatholikus Tudósító*, 9 (1929) 3.

²⁵ Szívünk Vigasztalója. Oktató és imádságos füzet a Jézus szent Szívét tisztelő görögkatholikus hívek lelki épülésére. Hálája és hódolata jeléül szerkesztette: Dr. Szémán István pápai prelátus, apostoli kormányzósági ált. helynök, a Szent István Akadémia rendes tagja. Máriapócs, 1927. A „Chysostomos” kiadása. Az eperjesegyház megyei püspöki külhelynökségének 508:1921. s az eperjesi és munkácsi egyházmegyék magyar területi részeiből alakított apostoli administratura 928/1927. számú jóváhagyásával. Keszler nyomda Nyirbátor. 1927. Telefon 34. 14,5 x 12 cm 128 lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 44. szám.

gyarázatot adott a Paraklizról, illetve annak különböző formáiról, melyek egyike az, amit Jézus Szíve paraklisként foglalt be a művébe. Az eperjesi egyházmegyében már korábban jóváhagyták ezt. Sőt az italo-görögöknél használt kánont is felhasználta, s így állította össze a magyar változatot. Fejtegetését azzal fejezte be, hogy majd a gyakorlat fogja eldönteni, helyes-e ezeknek a szertartásoknak az alkalmazása.

Magyarázatában a mi szempontunkból különösen figyelemre méltó rész a következő:

„Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy az az ájtatosság, melyet mi Paraklisz néven ismerünk, csak egyike a görög szertartás különféle parakliszainak, mégpedig Szűz Mária kisebb parakliszja. Teljes címe a görög eredetiben: a fölötte szent Istenszülőhöz szóló kis kérő kánon menete... Van a B. Szűznek nagy kérő kánonja is. A kisebb Theosterix s részben Theophan szerzetes költeménye, a nagyobb Laskaris Theodor Lukács császáré. Van könyörgő kánon az Úr Jézushoz, az angyalokhoz, minden szenthez stb. Már ez is igazolja, hogy szertartásunk egészséges fejlődésére az akathiszt elterjedt s ma is fejlődő formája mellett a paraklisz nyújt irányt. Maga a Galíciából, illetve Eperjesről átvett ájtatossági forma sem egyéb, mint rövidített paraklisz, bár másként rövidítve, mint Szűz Máriaét szoktuk. Ha a közölt két ájtatossági formát összehasonlítjuk, és a B. Szűz Mária ismert parakliszának a görög könyvekben található teljes formájával egybevetjük, szinte meglepetve fogjuk tapasztalni, hogy egyik a másiknak szertartásszerkezeti szempontból mintegy kiegészítője.”²⁶

Ugyancsak ezt erősítette a görög katolikus sajtóban megjelent híradás a „Jézus Szíve Paraklizról”:

„A füzet... első részében népszerű modorban fejtegeti Jézus sz. Szíve tiszteletének eredetét és célját, s görögkatolikus szempontból valóságos apológiája a Jézus Szíve kultusznak. Imádságos részének becsét a nyilvános végzésre is alkalmas szertartás közlése teszi értékké. Ezek egyike a Felvidéken ósláv nyelven végzett kérő ájtatosságnak magyar fordítása, a másik az

²⁶ „Előszó”, az imafüzetben, 8-10.

olasz görögkatolikusok által használt Jézus Szíve kánonnak teljes fordítását magában foglaló s így liturgikus szempontból is értékes paraklisz Jézus sz. Szíve tiszteletére.”²⁷

Bár a szerkesztő jó szándékát nem lehet kétségbe vonni, hiszen művének összeállításával és kiadásával a lelki életet akarta mélyíteni, a bizánci egyház számára eredetileg idegen lelkiségi mozgalmat, illetve szertartási, istentiszteleti formákat vezetett be.

Ezek fényében nem meglepő, hogy a Budapesten tanuló görög katolikus papnövendékek egy évtized múltán (1938-ban) egy másik „Paraklisznak” nevezett szertartási formát készítettek, s hagytak jóvá a megéspüspökkel. Ez a szentségimádási füzet.²⁸

A kispapok a korabeli görög katolikus sajtóban – egy viszonylag hosszú írásban – már a mű megjelenése előtt igyekeztek magyarázatot adni a szertartásra, illetve annak formájára. A lényege:

„Az új ájtatosság a *paraklisz*-formát követi, anyagát illetőleg pedig a galíciai görögkatolikusoknál megült Úrnapja utrenyéjének megrövidítése, átcsoportosítása, illetve – kis részben – kiegészítése, színpompás, mélyértelmű énekekkel való zengedezés a Legszentebbek...”²⁹

Ugyanezt hangsúlyozta Cselényi István V. éves papnövendék is hosszú levelében, aki a központista kispapok nevében kérte az egyházmegyei jóváhagyást a mű kiadásához. Indoklásul azt hozta fel, hogy a görög katolikus egyházban nincs eredeti szentségimádási ájtatosság. A Galiciából hozzánk került „supplicatio” pedig nem görög jellegű, hanem a latin litániáknak másolata. Ezért gondoltak a Paraklisz formára.

„Az Eucharisztikus Paraklisz nem mi magunk írtuk, hanem az Oltáriszentségnek a galíciai görögkatolikusoknál megült ünnepe

²⁷ „Az első görög. kath. imakönyv Jézus sz. Szíve tiszteletére”, in *Máriapócsi Virágokert* III/12 (1927) hátsó borító.

²⁸ Ájtatosság a legszentebb Oltáriszentség imáadására – Összeállították és kiadják: a gör. kat. papnövendékek. Nyiregyháza, 1938. A hajdúdorogi egyházmegyei főhatóság 2248-1938. sz. jóváhagyásával. Nyomatott: Nágler és Társa könyvnyomdájában – Nyiregyháza, Bessenyei-tér 11. 16,5 x 10 cm 15 lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 69. szám.

²⁹ „Uj szentségimádási ájtatosság”, in *Görögkatolikus Élet* 10 (1938) 155.

ósláv nyelvű officiumának magyar nyelvre való pontos lefordítása után ezen officium utrenyéjéből vontuk össze, illetőleg csoportosítottuk át, s kis részben – a Paraklisz végén – magunk kiegészítettük, a stílushűség figyelembevételével. A paraklisz u. i. menetét illetőleg köztudomásúlag az utrenyének egy sajátos megrövidítése, átcsoportosítása, ill. bizonyos fokig kiegészítése. [...]

Bátorkodunk megjegyezni, hogy az újszerűség csak részben áll fenn, mert anyagilag az officium Galíciában az Úrnapi utrenyéjében már hosszú idők óta végeztetik s a lelkek üdvösségét szolgálja, alakilag pedig a paraklisz-forma egyházunkban Damaszkuszi Szent János óta használatos. A »Szent Isten« és az »Üdvöztss Isten...« dallamát (utóbbit az áldással együtt) a supplicatióból vettük át, mint amelyek teljesen megfelelnek a görög jellegnek. Az áldozópapnak a szentségi áldás előtti imádságát magunk bátorkodtunk összeállítani, de egyházatyák s görög imakönyvek imádságai alapján s parakliszok párhuzamos imáinak szemmeltartása mellett.»³⁰

Tény, hogy a cenzúra – amint erről Legeza József levele tanúsodik – leginkább a „Paraklisz” címben talált kifogást, magát a szertartást el tudta fogadni. Ebből aztán egy kis véleménykülönbség is kialakult. Előbb a véleményező levél részlete:

„»Paraklisz« a keleti rítusú katolikusoknál egyedül a boldogságos Szűz Mária tiszteletére szolgál, melyben közbenjárási és hálaadási fohászok és imák töltik meg a szép újratartosságot... A paraklisz cím helyett tehát legmegfelelőbb: »Orthrosz a legszentebb Oltáriszentség tiszteletére« annál is inkább, mert teljesen a galíciai ruthén egyháznál már honos Úrnapi utrenyének a fordítása - kivéve a záróimát... De ez a cím is megfelelő: »Újratartosság Szentégimádásra«. [...]

³⁰ Az 1666/1938. számú irat, 1938. július 1-ről, in GKPL, 152. doboz, 1. csomó. – Az indorzálás: „Érk. júl. 2. Véleményes nyilatkozatra Legeza József esperes-lelkész úrnak. Júl. 2.”

A növendékpapoknak törekvése dicséretre méltó. A kis művecskéből látszik, hogy a latin rítus tengerében is a magukéhoz szívvel-lélekkel ragaszkodnak. De ez helyes is, mert ha mindent feladunk és helyett a mi szellemünkötől távol álló nyugati rítusváltozatokat szívunk fel, hűtlen kezelei leszünk a régi tradícióknak, a görög Atyáknak és szégyenkezve énekeljük majd: »hirdetni fogjuk nevedet nemzedékről nemzedékre«.

A Szentségimádási ájtatosság ellen nincs különös kifogás, egészben is megfelel hitünk és rítusunk szabályainak, de a praxisban csak megrövidítve használható...»³¹

A budapesti görög katolikus papnövendékek nevében Cselényi István kérte, hogy maradjon meg a „Paraklisz” elnevezés a címben, valamint azt is, hogy ne kelljen megrövidíteni a szertartást. Szántay-Szémán István *Szívünk vigasztalója*³² című füzetének előszavára hivatkozott, valamint magára a műre, hogy más Parakliszok is léteznek, nem csak az Istenszülőhöz szólók.

„A címre vonatkozóan bátorkodunk alázatosan kérni, hogy a Paraklisz név mégis engedélyeztessék. Bátorkodunk ugyanis megjegyezni, hogy bár a paraklisz a legrégebb időben eredetileg valóban Damaszkuszi Szent János Mária-ájtatossága volt, ennek mintájára azonban számos más paraklisz is készült...

A gyakorlatban van is paraklisz az Úr Jézushoz és magyarul is Szémán idézett füzetében Jézus Szent Szívéhez, mely pedig az unio hypostatica révén maga Isten...»³³

³¹ „Véleményes nyilatkozat a budapesti gk. papnövendékek által összeállított »Paraklisz a legszentebb Oltáriszentség tisztelésére« cz. ájtatosságra”, az 1815/1938. számú irat, 1938. július 18-ról, in *GKPL*, 152. doboz, 1. csomó. – Az indorzálás: „Érk. júl. 21. Kinyomatára megadatik az engedély azzal, hogy a cím ez legyen: Ájtatosság Szent-ségimádásra, hogy továbbá az ájtatosság megrövidítendő a vélemény szerint. Júl 21.”

³² Lásd a 25. lábjegyzetet.

³³ A 2153/1938. számú irat, 1938. szeptember 2-ről, in *GKPL*, 152. doboz, 1. csomó. – Az indorzálás: „Érk. szept. 5. Véleményes nyilatkozatra Legeza József orosi esperes-lelkész Úrnak. Szept. 5.”

S bár ezek után Legeza József cenzor már nem emelt kifogást a cím ellen, a Miklósy István megyéspüspök a jóváhagyást mégis a „Paraklisz” lecseréléséhez kötötte.

„A budapesti gk. papnövendékeink megbízottjával: Cselényi István V. é. p. n. nyíregyházai lakossal való személyes tárgyalásaim folytán kialakult feltételek alapján - melyek az újrafelvételi kérvényben részletesen benfoglaltatnak, a kinyomatásra az engedély megadható.”³⁴

S bár a kispapok a címben valóban az „Ájtatosságot” használták a „Paraklisz” helyett, a kiadott műben megfogalmazott ajánlásban még egyszer visszatértek elgondolásuk igazolására:

„[...] Ez az ájtatosság, mely a paraklisz ősi formáját követi, tulajdonképpen a galíciai gör. kat.-oknál megült Úrnapja ószlávnyelvű officiumának magyar fordítása alapján készült; ezen ünnep utrenyéjének megrövidítése, átcsoportosítása és kis részben kiegészítése...”³⁵

Sőt, a görög katolikus sajtóban többszörösen megjelentetett híradás, illetve rövid ismertetés is ugyanazt a gondolatot sulykolja, hogy a szertartás nem más, mint Paraklisz:

„[...] Ez az ájtatosság szorosan beleillik ősi, szép szertartásaink rendjébe, minthogy az évezredes paraklisz formát követi...”³⁶

A *Keleti Egyház* című tudományos folyóiratunkban Zapotoczky Igor Konstantin egyrészt felkarolta a „latin szemináriumban nevelkedett” kispapjaink kezdeményezését. Örült annak, hogy a terjedőben lévő

³⁴ A 2248/1938. számú irat, 1938. szeptember 12-ről, in *GKPL*, 152. doboz, 1. csomó. – Az indorzálás: „Érk. szept. 15. A bemutatott ájtatosság jóváhagyatik és annak kiadása engedélyeztetik, oly feltétellel azonban, hogy 1) »Paraklisz« helyett, ami segítségül hívást jelent, »Ájtatosság« irandó, 2) a szövegnek zárójelbe foglalt részei apróbb betűkkel nyomtatandók ki. Szept. 15.”

³⁵ A füzetben, a [2.] számozatlan lapon.

³⁶ A szöveg először megjelenése *Görögkatolikus Szemle* 21 (1938) 3. Aztán még négyszer jelent meg változatlanul: 23 (1938) 3; 24 (1938) 3; 1 (1939) 4; 3 (1939) 4.

szupplikáció helyett „a görög rítus szellemének jobban megfelelő” paraklisz formáját találták a legjobbnak a szentségimádáshoz. De ugyanakkor alapos, aprólékos kritikával is illette a művet.

„[...] A szöveg tulajdonképpen fordítása, illetve átcsoportosítása a galíciai gör. katolikusok úrnapi officiumának. Mint tudjuk: a zamosci zsinat (1720) után elkészült Úrnapijának gör. szert. ószláv officiuma és a galíciai egyházmegyékben általánossá tétetett annak megünneplése...

Van már ilyen paraklisz formájú ájtatosságunk... Én a Jézus Szentsége Szívének tiszteletére írt kétféle ájtatosságból is ezt a paraklisz formáját tartom a szertartásunknak legmegfelelőbbnek. De... a terjesztési szándékolt ájtatossági formákat mindaddig, míg az Apostoli Szentszék ebben a kérdésben állást nem foglal és az egész unitus görög Egyházra kiterjedő hatállyal érvényes ájtatossági formát jóvá nem hagy, csak kísérletezésnek kell tekintenünk. De még egy kérdés merül fel ezzel a füzettel kapcsolatban: Van-e helye annak, hogy a papnövédek által összeállított ájtatosság nyilvánosan végeztessék az egyházi főhatóság egyszerű »imprimatur«-ja alapján...»³⁷

Mindenesetre, a műnek még a második kiadása is napvilágot látott 1940-ben.³⁸

Végül még a Szent Bazil Rend által kiadott *Máriapócsi Imakönyv*³⁹ hirdetésénél találkozhatunk sajtónkban (1935-ben) a témával, mely elmondja, hogy Parakliszunk Galiciából származik, s van Jézus Szíve Parakliszunk is:

³⁷ Z. I. K., „Irodalom”, in *Keleti Egyház* 54 (1939) 122-123.

³⁸ Ájtatosság a legszentebb Oltáriszentség imádására – Összeállították és kiadják: a gör. kat. papnövédek. Második, javított és bővített kiadás. Ára: 20 fillér. Budapest, 1940. A hajdúdorogi egyházmegyei főhatóság 2248-1938. és 3323. sz. jóváhagyásával. Nyomatott: Beke Zoltán könyv- és lapkiadóvállalatánál. Debrecen. Fűvészkert u. 9. szám. 16,5 x 10 cm 19 lap. – Az 1. gyűjteményben (12. l. szám.): 71. szám. – A teljeség kedvéért meg kell jegyezni egyrészt, hogy ebben a kiadásban is a Paraklisz elnevezést használják a kispapok: „A második kiadás elé”, a füzetben, a címlap első oldalán. Másrészt pedig a hirdetésekben is ugyanezt teszik: Első megjelenés *Görögkatolikus Szemle* 3 (1940) 4. Ezt követte négy újabb, ezzel egyező szöveggel történő híradás: 4 (1940) 4; 5 (1940) 4; 6 (1940) 4; 8 (1940) 4.

³⁹ Lásd a 70. l. lábjegyzetet.

„[...] Könyörgő ájtatosságot közöl a B. Szűzhöz: a paraklisznak egy Galiciában elterjedt módosítását és közli a Jézus Szíve ájtatosságnak nálunk is kedvelt formáját...”⁴⁰

5. Magyar megjelentetési

(1) Parakliszunk magyar nyelven először a Roskovics Ignác által összeállított *Ó hitű imádságos és énekes könyv* első kiadásában⁴¹ jelent meg, 1862-ben, mondhatni, az eddig legteljesebb formában. Mint ismeretes, ez volt az az első magyar énekeskönyvünk, amelyből a hívek már többé-kevésbé teljes szertartásokat tudtak végezni. A Paraklisz a könyv XIII. részében kapott helyet a következő címmel: „Kérő tisztelet (Paraklisz) a Boldogságos Szűzhöz”.⁴² Ez a változat elsősorban a nyelvvezetében érdekes. Ugyanakkor azonban figyelemre méltó az is, hogy a kánonban az irmoszok után hozza a tropárokat is, mégpedig a hozzájuk tartozó előversekkel együtt.⁴³ Sőt, az említett teljességhez tartozik, hogy nem csak a kis Paraklisznak, hanem a nagynak a stíhiráit is közli. Az eddig ismert nyolc kiadásnak mindegyikében megtalálható a Paraklisz. A 2. kiadásban⁴⁴ ugyanúgy van meg a szertartás, mint az előzőben. Csupán annyi a feltűnő, hogy ez a könyv már kis formátumú, imakönyvként könnyebben kezelhető, nem olyan nagy, mint elődje. A 3. kiadásban⁴⁵ is úgy találjuk a szertartást, mint eddig, csak az utalásoknál van változás: egy-egy mutató kéz látható. A 4. kiadás valószínűleg ugyanilyen.⁴⁶ Az 5.

⁴⁰ „Új imakönyveink”, in *Kelet* 12-13 (1935) 10.

⁴¹ *Ó hitű imádságos és énekes könyv*, az egy szent közönséges apostoli anyaszentegyház napkeleti vagyis görög rendje szerint görög-katholikus keresztények lelki épületére. Fordítá és kiadta Roskovics Ignác hajdu-böszörményi görög-kath. lelkész. Debreczen Nyomatott a város könyvnyomdájában. 1862. 18 x 26,5 cm 111 lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 1. szám.

⁴² A műben: a 41-43. lapon. – Érdekes az alcíme is, amely így folytatódik: „beteg és szorongatott állapotban, vagy búcsúra menet, és a szűz Mária bõjtje hetében naponkint estve. (Szerkezé Theosztirikt.)

⁴³ „Szentséges szűz Mária! Könyörögi érettünk!”, valamint a Dicsőség... Most és előverseket is.

⁴⁴ A 3. gyűjteményben: 22. szám. – A 3. gyűjteményt tanulmányom: „További liturgikus kiadványaink”, in *Athanasiana* 13 (2001) 215-235. függelékében közöltem. A szertartás: a 150-161. lapon.

⁴⁵ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 2. szám. – A szertartás: a 162-172. lapon.

⁴⁶ Nincs meg a gyűjteményben. Azonban egy leírásból ismeretes, hogy 1875-ben jelent meg. Vö. POPOVICS, A., „Az új énekes könyv”, in *Görög-katolikus Szemle* 13 (1929) 4.

kiadással is ugyanez lehet a helyzet.⁴⁷ Aztán a következőben már található eltérés az eddigiektől. Ugyanis a 6. kiadás⁴⁸ a kánon cserélésének lehetőségére ad utasítást.⁴⁹ Ettől eltekintve azonban nincs eltérés az eddigiékhez képest. A 7. kiadás⁵⁰ mindenben ugyanolyan, mint az előző. A 8. kiadásról ismét csak közvetett ismereteink lehetnek, ugyanis a gyűjteménybe még nem került be.⁵¹

(2) Másodszor (1905-ben) már abban az önálló kis füzetben jelent meg a Paraklisz, melynek megjelenését a centenáriumi megemlékezéssel megtiszteljük.

(3) Szémán István *Lelki kincs* című, először 1905-ben⁵² Ungváron megjelent ifjúsági imakönyve a következő mű, mely tartalmazza a Parakliszunkat. Az 1918-as kiadásban⁵³ – mely ugyancsak Ungváron jelent meg – a könyvet „Függelék” zárja, mely a Paraklisz szertartását foglalja magába.⁵⁴ Szövegében ez egyezik a most száz esztendő kis füzetünkben találhatóval.⁵⁵ Ebben a műben az tapasztalható, hogy a

⁴⁷ Ez sem került be a gyűjteménybe; nem ismeretes róla tudósítás sem.

⁴⁸ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 3. szám. – A szertartás: a 162-172. lapon.

⁴⁹ „A következő Kánon 1. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. Irmoszai helyett a B. Szűz ünnepein és búcsúkon inkább éneklendők a B. Szűz tiszteletére illő kánonnak »Felnyitom az én számat« kezdetű Irmoszai.” – Lábjegyzetben pedig ezt közli: „Vonal és számokkal jelöltetnek azon versek, melyek a nép által a »Felnyitom az én számat« kezdetű énekekkel illetté számú irmoszai után énekeltek; a többi csak olvasható.” – A könyvben: 163. lap.

⁵⁰ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 4. szám. – A szertartás: a 162-172. lapon.

⁵¹ Valószínűleg 1898-ban látott napvilágot. Vö. KOZMA, J., „Szerartási könyveink magyar fordításai III”, in *Görögkatolikus Szemle* 15 (1943) 3. – Viszont egyértelműen téves információt ad PAPP, B. J., *Hajdúdorog küzdeme a magyar görög katolikus egyházmegye felállításáért*, Hajdúdorog 1996, 43. azt közölve, hogy 1882-ig volt használatban a Roskovics-féle könyv. Viszont helyesen jelzi, hogy nyolc kiadást ért meg.

⁵² Ez még csak a szakirodalomból ismerős, a gyűjteményben nem szerepel; két bibliográfia ad róla tudósítást: SZTRIPSZKY, H., „Bibliographiai jegyzetek az ó-hitű magyarság irodalmából”, in (Szabó, J.), *A görög katolikus magyarság utolsó kalvária-útja. Szerző dolgozataiból és beszédeiből egybeállította, bevezetővel és jegyzetekkel kíséri dr. Sztripszky Híador*, Budapest 1913, 448. illetve: Lelekács, M. – Harajda J. (szerk.), *Kárpátalja Általános Bibliográfiája*, (Irodalmi és Tudományos Könyvtár 30), Ungvár 1944. I. rész, 71.

⁵³ *Lelki kincs* – Imakönyv a gör. kat. ifjúság számára – Szémán István munkács egyházm. áldozópap. 2882:1905. számú főpásztori jóváhagyással. Az Unio Könyvnyomda R.-T. kiadása. „Unio Könyvnyomda R.-T.” nyomása 1918. 7 x 11,5 cm 236 lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 32. szám.

⁵⁴ A műben: a 210-230. lapon.

⁵⁵ Ez a tény némi bátorítást adhat arra, hogy Szémán Istvánt tekintsük a füzet összeállítójának is. Még a sztihrák feliratában is a 3. hangot említi a 2. hang helyett.

szertartást teljes egészében közli, nem alkalmaz rövidítéseket vagy utalásokat, tehát benne van a szertartás teljes változata.

(4) Szemán István Munkács egyházmegyei áldozópapnak a görög katolikus női közönség számára 1906-ban összeállított *Lelki vigasz*⁵⁶ című imakönyvében szintén helyet kapott a Paraklisz. A szöveg itt is ugyanolyan, mint az előzőben.

(5) Szemán Istvánnak a *Mindennapi kenyér* című imádságos- és énekeskönyve immár a harmadik műve, amelyben szintén jelen van a Paraklisz. Az 1909-es 1. kiadásban⁵⁷ a nyolcadik részben található a „Kérő ájtatosság (Paraklisz) a Boldogságos szűz Máriához”. Nyilván – mivel harmadik imakönyv összeállítójáról van szó – a szertartás szövege egyezik az előző két művében találhatóval. A bővített és átdolgozott, immár Miskolcon megjelentetett 1930-as 2. kiadásban⁵⁸ ugyanez a helyzet. Mint a szerző előző két imakönyvében, itt is a 3. hang szerepel feliratként a sztihrák előtt.

(6) Krajnyák Gábor *Lelki kenyér* című ima- és énekeskönyve mind a három kiadásában tartalmazza a Paraklisz. Az 1923-ban megjelent 1. kiadásban⁵⁹ is az eddigi szöveget találjuk (a sztihrák előtt hibás feliratot is a 3. hangról). Az 1931-es 2. kiadásnak⁶⁰ a szövege is az előzővel megegyező, viszont már a hibás feliratot a helyes 2. hangra javítja. Érdekes viszont, hogy a cím alatt megjelent egy eligazító utasítás: „Ma-

⁵⁶ *Lelki vigasz* – Imakönyv a gör. kath. női közönség számára. Összeállította: Szemán István munkács egyhm. áldozópap. Unio Könyvnyomda Részv. Társaság Ungvár. 1906. 8887-1905. szám. „Lelki vigasz” – Imakönyv a gör. kath. női közönség számára című imakönyvet egyházhatóságilag jóváhagyom. Ungvárott, 1905. december 31-én. Gyula, püspök. 9,5 x 13 cm 372 lap. – A 2. gyűjteményben (23. láb.): 5. szám. – A szertartás: a 76-89. lapon.

⁵⁷ *Mindennapi kenyér*. Imádságos- és énekeskönyv gör. szert. katolikusok számára; különös tekintettel a tanulóifjúság lelki szükségleteire Szerkesztette és részben ószlávól fordította: Szemán István kir. kath. főgimn. r. tanár, em. s. tanfelügyelő. Az eperjesi ff. egyházmegyei hatóságnak 2581/1909. sz. kegyes jóváhagyásával. Ungvár, 1909. Földesi Gyula könyvnyomdája. 9 x 12 cm 206? lap. – A 3. gyűjteményben (44. láb.): 25. szám. – A szertartás: a 102-116. lapon.

⁵⁸ A 2. gyűjteményben (23. láb.): 49. szám. – A szertartás: a 198-212. lapon.

⁵⁹ *Lelki kenyér* Görög katolikus (óhitű) ima- és énekeskönyv – Gedeon: „A hit fegyvere” c. imakönyv nyomán: Dr. Krajnyák Gábor budapesti s.-lelkész. Közrebocsátja: Rózsa Kálmán és Neje könyvkiadóvállalata Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 30. Méltóságos és főtisztelendő Miklósy István, hajdúdorogi püspök Úr 490/1923. számú kegyes jóváhagyásával. Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. 13 x 8,5 cm 419 lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 38. szám. – A szertartás: a 396-409. lapon.

⁶⁰ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 52. szám. – A szertartás: a 488-502. lapon.

változatot veszi alapul, de a megfelelő helyeken mindenütt hozzá az ósláv változatot is.⁶⁹ Igaz, hogy ez a papság számára készült könyv, a hívek nem végezték belőle a szertartást.

(10) A bazilita atyák által az ifjúság számára 1935-ben készített *Máriapócsi Imakönyv*⁷⁰ szintén tartalmazza a Parakliszt. Igaz, itt lényeges eltérések is találhatók a szertartás megszokott menetétől: a máriapócsi sajátosságokat tükrözi.⁷¹ A teljes igazság kedvéért meg kell azonban jegyezni, hogy a szertartás címe az imakönyvben: „Ájtatosság a bolds. Szűz Máriához”, tehát nem írja kifejezetten a Parakliszt, még ha a legnagyobb részt ez teszi is ki az istentiszteletben. Az 1938-ban megjelentetett 2. kiadás⁷² ugyanígy tartalmazza a szertartást. A 2. kiadásnak jelzett, ám valójában már a 3. kiadás 1944-ben ismét ugyanígy, változatlan formában közli a Parakliszt.⁷³

(11) Az előzőek fényében meglepőnek tűnhet, hogy a *Zsolozsmáskönyv kivonata*⁷⁴ a Paraklisz egy másik változatát tartalmazza, mégpedig azt, ami ma is használatban van.

⁶⁹ Mindenekelőtt, jelzi a 142. zsolnárt, majd az 50. zsolnárt is. Előírja, hogy a kánonok tropárait is venni kell, valamint kis ekténiákat is. Az evangélium után előírja az „Üdvözítsd” ekténiát. A sztihihráknál pedig mind a két változatot leírja: a görögöt és az óslávot is.

⁷⁰ Máriapócsi Imakönyv a görögkatholikus ifjúság számára – Összeállította és kiadta: a Máriapócsi Szent Bazilrendi zárda – Máriapócs 1935. A hajdúdorogi püspöki főhatóság 449-935 számú jóváhagyásával. Kapisztrán-nyomda, Vác – Felelős üzemvezető: Farkas K. 14 x 9,5 cm 191 + 1 sztl. lap. – A 3. gyűjteményben (44. láb.): 7. szám. – A szertartás: a 168-176. lapon.

⁷¹ Nincs kánon a szertartásban, hanem helyette egy litánia-szerű könyörgés sorozat, melyben a pap által énekelt versekre a nép ezt éneklí refrénként: „Ó Mária, Isten Anyja, könyörögj érettünk”. A sztihihrák felirata itt is helytelenül a 3. hang. Elmaradnak a minden jó kérésre szóló tropárok és az ekténia, s azonnal a záró ima következik, melynek címe: „Ima a könnyező pócsi Szűzanyához”. Utána pedig még néhány könyörgés található, majd az elbocsátó előtt a hármas ekténia. – Igaz, hogy a róla szóló ismertető tudósításban az olvasható, hogy „Könyörgő ájtatosságot közöl a B. Szűzhöz: a paraklisznak egy Galiciában elterjedt módosítását”, ám az a fentebbiek ismeretében nem lehet legalábbis teljességében igaz. Vö. 40. láb.

⁷² Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 65. szám. – A szertartás: a 165-172. lapon.

⁷³ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 109. szám. – A szertartás: a 299-311. lapon.

⁷⁴ Énekeljétek a mi Istenünknek! Görögszertartású katolikus egyházi énektár és imakönyv – A „Dicsérjétek az Úr nevét” című egyházi zsolozsmás könyv kivonata – Tartalmazza az ünnep- és vasárnapi szent szolgálatok nyilvános részeinek magyar fordítását az Apostoli Szentszék által kiadott hiteles egyházi szövegek nyomán, különös tekintettel a közhasználatú ima- és énekszövegekre. Miskolc, 1937. A „Keleti Egyház” kiadása. Ludvig István könyvnyomdája Miskolc. 11 x 16 cm 990 + 8 sztl. lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 60. szám. – A szertartás: a 969-975. lapon.

(12) Az Amerikában kiadott egyik bilingvis *Imakönyv*⁷⁵ 1940-ben a Paraklisz teljes terjedelmében megvan, ami azt jelenti, hogy rövidítések nincsenek benne, még a két zsolnárt is egészében közli. Az azonban érdekes, hogy a könyv harmadik részét képező „Egyházi szertartások” fejezetcím alatt szerepel az alkonyati istentisztelet, a reggeli istentisztelet, a Szent Liturgia énekei után a Jézus Szíve ájtatossággal és a Szentségimádással egy csoportban, hatodikként. – Mindenesetre a Paraklisz népszerűségét tükrözi, hogy az amerikai kiadású imakönyvben is meg kellett jelentetni.

(13) Az Amerikában 1945-ben kiadott másik bilingvis *Imakönyv*⁷⁶ is tartalmazza a Paraklisz. A harmadik részben itt a második egység: „Ájtatosság a Boldogságos Istenszülő Szűz Máriához”. S ezen belül található első helyen a szertartásunk, a második helyen pedig a rózsafüzér. Ez a könyv nem hozza a teljes szöveget, sőt, a megszokottól is kevesebbet közöl a szertartásból.⁷⁷

(14) Egy harmadik amerikai imakönyvben – a Papp György által szerkesztett *Magasztalja az én lelkem az Urat*⁷⁸ címűben – is megjelent a Paraklisz 1952-ben. Itt az utolsó előtti rész a szertartás. Minden megvan benne, ami szükséges, de legtöbb helyen a könyv egyéb helyeire való utalásokkal. – Mint az előzőekre, erre is érvényes, hogy a magyarság megőrzése mellett a rítus őrzését is elő kívánta segíteni Kanadában.

⁷⁵ Imakönyv – Az amerikai görög katolikus magyarok számára – Görög Katolikus püspöki Főhatóságok által jóváhagyott kiadványok alapján összeállította: Dr. Grigássy Gyula püspöki titkár, lelkipásztor – Braddock, PA. 1940. Kiadja a „Szobranije” Görög Katolikus vallású Egyesület Könyvnyomdája, a mely minden törvényes jogot fenntart. Nyomatott az Egyesült Államokban. 11 x 7,5 cm 306 lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 74. szám. – A szertartás: a 151-173. lapon.

⁷⁶ My Little Prayer Book – Az Én Kis Imakönyvem. Compiled for the American Catholic Children of the Greek (Hungarian) Rite by Rev. Julius Grigassy, D. D. Secretary to the Bishop. Pastor. Braddock, PA. 1945. Copyright – 1945 – by Dr. Julius Grigassy. Printed and Bound in U. S. A. All Rights Reserved. 12,5 x 8,5 cm 230 + 1 sztl. lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 85. szám. – A szertartás: a 162-186. lapon.

⁷⁷ A cím alatt szerepel is a könyvben: „Az én szent énekeim a »Paraklisz« ájtatosság alkalmával”. Ennek megfelelően sem a szokásos kezdet, sem a 142. zsolnárt nincs meg; az 50. zsolnárt sem; az evangélium előtt és után csak a feleletek találhatóak meg a könyvben, maga az evangélium szövege is hiányzik a szertartásból; a záróimádság szintén hiányzik.

⁷⁸ Magasztalja az én lelkem az Urat – Ima és énekeskönyv a szórványokban élő magyar görögkatolikus hívek számára – Szerkesztette: Dr. Papp György kanonok, hamiltoni gkat. lelkész – Kiadja a Szent György Missziós Szövetség. Készült a Szent József Nyomdában. St. Joseph's Press, 831 Bloor St. W. Toronto. 15 x 11 cm 95 lap. – A 3. gyűjteményben (44. láb.): 40. szám. – A szertartás: a 88-90. lapon.

(15) A jelenleg használatban lévő énekeskönyvünk – *Dicsérvétek az Urat* – mindegyik kiadásában megtalálható a Paraklisz. Érdekes, hogy a tapasztalat azt igazolja, hogy híveink mégis inkább a szintén most használatos imakönyvből – *Emeljük fel szívünket*⁷⁹ – énekelnek, ha könyvet vesznek segítségül a szertartáshoz. Az énekeskönyv 1954-ben jelent meg 1. kiadásban.⁸⁰ Itt a XVI. egységben, a „Különféle ájtatosságok” címszó alatt szerepel a Paraklisz. Itt már teljesen abban a formában van jelen a szertartás, ahogyan azt jelenleg is végezzük. Csupán a kánon szövegében található eltérés, amit egyébként utalás jelez, hol található a könyvben. Bár a következő, 1960-as kiadást⁸¹ némileg átdolgozták, illetve bővítették, a Paraklisz ugyanúgy hagyták benne, mint az előzőben. Aztán már a továbbiakban is így marad: az 1974-es kiadásban⁸² is; az 1984-es kiadásban⁸³ szintén, vigyázva arra, hogy az oldalszámok megmaradjanak; végül pedig az 1994-es kiadásban⁸⁴ is.

(16) A fentebb említett Amerikában kiadott imakönyv után még egy negyedikben is megjelent magyar nyelven a Paraklisz, a Révész Dezső által 1958-ban összeállított, *Hitéletünk öre*⁸⁵ című imakönyvben. Itt a szertartásunk teljes egészében magyar nyelven – mivel ez a könyv nem bilingvis – olyan formában van jelen, ahogyan azt napjainkban is végezzük. A könyv végén, a népénekek – illetve a rózsafüzér – előtt kapott helyet, amit úgy is lehet tekinteni, hogy kiemelt jelentőséget tulajdonítottak neki. S ez ismét arra utal, hogy a Paraklisz fontos szertartás

⁷⁹ Lásd a 88-96. lábjegyzetet.

⁸⁰ „Dicsérvétek az Urat” görögszertartású katolikus énekes- és imakönyv kivonata – Vasár- és ünnepnapok szolgálatok és főbb énekei – A hajdudorogi egyházmegye kiadása Nyíregyháza, 1954. A hajdudorogi püspöktől. 619/1954. szám. Jóváhagyom. Nyíregyháza, 1954. március 25. Miklós hajdudorogi megyéspüspök, miskolci apostoli adminisztrátor. Felelős kiadó: dr. Dudás Miklós hajdudorogi megyéspüspök – 14884 – Egyetemi Nyomda, Budapest – Felelős vezető: Janka Gyula igazgató. 17 x 13 cm 528 lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 89. szám. – A szertartás: a 471-476. lapon.

⁸¹ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 94. szám. – A szertartás: a 909-917. lapon.

⁸² Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 97. szám.

⁸³ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 100. szám.

⁸⁴ A 2. gyűjteményben (23. láb.): 36. szám.

⁸⁵ *Hitéletünk öre* – Görög katolikus imakönyv – Összeállította: dr. Révész Dezső gör. kat. esperes 1958. 155/58. Imprimi potest – Eparchy of Toronto, Isidore, Ep. – Toronto, September 30, 1958 – Készült az Apollo Press LTD könyvnyomdájában, 272-74 Spadina AVE., Toronto, (Canada – Telefon: EM.: 8-1301. President: Kálmán Bálint. Manager: Charles Arany. 13,5 x 9 cm 608 + 12 lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 92. szám. – A szertartás: az 566-580. lapon.

volt Kanadában magyar nyelven. – S hogy ugyancsak fontos Kárpátalján is, azt mi sem bizonyítja jobban, hogy 1992-ben megjelentették újabb kiadásban a *Hitéletünk öre*⁸⁶ című imakönyvet, benne a Paraklisszal, teljesen ugyanúgy, mint az előzőben.

(17) Az egyházmegyei bizottság által szerkesztett, eddig kilenc kiadást megért *Emeljük föl szívünket!*⁸⁷ című imakönyvünkben is természetesen benne van a Paraklisz. Mégpedig teljes egészében, ahogyan szokásban van a végzése. Viszont a kánon némileg eltér az énekeskönyvben találhatótól, s ez olykor gondot jelent az éneklésben. Az 1958-as (1.) kiadásban⁸⁸ az „Ájtatosságok”, illetve „5. Az Istenszülő dicsérete”, rész az, amelyben a Paraklisz és a rózsafüzér is helyet kapott. Az 1967-es (2.) kiadásban⁸⁹ szerkesztés, illetve újraszédés miatt a könyv végére került a szertartás, ám szövegében nem változott. Az 1971-es (3.) kiadásban⁹⁰ az előző módon és az előző helyen találjuk a szertartásunkat, mivel a könyvön sem történt változtatás. Az 1974-es (4.) kiadással⁹¹ kapcsolatban is ugyanez állapítható meg, sőt az 1978-as (5.) kiadról⁹² is ez mondható el. Tehát a Paraklisz változatlan módon és változatlan helyen foglal helyet ezekben a könyvekben. Az 1984-es (6.) kiadásban⁹³

⁸⁶ *Hitéletünk öre* – Görög katolikus imakönyv – Intermix Kiadó Ungvár-Budapest 1992. Kárpátaljai Magyar Könyvek 3 – Sorozatszerkesztők: Dupka György, Fejes János, Tirkánics Gabriella – Művészeti vezető: Ivaskovics József – A kiadvány megjelenését a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatta – Borító: Jankovics Mária – © Intermix, 1992 – Az Intermix Kiadó kiadása – Felelős kiadó: Dupka György – A kötetet gondozta az 1958-as torontói kiadás alapján: Szabó György görög katolikus lelkész – Készült Ungváron, a Patent Nyomda- és Kiadóvállaltnál, 1992-ben – Felelős vezető: Kovács Dezső – Műszaki szerkesztő: Negre Viktor – Rend. sz.: 2364. ISBN 963 8129 04 2 – Forgalomba kerül megállapodás szerinti áron. 18,5 x 12,5 cm 324 + 12 lap. – A 2. gyűjteményben (23. láb.): 30. szám. – A szertartás: a 300-308. lapon.

⁸⁷ Az imakönyvnek – minden kiadásával együtt – bemutatását már elvégeztem: „Az »Emeljük föl szívünket!« című imakönyvünk”, in *Athanasiana* 11 (2000) 21-51.

⁸⁸ *Emeljük föl szívünket!* Görögkatolikus imakönyv – Kiadja a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék könyvkiadója Budapest, 1958. Szerkesztette a Hajdudorogi Egyházmegyei Főhatóság által kijelölt bizottság – A Hajdudorogi Egyházmegyei Főhatóság 1872/1958. számú jóváhagyásával – Minden jog fenntartva, beleértve az utányomás jogát is – Felelős kiadó: a Szent István Társulat alelnöke – Pécsi Szikra Nyomda 2430 – F. v.: Melles Rezső. 14,5 x 10 cm 383 lap. – Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 91. szám. – A szertartás: a 119-129. lapon.

⁸⁹ A 3. gyűjteményben (44. láb.): 19. szám. – A szertartás: a 327-338. lapon.

⁹⁰ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 95. szám. – A szertartás: a 327-338. lapon.

⁹¹ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 98. szám.

⁹² A 2. gyűjteményben (23. láb.): 19. szám.

⁹³ Az 1. gyűjteményben (12. láb.): 101. szám.

is megmaradt a Paraklisz változatlan szövege, sőt a könyvben ugyanazon a lapszámokon található a szertartás, mint eddig, annak ellenére, hogy a könyv bővült. Az 1988-as (7.) kiadásról⁹⁴ ugyanaz mondható, mint az előzőről. A bővítés ellenére a szöveg is, a lapszám is egyezik a Paraklisznál. Az 1992-es (8.) kiadásban⁹⁵ más helyen találjuk szertartásunkat, mivel a szerkesztők ezt a változatot megpróbálták közelebb vinni a bizánci egyház hagyományaihoz, sok nyugati szellemű imádságot elhagyva. Viszont a Paraklisz változatlan formában maradt benne. Végül a 2000-es (9.) kiadásban⁹⁶ a szertartásunk ismét változatlan szöveggel, de új helyen jelent meg.

6. A görög, a szláv és a magyar Paraklisz

A Paraklisz nyelvi változatainak, illetve a három nyelven való kiadásuk alapján a szerkezetüknek összehasonlítását a következő könyvek alapján végeztem el. (1) Az 1873-ban Rómában kiadott görög *Euchologion*,⁹⁷ amely annak a sorozatnak a részét képezi, melyből a liturgikus könyveink újrafordítása és kiadása elkezdődött, folyamatban van. (2) Az 1642-ben Lembergben kiadott *Evhologion*,⁹⁸ mely a Hittudományi Főiskolánk könyvtárában a legrégebb ilyen mű. (3) A szimpozium anyagát képező *száz esztendő's füzet*, mely a Paraklisz első önálló magyar nyelvű kiadása, 1905-ben.⁹⁹

1/ Egyezőségek és különbségek

Megnyugtató tapasztalni, hogy a három változat egybevetésénél sokkal több egyezőséget találunk, mint különbséget. A Szokásos kezdet hiánya a görög változatban nem jelentős; egyszerűen a szöveg rövidítése, nem pedig a rész elhagyása a gyakorlatban. A 142. zsolttár itt még hiányzik a magyar változatban, a későbbi kiadásokban azonban már megvan. A kezdő áldástól a kánonig nincs is más eltérés a három változatban.

⁹⁴ A 2. gyűjteményben (23. láb.): 21. szám.

⁹⁵ A 2. gyűjteményben (23. láb.): 34. szám. – A szertartás: a 310-321. lapon.

⁹⁶ A 3. gyűjteményben (44. láb.): 45. szám. – A szertartás: a 347-359. lapon.

⁹⁷ Vö. 7. láb.

⁹⁸ *Еυχологiон*, Lviv 1642. – Figyelemre méltó a kiadási éve: még az 1646-os ungvári unió előttről származik!

⁹⁹ Vö. 12-13. láb.

Viszont az már jelentős eltérésnek tűnik, hogy míg a görög és a szláv szöveg hozza az irmoszok után a kánon verseit is, addig a magyar csupán az irmoszokat. A harmadik óda után pedig nem jelzi sem a kis ekténiát, sem a leülő éneket. Itt a szláv változat bővebb, mert két leülő éneket is közöl. A magyar a hatodik óda után sem hozza a kis ekténiát, mag a másik kettő igen. De utána egymás közötti eltérés is látható: míg a görög csak egy kontákot közöl, a magyar mind a kettőt, a szláv pedig harmadikként még az ikoszt is.

Aztán a prokimentől az evangéliumcsókolási stzihirák végéig nincs újabb eltérés. Után viszont csak a magyar nem írja elő az „Üdvö-zítsd” ekténia végzését.

A „Valóban méltó” után a görög szerint tömjénezni kell, s öt magasztaló ének következik. A szláv és magyar változat nem szól a tömjénezésről, és a magasztaló ének helyett a Paraklisz stzihiráit közli. A görögben pedig nincsenek meg ezek a stzihirák. A tropárokban is eltérés van: itt a görög és a magyar változat egyezik meg: a minden jó kérelemre szóló tropárok közlésével, míg a szláv változat a szertartás elejéről a bevezető két tropárt írja elő itt is.

A hármas ekténia után csak a magyar változatban található a nagy záró imádság, a másik kettőben nem. Az elbocsátót már mindegyik jelzi, a magyar a végső áldással együtt.

2/ Egybevetésük

A Paraklisz nyelvi változatai		
Görög – 1873	Szláv – 1642	Magyar – 1905
Kezdő áldás	Kezdő áldás	Kezdő áldás
---	Szokásos kezdet	Szokásos kezdet
142. zsoltár	142. zsoltár	---
Isten az Úr	Isten az Úr	Isten az Úr
Siessünk buzgón	Siessünk buzgón	Siessünk buzgón
DM. Soha nem	DM. Soha nem	DM. Soha nem
50. zsoltár	50. zsoltár	50. zsoltár
Kánon	Kánon	Kánon
A kánon tropárjai	A kánon tropárjai	---
III. óda u. ekténia	III. óda u. ekténia	---
Leülő ének	Leülő ének	---
---	Másik leülő ének	---

VI. óda u. ekténia	VI. óda u. ekténia	---
A keresztények	A keresztények	A keresztények
---	Nincs más	Nincs más
---	Ikosz	---
Prokimen	Prokimen	Prokimen
Evangélium (Lk 4)	Evangélium (Lk 4)	Evangélium (Lk 4)
D. Atya, Ige	D. Atya, Ige	D. Atya, Ige
M. A legszentebb	M. A legszentebb	M. A legszentebb
K. Ne hagyj engem	K. Ne hagyj engem	K. Ne hagyj engem
Üdvözítsd ekténia	Üdvözítsd ekténia	---
IX. u. Valóban méltó	IX. u. Valóban méltó	IX. u. Valóban méltó
Tömjénezés	---	---
Magasztaló ének (5)	---	---
---	Mindazokért	Mindazokért
---	Minden szenvedőknek	Minden szenvedőknek
---	Üdvözlégy tisztaságos	Üdvözlégy tisztaságos
---	DM. Üdvözlégy	DM. Üdvözlégy
Háromszorszent...	Háromszorszent...	Háromszorszent...
Könyörülj rajtunk	Siessünk buzgón	Könyörülj rajtunk
D. Uram, könyörülj	DM. Soha nem	D. Uram, könyörülj
M. Az irgalom	---	M. Az irgalom
Hármas ekténia	Hármas ekténia	Hármas ekténia
---	---	Záró imádság
Elbocsátó	Elbocsátó	Elbocsátó

7. A nagy Paraklisz

A nagy Paraklisz a görög *Hórologionból*¹⁰⁰ lehet nyomon követni. Meglepőnek tűnik, hogy első ránézésre nem sokkal látszik terjedelmesebbnek, mint az általunk használt kisebb változata. Ám a szöveg megvizsgálásakor kiderül, hogy három helyen csak utalást közöl, amikor bizonyos részt át kell venni a kis Parakliszból. Ennek fényében valóban látszik, hogy a „nagyak” nevezett változat tényleg nagyobb terjedelmű. Ugyanis a kánon terjedelmesebb, valamint a könyörgések minden óda után gazdagítják a szertartást.

¹⁰⁰ *Ωρολογιον* (7. láb.), 301-306.

A kánonig nincs eltérés a két változat között, mivel a szöveg azt jelzi, hogy az első részt teljes egészében a kis Parakliszból kell átvenni. A kánon itt nem a „Vizen áthaladván szárazon”, hanem Tivadar fejedelemnek, Laszkarisz hercegének a szerzeménye: a 8. hangú „A szereken üldöző fáraót” kezdetű kánon. Itt is négy versszak (tropár) sorakozik minden ódában az irmoszok után, mint a kisebb változatban, ám minden óda végéhez még két versszak¹⁰¹ csatlakozik a megemlékező könyörgéssel együtt. S ez már meghosszabbítja a szertartást.

Az evangélium után ismét utalás található arra nézve, hogy a kánon folytatásáig mindent a kis Parakliszból kell venni.

Majd a kánon végeztével újból azt közli a szöveg, hogy „Háromszorszent” utánig minden a kis Paraklisz rendje szerint következik. Ez azt jelenti, hogy a „Valóban méltó” és a magasztaló énekek is onnan vannak. Viszont a „Háromszorszent” után fényének következik,¹⁰² tehát nem a minden jó kérelemre szóló tropárok. S ezzel be is fejeződik – további szöveg vagy utasítás nélkül – a nagy Paraklisz a görög *Ima-órák könyvében*. Feltételezhető azonban, hogy nem csak az elbocsátó hanem a hármasszertartás is végzendő a szertartás végén. – Ugyanis a görög nyelvű liturgikus könyveknek általános sajátosságuk, hogy a bevezetőben közlik a szertartások menetét, s a „rubrikák” ezért már nem minden esetben részletesek.

8. Exkurzus: A 75 éves változat

Mint fentebb jeleztem, az a másik füzet is jubilálhat, melyben a Paraklisz önállóan megjelentették, mert első kiadása¹⁰³ 1930-ban, azaz 75 esztendővel ezelőtt látott napvilágot. Ennek leírása és teljes bemutatása:

¹⁰¹ 1. Mentsd meg szolgálodat a veszedelmektől, Istenszülő, hiszen Isten után mindnyájan hozzád menekülünk, ki megvívhatatlan bástyánk vagy és menedékünk. 2. Tekints rám, minden magasztalásra méltó Istenszülő, mert testi rosszság tartóztat, s gyógyítsd meg lelkem kínjait!

¹⁰² Ez a fényének az Istenszülő elszenderedésének ünnepére szól. 1. A föld minden hatáiról egybegyűlt apostolok, temessétek el testemet a Getszemáni helységben, és te, Fiam és Istenem, vedd át lelkem! 2. Angyalok öröme, küzdők világossága... 3. Te vagy az én közbenjáróm az emberszerető Istennél, ne engedj szegyet érnek cselekedeteim miatt az angyalok előtt, hozzád folyamodom, Szent Szűz, siess segítségemre! 4. Arany lapokkal borított torony, tizenkét bástyájú város, napfényt sugárzó trónus, az Uralkodó királyi széke, felfoghatatlan csoda, hogyan táplálható az Alkotó!

¹⁰³ Az 1. gyűjteményben (22. láb.): 50. szám.

Paraklisz a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére Damaszkuszi Szent Jánostól. Összeállította: Dr. Krajnyák Gábor – Budapest – A Szent István-Társulat kiadása
Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R. T. Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. – Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.
12 x 15,5 cm 27 lap.

Ez már igényesebb munka, amint a külseje igazolja: vastagabb karton a borítója, s az egész nyomása is tisztább, világosabb, mint az ungvári, első változaté. A belső címlapon a Szent István Társulat nyomtatott pecsétje látható, benne a trónon ülő Szent István királlyal, s körülötte a pecsét feliratával. Tartalma: a Paraklisz szertartásának teljes szövege a szükséges utasításokkal, rubrikákkal ellátva; a füzet végén pedig négy Mária éneket is közöl a szerző.

Krajnyák Gábor, a füzet összeállítója – püspöki jóváhagyást kérve a művére – megemlítette, hogy már előzetesen is megjelent a Paraklisz szövege, valamint azt is, hogy az általa összeállított *Lelki kenyér*¹⁰⁴ című imakönyvében is napvilágot látott már:

„Több oldalról az a kívánság nyilvánult meg, hogy a »Lelki kenyér« c. imakönyvemben is közölt a népünk előtt közkedveltségnek örvendő »Paraklisz a Boldogságos Szűzmária tiszteletére« ájtatosságnak szövegét jó volna külön is kiadni, hogy így mindenki könnyebben hozzájuthasson. Ilyen füzet volt is, de jelenleg sehol sem kapható.

Ezeket szem előtt tartva, bátor vagyok fiúi hódolattal Méltóságodhoz felterjeszteni a Paraklisz végzési szövegét, mely megfelelő utasításokkal és az énekrészek szünjelekkel van ellátva, azon alázatos kérelemmel, kegyeskedjék azt főpásztori jóváhagyásában és áldásában részesíteni. Alázattal megjegyzem azt, hogy új szöveg nincs közte.

A kiadandó új füzetrel a Boldogságos Szűzmária kultuszának fokozásához óhajtok csekély erőmmel hozzájárulni.”¹⁰⁵

¹⁰⁴ Lásd a 59-61. lábjegyzetet.

¹⁰⁵ Az 1629/1930. számú irat, 1930. június 29-ről, in *GKPL*, 109. doboz, 2. csomó. – Az indorzálás: „Érk. júl. 1. Kiadatik a cenzúrabizottságnak. Júl. 2.”

A cenzor véleménye egy hét alatt megérkezett, s a mű kiadatását javasolta. De jelezte azt is, hogy apróbb javításokra, igazításokra szükség van a megjelentetés előtt.

„Dr. Krajnyák Gábor sz. sz. tanácsos jóváhagyás végett beterjeszti a »Paraklisz a B. Sz. Mária tiszteletére« című ájtatosságot.

Véleményes javaslat.

A Paraklisz egyike a leghedveltebb ájtatosságoknak. Éneke, imái nagyon szépek és a görög szertartásból vannak merítve. Kívánatos, hogy ez a szép ájtatosság minél nagyobb elterjedésnek örvendjen.

Mély tisztelettel hozom javaslatba, hogy a beterjesztett Paraklisz jóváhagyassék s annak kinyomatására engedély adassék.”¹⁰⁶

Miután a cenzor által említett javítások megtörténtek, a könyvecske napvilágot látott, s szerzője tiszteletpéldányt küldött belőle a megyéspüspöknek:

„Fiúi hódolattal bátor vagyok Méltóságod jóváhagyásával ellátott Paraklisz a boldogságos Szűz Mária tiszteletére c. ájtatossági füzetem első nyomdai díszkiadású példányát mély tisztelettel Méltóságodnak felajánlani azzal az alázatos kérelemmel, kegyeskedjék azt a főtisztelendő papság útján a hívek figyelmébe ajánlani. Ára 40. fill.”¹⁰⁷

A kis műben kinyomtatták a püspöki jóváhagyás teljes szövegét is, vagyis a szerzőnek szóló engedélyezést:

¹⁰⁶ Az 1666/1930. számú irat, 1930. július 8-ról, in *GKPL*, 109. doboz, 2. csomó. – Az indorzálás: „Érk. júl. 8. A megjegyzésekhez képest helyesbitse a szerző beküldött kéziratát. Júl 8.”

¹⁰⁷ A 2069/1930. számú irat, 1930. szeptember 5-ről, in *GKPL*, 109. doboz, 2. csomó. – Az indorzálás: „Érk. szept. 6. Az összeállítónak a példány megküldéséért köszönet nyilváníttatik. A füzet körlevélben ajánlatni fog a papság és a hívek figyelmébe.” Szept. 6.” További felirat: „Körlevél!”

„Nagyontisztelendő Dr. Krajnyák Gábor sz. sz. ülnök, segédlelkész Úrnak Budapest – »Paraklisz a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére« című füzetét egyházmegyéim cenzurabizottsága által felülvizsgáltattam s mivel az ellen – hit- és erkölcstanítás tekintetében – kifogás nem merült fel, ugyanannak kinyomtatását és terjesztését ezennel engedélyezem.

Nyíregyháza, 1930. július hó 8.

Krisztusban szíves atyja: István s. k. püspök.”¹⁰⁸

Az első kiadásnak a gyűjteményben meglévő darabja kemény táblával rendelkezik, melyre arany mélynyomással nyomtatták az imakönyv címét. Nyilvánvalóan olyan példány ez, mint amelyet a püspök kapott ajándékba.

Megjelenése után egyházmegyei körlevélben jelezte a megyéspüspök a Parakliszt, és ajánlotta a papság figyelmébe.

„8. Dr. Krajnyák Gábor szsz. ülnök, budapesti segédlelkész jóváhagyással ellátva »Paraklisz a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére« címen értékes ájtatossági füzetet adott ki. Melegen ajánlják híveik figyelmébe. Ára 40 fillér. Megrendelhető a szerzőnél.”¹⁰⁹

Az 1930-ban megjelent Janetschek Járai-féle kottás liturgikus kiadvány¹¹⁰ a hátlapján hirdette a Parakliszt tartalmazó füzetet:

„Paraklisz. A boldogságos Szűz Mária tiszteletére Damaszkuszi szent Jánostól. Összeállította: *Dr. Krajnyák Gábor*, gör. kath. s.-lelkész.”¹¹¹

¹⁰⁸ „A hajdúdorogi püspöktől. 1666/1930. szám.”, a füzet [5.] lapján.

¹⁰⁹ „Könyvajánlások”, in *Hajdúdorog egyházmegyei Körlevelek II* (1930) 12. – Lásd könyvünkben: *A magyar görögkatolikuság körlevélben közölt liturgikus rendelkezéseinek forrásgyűjteménye*, Nyíregyháza 1998, 74.

¹¹⁰ A Görög katolikus Szent Liturgia (szent mise) népénekei – Az eredeti ősi dallamok alapján két szólamra átírta Janetschek Járai István – Budapest – A Szent István-Társulat kiadása 1930. Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R. T. – Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. – Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc. 12,5 x 18,5 cm 48 lap.

¹¹¹ „Görögkatolikus imakönyvek és ájtatossági kiadványok” – *A görög katolikus Szent Liturgia (szent mise) népénekei* (110. láb.) hátsó borítóján a három hirdett liturgikus kiadvány között elsőként szerepel a Paraklisz.

A görög katolikus sajtóban is megjelent a *Paraklisz-füzet* ismertetése és vele együtt az ajánlása is. A tudósítás írója visszautalt az előző kiadásra is, mely teljesen elfogyott, valamint a szerző két másik könyvét is ajánlotta:

„Paraklisz a boldogságos Szűz Mária tiszteletére Damaszkuszi Szent Jánostól. Összeállította: Dr. Krajnyák Gábor. Ára 40 fillér. Egyházunk legkedveltebb Mária-ájtatossága a paraklisz. Nincs egyházközség, hol nem végeznék. A Damaszkuszinak mélyeséges Mária-kultusza szólal meg minden énekéből, azzal a végtelen gyermeki őszinte odaadással, melyet csak az ő szerzeményeiben találhatunk meg. Dr. Krajnyák Gábor most ezt az ájtatosságot külön tetszetős, képes füzet alakjában adta ki s ezzel falusi népünknek szerzett örömet, mely már régóta nélkülözött külön füzet alakjában. Megrendelhető a szerzőnél és kiadóhivatalunknál. Nagyobb rendelésnél árkedvezmény. Ugyancsak megrendelhetők szerkesztőségünkönél szerzőnek Nagy Ének-könyve és »Lelki kenyér« c. imakönyve.”¹¹²

Krajnyák Gábornak ez a műve másodszor is megjelent,¹¹³ mégpedig 1944-ben, amint azt a benne lévő püspöki jóváhagyás dátuma, valamint maga a kiadvány igazolja:

„Nagyméltóságú és főtisztelendő Dr. Dudás Miklós hajdúdorogi püspök úr Öexcellenciájának 1189/1944. szám alatt kelt engedélyével és jóváhagyásával”.¹¹⁴

A könyvecske tartalma megegyezik az első kiadásával, csupán annyi a különbség, hogy a szerző itt hozzátoldott még egy Mária-himnuszt a Máriához szóló négy énekhez. Emiatt a lapszám növekedett eggyel, s az utolsó oldalra is került szöveg. A műben a belső címlapon a Szent István Társulat címere az embléma: az országát az Istenszülőnek felajánló szent királyunkkal.

A mű jelentőségét az idézett írások megfelelőképpen igazolják. A közkedvelt szertartásunk szövegét újra önálló füzetben vehették kézbe

¹¹² *Görög-katolikus Szemle* 18 (1930) 3.

¹¹³ Az 1. gyűjteményben (12. l. l. 3. sz. sz. sz.). 83. szám.

¹¹⁴ A füzet [5.] lapján.

a görög katolikus hívek. A régebbi füzet elfogyta után ugyanis csak imakönyvben volt meg a szöveg. S különösen fontos, hogy ez a szertartás a görög katolikus lelkületnek és szellemnek megfelelően segíthette a liturgikus nevelést a füzet önálló formában való kiadása révén is.

9. Összegzés

Öröndetes ténynek tekinthetjük, hogy a Paraklisz önálló kiadásban való megjelentetésének századik jubileuma egybeesik a máriapócsi kegykép könnyezésének centenáriumával. Így gyakorlatilag két eseményt ünnepelhetünk az Istenszülővel, a pócsi Szűzanyával kapcsolatban.

A Paraklisz füzetének önálló kiadása jelzi, hogy kedves szertartás görög katolikus népünk körében az Istenszülő köszöntésének ez a szertartása.

Ugyanakkor a szöveg folyamatos megjelentetése a tizenhét különböző műben ismét azt igazolja, hogy milyen fontos szertartásról van szó. Sőt, ezek összes kiadását tekintve ötvennél is több az a kiadás, amit a Parakliszról birtokolhatunk.

Befejezésként legyen szabad azt kívánnom, hogy magyar görög katolikus egyházunkban, saját magunk és híveink életében, maradjon továbbra is szeretetre méltó szertartás a Paraklisz!

GÁNICZ ENDRE

MÁRIÁRA VONATKOZÓ BIBLIAI KÉPEK A PARAKLISZBAN

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. A Máriára vonatkozó bibliai képek; 3. Befejezés.

1. Bevezetés

Minden emberi élet meghatározója az anya-gyermek kapcsolat, amely egészséges esetben odáig vezet, hogy a gyermek szeretettel és hálával tud beszélni az édesanyjáról. Mi, keresztények, mielőtt eljutnánk a „kimondhatatlanig”, ahol a szó már csak korlátoz, a Parakliszban található bibliai képekkel fejezzük ki Égi Édesanyánk iránt érzett szeretetünket, tiszteletünket. A bibliai képek a Valóban méltó utáni sztíhira sor utolsó két, „Üdvözlégy”-gyel kezdődő versében találhatóak.

2. A Máriára vonatkozó bibliai képek

1. „Üdvözlégy... Krisztus Királyunknak tiszteendő kormánypálcája”:¹ A Szentírásban a kormánypálca a hatalom jelképe, amely a bibliai kor előtt az istenek és a hősök harci fegyvere volt.² A Számok könyve (21,18) az ún. „kút-dal”-ban – amely valószínűleg egy elveszett Mózes történet része³ – jelképes dolgot fejez ki azzal, hogy a fejedelmek kormánypálcáinak segítségével írja le a kút kiásását; a felségjog kifejtéséről van szó.⁴ A pusztában vándorló nép vízért érzett öröme ennek a hatalomnak a pozitív hatását jelzi. Másutt⁵ a kormánypálca közvetlenül

¹ *Emeljük föl szívünket! Görögkatolikus imakönyv*, Nyíregyháza 2000, 354.

² Vö. HAAG, H., *Bibliai lexikon*, Budapest 1989, 198.

³ Vö. THORDAY, A. (szerk.), *Jeromos Bibliakommentár I. Az Ószövetség könyveinek magyarázata*, Budapest 2002, 165-166.

⁴ Vö. *Jubileumi Kommentár A Szentírás magyarázata I. kötet Általános tájékoztató a Szentírásról Az ószövetség könyveinek magyarázata Genézis – Jób könyve*, Budapest 1995, 251.

⁵ Vö. Ter 49,10; Szám 24,17; Ám 1,5; Ez 19,11; Zsolt 2,9; 45,7

vagy közvetve az Isten hatalmának, jóságának és népe iránti szeretetének a jele és eszköze. Mária a megváltásunkat megvalósító Krisztus malasztal teljes jele.

2. „Üdvözlégy, ki a titkos szőlőgerezdet sarjaztad”.⁶ A szőlő gyakran előfordul a Bibliában, hiszen Noé szőlőjétől kezdve, Nábótén keresztül sokszor találkozunk vele, s így olvashatunk többek között az utolsó vacsora szőlő-terméséről is. A bor miatt a szőlő általában a bőségnek, jólétnek és vidámságnak a jelképe.⁷ A „titkos” jelzőnek „A te titkos vacsorádnak részesévé fogadj ma engem...”⁸ kezdetű énekünkkel való megegyezése miatt is Krisztusnak az utolsó vacsorán értünk adott vérére gondolhatunk. A János evangéliumában található (15,1) krisztusi hasonlat alapján („Én vagyok az igazi szőlőtő, Atyám pedig a szőlőműves. Minden szőlővesszőt, amely nem hoz rajtam gyümölcsöt, lemetsz, és minden termőt megtisztít, hogy többet teremjen.”) az Istenszülő Szűz Mária a legjobb szőlővessző, hiszen az ő méhének gyümölcse tökéletes, maga Krisztus.

3. „Üdvözlégy, mennynek ajtaja”.⁹ A Szentírás első könyve egyértelművé teszi, hogy az Isten csak a jót akarta adni az ember számára, ami abból is látszik, hogy mindaz, amit Isten teremtett, nemcsak hogy jó, hanem nagyon jó. Ezért helyezte az embert az Édenbe, a paradicsomkertbe, a mennybe, amely az embernek az Istennel való harmonikus kapcsolatát fejezte ki. A bűn azonban gátat vetett ennek a harmóniának, ezért az ember nemcsak az Istennel való kapcsolatában lett vesztes, hanem önmagával, embertársaival és az őt körülvevő világgal való kapcsolatában is.¹⁰ A Ter 3,24 szerint „amikor (Isten) kiűzte az embert, az Éden kertjétől keletre kerubokat és villogó lángpallóval állított, hogy őrizzék az élet fájához vezető utat”. Így az ember számára lezárult a paradicsomba vezető út, amelyet csak az Istenszülő Szűz Mária „legyen nekem a te igéd szerint” (Lk 1,38b) válasza nyitott meg, s vált ezáltal a menny ajtajává, megnyitva előttünk az üdvösség lehetőségét.

⁶ *Emeljük föl szívünket!*, 355.

⁷ Vö. HAAG, *op. cit.*, 181-183.

⁸ *Dicsérvétek az Urat! Görögszertartású katolikus énekeskönyv Vasár- és ünnepnap szent szolgálatok énekei*, Nyíregyháza 1994, 329.

⁹ *Emeljük föl szívünket!*, 355.

¹⁰ Vö. RÓZSA, H., *Kezdetkor teremtette Isten. A bibliai őstörténet magyarázata (Ter 1-11.)*, Budapest 1997, 81-82.

4. „Üdvözlégy... megéghetetlen bokor”.¹¹ Ebben az ikonban szintén a Pentatuchus egy másik képével találkozunk, a népével kapcsolatot felvenni szándékozó Isten megnyilvánulásáról van szó. Az egyiptomi uralkodó elől menekülő Mózes midián földjén apósa juhait legeltetve jut el arra a szent helyre, ahol saruja levétele is jelzi a pillanat fontosságát. A „bár lángoló, de el nem égő” bokor kíváncsisággal tölti el, magához vonzza. Ennek a következménye, hogy kapcsolatba kerül az Istennel, aki bemutatkozik, felfedve neki létét (vö. Kiv 3,14). Ez a bemutatkozás teszi lehetővé, hogy tudomást szerezzen Mózes és Izrael népe arról, hogy létezik egy őket kiválasztó, segítő, támogató Isten, akinek kilétét, igazi mibenlétét csak megsejteni tudják művein keresztül. Szűz Mária, aki „az Istent, az Igét sérülés nélkül szülte”,¹² hasonlít ehhez a csipkebokorhoz, hiszen az Isten benne és általa jelent meg, anélkül, hogy ez elemésztette volna.

5. „Üdvözlégy, egész világra fénylő világosság”.¹³ A Biblia az őstörténettel kezdődik, amely magában foglalja a világ és az ember teremtését.¹⁴ A papi hagyomány hatnapos teremtés elbeszélése, miután leírja a föld pusztaságát és ürességét, valamint azt, hogy „sötétség volt a mélység felett”, közli az isteni teremtő szót: „Legyen világosság”. Ezt a világosságot az Isten jónak látta, majd elválasztotta a világosságot a sötétségtől, adva az elsőnek a nappal, a másodiknak az éjszaka nevet. Az első nap teremtésművéről van tehát szó. Arról, amely meghatározza hétköznapjainkat: az ember csak a fényben tud tájékozódni, csak ott érzi igazán jól magát. Krisztus is ezt mondja magáról: „Én vagyok a világ világossága. Aki követ engem, nem jár sötétben, hanem övé lesz az élet világossága” (Jn 8,12b). Mária azért lehet az egész világra fénylő világosság, mivel a világ világosságát hordozta magában, lehetővé téve ezáltal minden embernek az Istenhez vezető út meglátását, biztos követését.

6. „Üdvözlégy, az Úrnak hajléka”.¹⁵ Az Ószövetségben a kiválasztott nép története azt mutatja, hogy egészen Ezekiel prófétáig általános volt a zsidóknak az a meggyőződése, hogy az Isten az általa kiválasztott helyen, a Sion hegyén lakik, ahová már Dávid király is – tekintettel arra, hogy ő maga már palotában lakott, az Úr pedig sátorban –

¹¹ *Emeljük föl szívünket!*, 355.

¹² *Dicsérjétek az Urat!*, 82.

¹³ *Emeljük föl szívünket!*, 355.

¹⁴ Vö. Rencsényi, T. (ford.), *Kézikönyv a Bibliához*, Budapest 1993, 127-128.

¹⁵ *Emeljük föl szívünket!*, 355.

lakóhelyet, templomot akart építeni Jahvének. Erre csak utóda, a bölcs Salamon király kapott lehetőséget.¹⁶ Ez a templom egyedülálló volt Izraelben nem csak mérete miatt, hanem azért is, mert csak itt lehetett áldozatot bemutatni az Úrnak. A zsinagógák és imádkozóhelyek ilyen lehetőséget nem biztosítottak. Ezeken a helyeken az imádságon keresztül kerülhetett kapcsolatba a hívő izraelita az Istennel. Pontosan ezért tartották fontosnak azt, hogy minden évben elzarándokoljanak Jeruzsálembe, az Isten lakóhelyéhez. Pál apostol korintusiakhoz írt leveléből tudjuk, hogy az Isten temploma vagyunk és az Isten lelke lakik bennünk. Mennyivel inkább igaz ez a szeplőtelen, s mindenkor szűz Máriára, aki méhében hordozta az Isten Igéjét, és lett az Úr élő, tiszta hajlékává!

7. „Üdvözlégy, megárnnyékozott hegy”.¹⁷ A zsidó nép pusztai vándorlásában kiemelkedő szerepe van a Sínai hegynél történt eseményeknek. Az Isten nem elégszik meg azzal, hogy kiválasztja népét, szövetséget is köt velük. A dekalógus, azaz a tízparancsolat biztosítja azt, hogy az Isten és Izrael népe kapcsolatában a változhatatlan, hűséges partner mellett az emberek is tudják meg, mi az, amit követve igaznak bizonyulnak az Isten színe előtt. Olyan útmutatást kapnak, amely alapján életvitelükkel, magatartásukkal egyértelműen bizonyíthatják, hogy akarnak-e ragaszkodni az Istenhez, fontos-e számukra a vele való kapcsolat, vagy sem.¹⁸ Ezt a szövetségkötést Jahve jelenlétének ünnepélyes leírása egészíti ki: „Egészen sűrű felhő borult a hegyre, és egyre erősödő harsnázengés zúgott, úgyhogy megrémült a nép, amely a táborban volt... Miután az Úr leszállt a Sínai hegyére, a hegy csúcsára, Mózeszt felhívta a hegy tetejére” (vö. Kiv 19,16b.20). Ezt az Ószövetséget az az Újszövetség váltotta fel, amelynek részét képezi a Gábrriel angyal által közölt esemény: „A Szentlélek száll rád, és a Magasságbeli ereje megárnnyékoz téged; azért a Szentet is, aki tőled születik, Isten Fiának fogják hívni” (Lk 8,35). Az Újszövetség megárnnyékozott hegye teszi lehetővé, hogy az önjelétől megigazulni nem képes emberiség a megtestesült Isten Fiában új lehetőséget kapjon az üdvösségre.

8. „Üdvözlégy, arany gyertyatartó”.¹⁹ Az Ószövetségben a Kivonulás könyvétől kezdve 37 alkalommal találkozhatunk a gyertyatartó

¹⁶ Vö. *Jubileumi Kommentár*, 382-383.

¹⁷ *Emeljük föl szívünket!*, 355.

¹⁸ Vö. ADORJÁN, J., *Tízparancsolat*, Budapest 1993, 7-10.

¹⁹ *Emeljük föl szívünket!*, 355.

szóval (héberül m^enoráh).²⁰ Kevés kivételtől eltekintve²¹ mindig a szent sátor és a jeruzsálemi templomnak arról a szolgálati eszközéről van szó, amely a szentélyben állt. A Teremtés könyvében az Isten a világosság és a sötétség elválasztására világítókat alkotott és az ég boltozatára helyezte azokat, hogy a nagyobb a nappalon uralkodjon, míg a kisebbik az éjszakán. A gyertyatartók, helyesebben mécstartók, ezeknek az égi világítóknak a képviselői.²² A m^enoráh szó fordítása a Káldi és Károlyi szövegekben gyertyatartóval történik, az újabb fordításokban már általában mécstartóval, amit az is indokol hogy az izraelitáknak teljesen tiszta, világos faolajat kellett hozniuk, hogy a szövetség sátrában a bizonyosság függönyén kívül a színarany mécstartóra kerüljenek és estétől reggelig állandóan az Úr előtt égjenek (vö. Lev 24,1-4). A hétágú gyertyatartó anyaga tiszta arany, a Krónikák 2. könyvében és Jeremiás prófétánál arany és ezüst, tehát drága nemesfém.²³ Mária tiszta mécstartó, aki éppen tisztasága miatt lehetett méltó arra, hogy hordozza a világ világosságát és életét állandóan az Isten közelében élhesse.

9. „Üdvözlégy, paradicsomkert”.²⁴ A Paraklisz szövege nem áll meg annál a képnél, hogy Mária a mennynek ajtaja – ami önmagában is hatalmas ajándék az emberiség számára –, hanem egyenesen azt állítja róla, hogy ő a paradicsomkert (a LXX-ben *paradeisos*²⁵). A próféták eszkatológikus jövendölései is a paradicsomi állapot előrevetítését tartalmazzák: „Akkor majd a farkas a báránnyal lakik, és a párduc a gödölyével heverészik; borjú és oroszlánkölyök együtt híznak, és kisgyermek terelgeti őket. Tehén és medve együtt legelnek, együtt heverésznek kölykeik, és az oroszlán szalmát eszik, mint a tehén. A csecsemő a vipera fészkenél játszik, s az áspiskígyó üregébe dugja kezét az anyatejtől elválasztott gyermek. Nem ártanak és nem pusztítanak sehol szent hegyemen, mert tele lesz a föld az Úr ismeretével, mint ahogy a vizek betöltik a tengert” (Iz 11,6-9). Az Isten által kezdettől fogva az embernek szánt béke és harmonikus kapcsolat helye a paradicsomkert. Ebben a kertben hangzik el az ígélet, a protoevangélium, a bűnös ember számára, amikor

²⁰ Vö. LISOWSKY, G., *Konkordanz zum hebräischen alten Testament*, Stuttgart 1993, 829.

²¹ Ilyen kivétel például: 2Kir 4,10; Dán 5,5; Zak 4,2.11.

²² Vö. *Jubileumi Kommentár*, 384.

²³ Vö. GALBIATI, E., *A Biblia és története Az Ószövetség*, Szeged 2002, 26.

²⁴ *Emeljük föl szívünket!*, 355.

²⁵ Vö. Freedman, D. N. (szerk.), *The Anchor Bible Dictionary, Volume 5 O-Sh*, New York 1992, 154-155.

az Isten a kígyóhoz így szól: „Ellenségeskedést vetek közéd és az aszszony közé, ivadékod és az ő ivadéka közé: Ő széttiporja fejedet, te pedig a sarkát mardosod” (Ter 3,15). A paradicsomkert egy négy folyó által bőségesen öntözött kert, ahol a termés biztosított. Benne található az élet fája, valamint a jó és rossz tudásának a fája. Az áldott Mária, a paradicsomkert, áldott gyümölcsét, az élet Urát szülte, hogy mindenki bőséges gyümölcsöt hozzon és az élet Urához juthasson.

10. „Üdvözlégy, isteni asztal”.²⁶ Ez már a második bibliai kép, amely szorosan kötődik a sátorhoz és az Úr hajlékához. Arról az akácfából készült és arannyal bevont asztalról van szó, amelyet a Szentek Szentje előtti térben, a szentély északi oldalán helyeztek el.²⁷ Ez volt a kített kenyerek asztala vagy más néven a jelenlét asztala, amelyre a 12 törzsnek megfelelően 12 kenyeret helyeztek az Úr számára. Ezeket a felajánlott kenyereket szombatokként cserélték. Az Úr hajlékának egy berendezéséről van szó, amelynek pontos méreteit is ismerjük az Isten Mózesnek adott utasításából: kb. 1 méter hosszú, 50 cm széles és 75 cm magas volt, felül két aranszegéllyel körülvett párkánnyal bírt. A parakliszban Máriára vonatkoztatva ezáltal nemcsak Krisztust, az élet kenyerét, hanem az egyetemes emberiség hordozóját, Istennek felajánló eszközét szemlélhetjük benne. Ugyanis Krisztus a kereszten azt mondta Máriának: „Asszony, íme, a te fiad!” (Jn 19,26c), s így Máriát minden ember égi édesanyjává tette.

11. „Üdvözlégy, sátor”.²⁸ A szövetségkötés része, hogy az Izrael kiválasztó Isten népe között foglalja el szállását, így biztosítva őket támogató, védelmező jelenlétéről. A Kivonulás könyvének ezt az utolsó eseményét, amely során „a felhő eltakarta a biznyság sátrát, és betöltötte az Úr dicsősége” (vö. Kiv 40,34), azonban megelőzi a sátor felépítésének pontos menetét leíró isteni parancs, illetve annak végrehajtása. A szövetség sátra igazából a biznyság, tanúság (edut) sátra, amely egy 50-szer 25 méteres udvarban, két fő részből állt. A Kivonulás könyve szerint a Szentek Szentje (5 x 10 m) a legbelső hely volt, ahol a szövetség ládáját őrizték, benne a tízparancsolat kőtábláit. Az elülső része a sátornak a szentély volt, ahol a kített kenyerek asztalán kívül a világítást biztosító hétágú arany gyertyatartó és az illatáldozat oltára helyezkedett el. A sátor előtt az udvarban volt az áldozati oltár, valamint a mosdóme-

²⁶ *Emeljük föl szívünket!*, 355.

²⁷ A zsidókhoz írt levélben is olvashatunk erről az asztalról, vö. MacRAE, G. W., *Zsidókhoz írt levél*, Pannonhalma 1996, 32-34.

²⁸ *Emeljük föl szívünket!*, 355.

dence, ahol a papok a szolgálat előtt megmosták kezüket és lábukat. Az Isten jelen volt a sátorban, hogy népe érezze jelenlétét, ahogyan jelen volt Máriában, akitől az Isten Fia megtestesült.

12. „Üdvözlégy, aranyfogantyú”.²⁹ Óslávul: „Radujszja rucsko vszjezlatája”.³⁰ A „rucska” szó fogantyút, markolatot, fület, nyelet jelent.³¹ Ezért az utolsó bibliai kép is szorosan kötődik a sátorban található eszközökhöz. Ahogy a szövetség ládája és az illatáldozat oltára, úgy a kített kenyerek asztala is arannyal bevont akácfából készült, amely két oldalán két-két aranykarika, fogantyú volt, amelyen keresztül szintén arannyal bevont akácfából készült rudak vezettek. Ezeknek az volt a szerepe, hogy a pusztai vándorlás során a mozgó szentély berendezési tárgyait is könnyen el tudják szállítani. Az aranyfogantyú így a biztos rögzítést, megtartást jelenti, ahogyan Mária mindannyiunk számára megtartó erő, összekötő kapocs az Istennel.

3. Befejezés

A paraklisz sztihiráinak imádkozásakor hasonlítunk Gábrriel arkangyalhoz, aki szintén „Üdvözlégy!”-gyel köszöntötte Máriát. Az egyes bibliai képekhez mindig hozzátettem ezt az üdvözlő köszöntést, akkor is, ha az a sztihirában ténylegesen csak az előző kép előtt található. Az Isten Fia megtestesülésének és megváltó művének öröme miatt tettem ezt, hiszen az Isten emberré lett, hogy az ember megistenüljön! Ennek az örömmel a hirdetőivé válunk, amikor a legszentebb, legtisztább, legáltalább Istenszülő Szűz Máriát az Ószövetség képein keresztül is szeretjük és tiszteljük.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Vö. *Ευχολογιον*, Lviv 1642, 212.

³¹ Vö. Nitrák, S. (szerk.), *Orosz-Magyar szótár*, Ungvár 1881, 645.

OROSZ ATANÁZ

A PARAKLISZ ZSOLTÁR-REMINISZCENCIÁINAK PATRISZTIKUS ÉRTELMEZÉSE

TARTALOM: 1. A 142. zsoltár; 2. „Isten az Úr...” zsoltárversek; 3. Az 50. zsoltár; 4. „Halljad, leányzó, lásd, és figyelmezz...”; 5. „Hallám, Uram, gondviselésed titkát...”;

A Paraklisz ószövetségi képeinek bemutatása után az a feladatom, hogy e szép szertartásunk legősibb részeinek, a zsoltároknak és a kánonunk mögött rejlő bibliai ódáknak patrisztikus értelmezését vázoljam föl. Annak ellenére, hogy tipikusan görög szertartásról van szó, az egyházatyák sorában nemcsak a keletiek, hanem néhány jeles nyugati atya exegézisét is előveszem, hogy ezzel is nyilvánvalóbbá váljék az az alapvető összhang, amely az első évezred során még megvolt a keleti és nyugati patrisztikus irodalomban.

1. A 142. zsoltár

A Paraklisz kezdő zsoltára az általunk egy évszázada már nemegyszer elhanyagolt 142. zsoltár.

Itt is ezért most csak néhány kezdő és utolsó versére keressünk „patrisztikus szentenciát”. Szent Ágoston hermeneutikus elvével kezdetűnk, amely a további kutatásunk vezérfonalát is kijelöli: „Kutassuk tehát e zsoltárból, hogy miképpen jelenti magát Jézust előre hirdetve a korábbi történeteken keresztül. Ő ugyanis önmagát hirdeti a prófétákban... (akik) Krisztussal eltelve Krisztust hirdették.” Így vonatkoztassuk hát ezt a zsoltárt Jézus Krisztusra! Ez minden keresztény zsoltárértelmezés titka: „hogy felismerhessétek a Fő- és Test-Krisztust... s ebből meg látjátok, mily nagy kegyelem révén tartoztok Istenhez”.¹

Vegyünk tehát sorra ennek megfelelően néhány verset!

¹ DOBSZAY, L. (szerk.), *Zsoltárelmélkedések, zsoltármagyarázatok* (Szent Ágoston és Maurus Wolter szövegei alapján), Budapest 1997, 208. (A továbbiakban: *Zsoltárelmélkedések*.)

„Uram, hallgasd meg imádságomat, vedd füleidbe esedezésemet igazmondásod szerint!”

Az igazmondás eredetijével, az *igazsággal* Órigenész szerint arra utal, amit a Jn 4,23-ban fejtett ki az Üdvözítő: hogy az Atya „igazi imádói Lélekben és igazságban imádják” őt. Szent Atanáz szerint is „a Fiúban” veszi füleibe esedezésünket az Atya.²

A „hallgass meg engem igazságod szerint” fohászhoz Szent Ágoston ezt fűzi magyarázatul: „A *te* igazságod szerint: ez a kegyelem méltatása, nehogy bármelyikünk is saját igazságára gondoljon”.³

„Mert egy élő sem igazul meg a te színed előtt!”

Szent Ágoston így magyarázza ezt: „Egy élő sem – aki itt él, testben él, halandóként él, embertől születvén az emberekből él, Ádamból él, ő maga a most élő Ádám; mind, aki így él, igazként nem állhat meg önmaga előtt sem, színed előtt sem. Önmaga előtt? Önmagának tetszve, neked visszatetszve. De színed előtt *egy élő sem áll meg igazként*.”⁴

A „mert az ellenség üldözé lelkemet...” vers kapcsán Nagy Szent Atanáz fontos megállapítása szerint az ellenség a sátán.⁵ Ezt Szent Ágoston is megerősíti: „Ellenség üldözi az én lelkemet. Üldözte valóban és nyíltan a Sátán Krisztusnak lelkét, és Júdás is üldözte a Mesternek lelkét. És megmarad ugyanaz a Sátán Krisztus Testének üldözésére...”⁶ Az egyházatyák még az átokzsoltárookban sem engedtek pusztán embereket célba venni, hanem mindig a Sátánt és angyalait tekintették az imáikban szereplő ellenségnek.

* * *

Szent Ágoston szerint „Krisztus tehát önnön szenvedését hirdeti előre e zsoltárban – így hallgassuk tehát!”⁷

Az, hogy „sötétségbe helyez engem”, vagy hogy „homályba taszított”, olyan állapotra utal, mint amilyenben régen az elhunytakat temették el – vallja Szent Atanáz. Aranyszájú Szent János szerint viszont a bűnök homályáról van itt szó.⁸

² *De tit.* Vö. NESMY, J.-Cl. (red.), *I Padri commentano il Salterio della Tradizione*, Torino 1983, 750.

³ *Zsoltárelmélkedések*, 209.

⁴ *Zsoltárelmélkedések*, 210.

⁵ Vö. NESMY, *I Padri commentano*, 751.

⁶ *Zsoltárelmélkedések*, 210.

⁷ *Zsoltárelmélkedések*, 208.

⁸ Vö. NESMY, *op. cit.*, *ibid.*

„Az én lelkem szorongatásban vagyok, szívem megháborodott bennem” szavak kapcsán Szent Ágoston az Olajfák-hegyi agóniára emlékeztet: „*Szomorú az én lelkem mindhalálíg*. Halljátok az egyetlen hangot! De nem ismerjük-e föl itt is az átmenetet a Főről a tagokra, a tagokról a Főre? *Az én lelkem megszomorodott bennem*: fölismertük ebben: *Szomorú az én lelkem mindhalálíg*. De mi is ott voltunk akkor az Olajfák kertjében” – fejtegeti a latin szent atya.⁹

A „kiterjesztem feléd karjaimat” szavakkal Aranyszájú Szent János szerint olyan nagy vonzalom és erő mutatkozik meg, mintha az illető ki akarna lépni testéből, hogy Isten felé fusson. Cassiodorus szerint pedig ez, aki „kiterjesztette karjait”, nem más, mint Jézus Krisztus a kereszten.¹⁰

A „lelkem eped érted, mint a vízért szomjazó föld” esetében már Órigenész is lelki értelmet keresett: „Őszintén és tisztán szomjazom rád, nem is csak mint a szarvasgím, hanem mint az esőre szomjazó száraz föld”.¹¹ Szent Ágoston pedig így magyarázza ezt: „Kitárom feléd a kezemet, mint víz nélküli föld, olyan a lelkem előtted. Előtted. Csak reád szomjazhatom, magamat megöntözni nem tudom. Mint víz nélküli föld, olyan a lelkem előtted.”¹²

Aztán az „Add, hogy korán halljam irgalmasságodat” mondat Szent Atanáznak a világ végét juttatja eszébe, Hilariusnak és Cassiodorusnak viszont már a feltámadás idejét.¹³ Szent Ágoston itt az alexandriai egyházatyával tart: „Reggelnek nevezi tehát azt, ami a világ végét jelenti, midőn meglátjuk azt, akiben a világon élven hitünk...”¹⁴

A „ments meg engem ellenségeimtől, Uram, tehozzád folyamodom” szavakhoz Szent Ágoston ismét rögtön hozzát teszi: „Itt ne az ellenséges emberekre gondolj. *Nem test és vér ellen van a mi hadakozásunk*. Hanem ki ellen? *A fejedelmek és hatalmasságok, a világ irányítói ellen*. *Ments meg engem ellenségeimtől, Uram, tehozzád menekülök*. Ellenségeimtől: nem Júdástól, hanem attól, aki eltöltötte Júdást. Akit látok, elszenvedem, de harcban állok amazzal, kit nem látok.”¹⁵

⁹ *Ibid.*, 211.

¹⁰ *Expositio Psalmorum*, in *PL* 70, *ad locum*. Vö. NESMY, *op. cit.*, 751.

¹¹ Vö. NESMY, *op. cit.*, *ibid.*

¹² *Zsoltárelmélkedések*, 212.

¹³ Vö. NESMY, *op. cit.*, *ibid.*

¹⁴ *Zsoltárelmélkedések*, 213.

¹⁵ *Ibid.*

Végül „a te jó Lelked elvezet engem a biztos földre!” kapcsán így sóhajt fel Szent Ágoston az *Enarrationesben*: „A te jó lelked, és ne az én gonosz lelkem vezessen engem; vezessen engem az igaz földre!”¹⁶

Ezt a nehezen érthető és inkább az „egyenes földön” formában fordítható szót az Atyák a Jn 16,13 alapján értelmezik: „Amikor pedig eljön az igazság Lelke, ő elvezet majd titeket a teljes igazságra”. Egy görög szövegváltozat „a te jó Lelked” helyett „a Szentlelket” hozza.¹⁷ Az Egyházatyák „a te jó Lelked”-ben egyöntetűen „a Szentlelket” látják.¹⁸

2. „Isten az Úr...” zsolttárversek

Ezt követi az „Isten az Úr...” zsolttárversünk. A 117. zsolttár többi verseire ismételt refrén eredetileg húsvéti ének volt, amint ugyanennek a zsolttárnak további verse ki is fejezi ezt: „Ez a nap, melyet az Úr szerzett, örvendezzünk és vigadjunk azon!” A zsolttár elején a „mert örökkévaló az ő irtalmassága” zsolttárvershez a néphez intézett felszólítás is kapcsolódik, amelyet először csak „mondja Izrael háza” buzdítás vezet be. Ehhez jegyzi meg Szent Atanáz, hogy „a próféta itt az új néphez fordul, amely zsidókból és pogányokból áll... A zsidók kaptak elsőként meghívást Isten megvallására, mert először őket hívta meg Isten”.¹⁹ Aranyszájú Szent János pedig úgy indokolja Izrael elsődlegességét, hogy „ő volt legfőbb tanúja az Úr jótéteményeinek”.²⁰ Szent Ágostonnál „Izrael háza” mellett az „istenfélők” szó fejezi ki azoknak a pogányságból megtért keresztényeknek a jelenlétét, akik szintén Krisztus nyájához csatlakoztak.²¹

A görög zsolttároskönyv és liturgia ide vonatkozó verssora pontosabb magyar fordításban inkább így kezdődne: „Isten az Úr, és megjelent nekünk.” Ehhez hasonlóan szerepel ez egyébként Liturgikonunkban is, Aranyszájú Szent János liturgiájának áldozás előtti éneksoberában.²² Aranyszájú Szent Jánosnak maradt még ránk egy szép kis homíliaja erről a zsolttárversről, ahol magyarázatként Titusz levelét idézi:

¹⁶ *Zsolttárelmélkedések*, 214.

¹⁷ Vö. ROSE, A., *Les psaumes, voix du Christ et de l'Église*, Paris 1981, 132.

¹⁸ Didümosz, Hilarius, Aranyszájú Szent János, Szent Ágoston, később Jeruzsálemi Hészükhiosz, Cassiodorus. Vö. ROSE, *op. cit.*, *ibid.*

¹⁹ Vö. NESMY, J.-Cl. (red.), *La tradition médite le Psautier*, Paris 1982, 649.

²⁰ *Exp. in Psalmos*, in PG 55, vö. NESMY, *op. cit.*, *ibid.*

²¹ *Enarrationes*, in PL 37, 1495.

²² *Liturgikon*, Nyíregyháza 1920, 151. Vö. *Emeljük föl szívünket. Görög katolikus imakönyv*, Nyíregyháza 2000, 148: „Isten az Úr, ki megjelent nekünk”.

„Megjelent ugyanis Üdvözítő Istenünk kegyelme minden embernek”.²³ Utrenyéinkben ide kapcsoljuk még az előző (25.) verset is: „Áldott, aki az Úr nevében jö...”²⁴ Így ez követi a Parakliszban utrenyei változatban szereplő „Isten az Úr és megvilágosít minket” szavakat.

A hagyományos latin szöveg fordítása hangozhatna inkább így: „Isten az Úr és megvilágosít minket...”²⁵ Éppen az *illuxit* szó miatt alkalmazzák ezt a verset a latin atyák inkább a karácsony ünneplésére és Jézus betlehemi születésére, hiszen a János-prolóógus szerint az Ige eljövetele jelentette „az igaz világosságot”.²⁶ A Szentföldre zarándokolt Étheria naplójából ugyan kiszakították a karácsonyra vonatkozó lapot, mégis a betlehemi leírásból nyilvánvaló, hogy a Betlehemből egész éjszaka Jeruzsálembé tartó zarándokok épp ezzel a zsolttárverssel ünnepeltek.²⁷

Egy Órigenész neve alatt ránk maradt ókeresztény exegézis a 117. zsolttár 27. versét²⁸ Krisztusra vonatkoztatja: Ő láthatatlan létére testet vett magára, s miután hozzánk hasonló szolgálai alakot vett föl, kézen fogva vezet el bennünket az igaz istenismeretre és az Ő dicsőségének szemlélésére, „mint az Atya egyszülöttének dicsősége, telve malszttal és igazsággal” (Jn 1,14).²⁹

Szent Atanáz egy évszázaddal később a *Markellinoszhoz intézett levelében* próféciákat idéz „arról, hogy a Megváltó eljön, és hogy maga Isten az, aki nálunk fog tartózkodni, a 49. zsolttárban így szól: „Az Isten nyilván jó, a mi Istenünk, ő nem hallgat”, a 117. zsolttárban pedig:

²³ Tit 2,11-13.

²⁴ Ezt a zsolttárverset már a III. századi Cyprianus is a Krisztus küldetését tanúsító „testimoniumok” között tartotta számon, mint ami Krisztus Istentől jövő küldetését, illetve istenségét igazolja (ad Quirinum, II, magyarul: Vanyó, L. (szerk.), *Szent Cyprianus művei*, (Ókeresztény Írók 15 – a továbbiakban: ÓÍ), Budapest 1999, 70-71.).

²⁵ Deus dominus et *illuxit nobis*.

²⁶ Jn 1,9

²⁷ 25,6; magyarul IVANCSÓ, I., *Eteria útinaplója*, Nyíregyháza 1996, 91: „»Áldott, aki az Úr nevében jön...« és így tovább, ami következik. És mivel a szerzetesek miatt, akik gyalog mentek, lassan kell haladni, abban az órában érkeznek meg Jeruzsálemben, amikor már lehet kezdeni felismerni egymást”. Ezt a zsolttárverset találjuk később szinte a teljes latin hagyomány karácsonyi liturgiájában. Vö. ROSE, A., *Les psaumes*, Paris 1981, 140.

²⁸ „Isten az Úr, és megjelent nekünk.”

²⁹ PG 12, 1583-1584. Egyébként Órigenész szerint Krisztus számára az eljövétel nem helyváltoztatást jelentett, hanem valóban csak megjelenést („Láttuk az Ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttének dicsőségét” – Jn 1,14), tehát hogy kinyilatkoztatja magát. Vö. NESMY, *Le Psautier*, 652.

„Áldott, ki az Úr nevében jó, áldunk titeket az Úr házából. Isten az Úr, és megjelent nekünk”. Aki eljön, az tehát maga Isten, és az Ige, aki elküldetik.³⁰ Egyébként még azt is hozzáteszi, hogy itt az „Uram” megszólítás háromszori ismétlése a Szentháromságnak felel meg.³¹

A bizánci hagyományban ez inkább húsvéti himnusz lett, illetve teret hódított az Istenjelenés januári ünneplésében is: például az ünnep bemeneti verse és prokimenje egyaránt ez: „Áldott, ki az Úr nevében jó! Isten az Úr, ki megjelent nekünk.”³²

Étheria zárandok-naplójában a jeruzsálemi ünneplések leírásakor is éppen ezt a zsoltárverset tartja a virágvasárnapi liturgia és *processio* fő jellemzőjének: „Az egész nép a püspök előtt megy himnuszok és antifonák éneklése közben, mindig ezt válaszolva: *Áldott, aki az Úr nevében jön!*”³³

Szent Ágostonnál (és bizonyos nyugati hagyományban is) húsvéti himnusz lett belőle, amit főként az „ez a nap...” kezdetű zsoltárvers (a 24. vers) erősített meg. Az „ez a nap, melyet az Úr szerzett” lényegében a pászka-misztériumot jelenti. Ez a nap úgyszólván azonosult saját tartalmával, szinte szentségi eszközzé vált: jelzi és megvalósítja az isteni kegyelmezést.³⁴ Ez a Nap a *Pascha*, melyet Isten szerzett.³⁵

Egyébként a nyugati Cassiodoruszhoz hasonlóan³⁶ Jeruzsálemi Hészükhiosz is az „Isten az Úr és megjelent nekünk” szavakat Krisztusnak e világban történt megjelenésére vonatkoztatta: „mert Jézus Krisztus Isten létére jelent meg a földön”.³⁷

A 117. zsoltár előversként ismételtető záró verseivel Egyházunk meghirdeti a Messiás eljövételét és föltámadását, de kifejezésre juttatja hálánkat is: „Adjatok hálát az Úrnak, mert örökkévaló az ő ir-

³⁰ *Epistula ad Marcellinum* 5-6: „Szentek között élő Atanáz atyánknak, Alexandria érsekének Markellinoszhoz intézett levele a zsoltárok értelmezéséről”, in OROSZ, A. [szerk.], *Hetvenes-bibliás és patrisztikus tanulmányok*, Nyíregyháza 2004, 31.

³¹ Vö. NESMY, *Le Psautier*, 651.

³² *Ménea III, Január és február hónapra*, Nyíregyháza 2005, 142. Vö. ROSE, *Les psaumes*, 183. De talán ide tartozik az ünnepkörben többször (pl. január 10-én) ismétlődő parafrázis is: „Eljött az Istenjelenés ideje: Krisztus megjelent nekünk a Jordánban”.

³³ 31,3; magyarul IVANCSÓ, *Eteria útinaplója*, 101.

³⁴ *Zsoltárelmélkedések*, 126.

³⁵ *Sancti Augustini sermones post Maurinos reperti*, MORIN, G. (ed.), Roma 1930, 464. Egyébként ezt már Szent Atanáz egy évszázaddal korábban is így értelmezte (PG 27, 479-480).

³⁶ *Expositio Psalmorum*, C. C. XCVIII, 1055-1056.

³⁷ PG 27, 1173-1174.

galmassága”. Órigenész szerint ennek a mondatnak ismétlésével a zsolttárszerző arra szólít föl bennünket, hogy minél gyakrabban elmélkedjünk erről az énekről.³⁸

3. Az 50. zsolttár

A már a kánon előtt végig elmondott, utána pedig első versének megismétlésével még nyomatékosabbá tett 50. zsolttárral a Paraklisz második nagy részét vezetjük be. Szent Ágoston szerint ez „a” bűnbánati zsolttár.³⁹ Már Szent Bazil is arról tesz tanúságot, hogy a keleti zsolozsmázók „hajnalhasadáskor mindnyájan egy szájjal és egy szívvel mondják el az Úr előtt a bűnvallomás zsolttárát, s mindenki magára vonatkoztatja a megtérés szavait”.⁴⁰

Az 50. zsolttár a legszebb bűnbánati imánk maradt meg csaknem három évezred múltán is. Atyáink csodálatos költői formákat találtak benne. Dávid vétkezése óta tehát ez a zsolttár újabb és újabb értelmet nyert, s ima-irodalmunk egyik legmélyebb lelki gyöngyszeme lett. Az Atyák Római Szent Kelemen I. levelétől kezdve hangsúlyozták ennek a bűnvallomásnak a jelentőségét.⁴¹ S még ha ez a költemény nem is közvetlenül Dávidtól származna, akkor is Szent Ágostonnal elmondhatjuk: „Mintha egy ember sírt volna, de minket képviselve, hiszen ez a mi képünk és az Egyház őstípusa!”⁴²

Aranyszájú Szent János a Dávid bűnbeeséséről és bűnbánatáról szóló homíliájában a remeték, a monostorok és a szüzek említése után mindig ezt ismételgeti: „A remeteségekben, ahol keresztre feszített emberek élnek, akik Istennel állnak kapcsolatban: A kezdet, a közép és a vég mindegyiküknél Dávid! Dávid angyali szolgálatra készíteti Isten szolgálait, s így mennyekké teszi a földet”.⁴³

„Könyörülj rajtam, Isten” – ismételgették atyáink napokon, éveken, sőt mondhatnánk évszázadokon át. A sivatagi Lukiosz atya költélfonás közben szüntelenül az 50. zsolttár elejét mondta: „Könyörülj rajtam, Isten, nagy irgalmasságod szerint, és könyörületed sokasága

³⁸ Vö. NESMY, *Le Psautier*, 652.

³⁹ *PL* 36, 585.

⁴⁰ *Ep.* 207, 3.

⁴¹ 52,4.

⁴² *In Ps.* 50, c. 22.

⁴³ *Hom. de poenit. et in lectionem de Davide et de uxore Uriae*. Idézi és magyarázza GRÜN, S., *Psalmengebet im Lichte des Neuen Testaments*, Regensburg 1959, 102.

szert töröld el gonoszságomat!”⁴⁴ Nagy Pál megelégedett az első szavakkal is: „Könyörülj rajtam!”⁴⁵

„Könyörülj rajtam, Isten, nagy irgalmasságod szerint, és könyörületed sokasága szerint töröld el gonoszságomat” – hangzik az első zoltárvers, amelyet a Paraklízis második részének végén, az evangélium-csokolásra is eléneklünk.

Nagy ez az irgalmasság – mert nagy bűn megbocsátásához nagy irgalmasságra van szükség – vallotta Küroszi Theodorétosz,⁴⁶ meg azért is, mert ő az egész világ össze bűnét elveszi...

Alexandriai Szent Kírillost azt jegyzi meg, hogy a prófétának végtelen nagy irgalomra van szüksége, márpedig ez nem más, mint maga Krisztus. A próféta tehát itt már előre Krisztust látja, mert ő a „nagy irgalmasság”.⁴⁷

Órigenész szerint az tud megkönyörülni természetünkön, aki ezt a természetet alkotta és tudja, milyen gyöngé: ez hát az irgalmasság”.⁴⁸

„Egyedül neked (ellened) vétettem” – vallja minden zoltárokozó, ahogy Dávid vallotta be Nátán tanító példázata hallatán: „Vétkeztem az Úr ellen!” „Dávid azért írta ezt a zoltárt – tanúsítja Küroszi Theodorétosz –, hogy saját bűneit meggyógyítsa és ugyanakkor alkalmas gyógyszerrel találjon népe számára, sőt számunkra, bármiféle gyógymódra is van szükségünk nekünk, megsebesítetteknek”.⁴⁹

A „moss meg engem mindinkább gonoszságomból” szavakban ugyanezen alexandriai egyházatyánk szerint a törvény szerinti tisztulások után végre a keresztségi fürdőről van szó.⁵⁰

Ez az „*Amplius lava me...*” Szent Anzelm szerint a lábmosáshoz hasonló táiban hozzánk hozott „isteni kegyelem vízében” történik,⁵¹ sőt bizonyos értelemben nagymosást jelent, amely a keresztségi fürdőben valósul meg.⁵²

Szent Atanáz szerint itt a próféta a bűnöket lemosó fürdőről jövendöl, „amely már világszerte elterjedt”.⁵³ A *Markellinoszhoz intézett*

⁴⁴ *A szent Öregek könyve*, Budapest, 2000, 191, 446. mondas.

⁴⁵ *A szent Öregek könyve*, 308, 795. mondas.

⁴⁶ Vö. NESMY, *I Padri commentano*, 230.

⁴⁷ Vö. NESMY, *op. cit.*, 231.

⁴⁸ Vö. NESMY, *op. cit.*, 231.

⁴⁹ *In Ps. 50*, I,2.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Psz.- Órigenész, Vö. ROSE, A., *Psaumes et prière chrétienne*, Bruges 1965, 175.

⁵³ *PG 27,237-238.*

levelében olvasható tanúságtétele szerint a gyarló ember „az 50 zsoltárt úgy mondja el, hogy a megtérés szavait sajátjának tekinti”.⁵⁴ Aztán a 20. fejezetben fölveti a lehetőséget: „Ámde vétkeztél, és ezt megszégyenülve ismered el, könyörületért esdekelve, elmondhatod a bűnvallomás és bűnbánat szavait az 50. zsoltárban”.⁵⁵

Nagy Szent Gergely pápa pedig a rablók áldozatául esett emberről szóló homíliájában úgy mutatja be a zsoltárt, mint a halálra sebzett lélek segélykiáltását az orvos felé: *Kiáltsd hát Dáviddal: „Könyörülj rajtam, Isten, nagy irgalmasságod szerint, és könyörületed sokasága szerint töröld le gonoszságomat!” Ez annyit jelent: már a halál torkában vagyok szörnyű nagy sebem miatt, egyetlen orvos sem képes már arra, hogy meggyógyítson, az egyetlen Mindenhatót kivéve... Hallgass hát meg, irgalmas szamaritánus, hallgass meg engem, meztelen sebesültet, mert nyöszörgve hívlak. Dáviddal kiáltom: „Könyörülj rajtam, Isten, nagy irgalmasságod szerint!”*⁵⁶

* * *

„Hints meg engem izsóppal...”

Egy IV. századi kézirat a 9. vershez hozzátesz egy keresztény betoldást, amely az izsóp krisztológiai értelmezésére utal: „Hints meg izsóppal, és megtisztulok a kereszt vére által”.⁵⁷ Órigenész ezt a megtisztítást a Szentlélek erejéhez köti, mert az izsópot hasonlítja a Szentlélekhez, aki fölhevít, és eltörli minden szennyfoltunkat annál a ténynél fogva, hogy „ellene mondtam a Sátánnak”.⁵⁸ De mások is vonatkoztatják a keresztségi megtisztulásra. Ugyanerről Jeruzsálemi Hészükhiosz is hagyott ránk egy lapszéli megjegyzést: „Szentlelked által meghintesz engem Fiad vérével, és megtisztulok. Tisztává és szeplőtelené teszel a te oldaladból kifolyt vízzel.”⁵⁹

„...moss meg engem, és hónál fehérebb leszek.”

Ez a vers eszünkbe juttatja Krétai Szent András kánonjának közepét:

⁵⁴ *Epistula ad Marcellinum* 12. Magyarul: „Szentek között élő Atanáz atyánknak, Alexandria érsekének Markellinoszhoz intézett levele a zsoltárok értelmezéséről”, in *OROSZ, Hetvenes-bibliás és patrisztikus tanulmányok*, 36.

⁵⁵ Az *Epistula ad Marcellinum* 20. f. kezdete. *Ibid.*, 41.

⁵⁶ NESMY, *I Padri commentano*, 229-230.

⁵⁷ Vö. ROSE, *Psalmes et prière chrétienne*, 175

⁵⁸ *PG* 17, 137-138. Egyébként ugyanez az ezegézis található meg *Psz.-Euszebiosznál* (*PG* 23, 457-458) és Szent Atanáznál is (*PG* 27, 241-241).

⁵⁹ *PG* 27, 849.

„Testem beszennyeződött, lelkem piszkos lett, s teljesen megteltem fekélyekkel. Ám te, Krisztusom, mint orvos, gyógyítsd meg mindkettőt bűnbánat által, mosd le, tisztítsd le, öblítsd ki, Üdvözítőm, s tedd azt fehérebbé a hónál!”⁶⁰ Szent Atanáz nevében pedig ezt írja egyik tanítványa: „A zsoltáros arra a tisztulásra céloz, amely Krisztusnak, az igazi Báránynak a vére által minden emberre vár, s azt kívánja, hogy ez a megtisztulás olyan legyen, hogy magától is képes legyen teljesen lemosni őket, hogy a hónál is fehérebbek legyenek”.⁶¹

* * *

A „tisztá szívet teremts bennem, ó Isten, és az igaz lelket újítsd meg belső részeimben!” verset Jeruzsálemi Hészükhiosz így magyarázza: „Tisztítsd meg lelkemet a keresztséggel, s engedd, hogy a Szentlélek lakjon lelkemben és szívemben... Jegyezz meg engem a Szentlélek pecsétjével, és erősíts meg engem istenséged uralkodó lelkével!”⁶² A „tisztá szívről” szól egyébként a szerzetesség atyjainak misztikája, akik számára a *puritas cordis* volt az *oratio pura* előfeltétele.⁶³

* * *

A „ne vess le engem színed elől!” illetve az „add vissza üdvözítésed örömét, és uralkodó lélekkel erősíts meg engem!” versekkel kapcsolatban a Hippolitosz által ránk hagyott *Traditio Apostolica* a püspökszentelés szertartásában szól: „Áraszd ki most azt a hatalmat, mely tőled ered, az Uralkodó Lélek (erejét)...”.⁶⁴

Isten Lelke is itt már három formában került elő. Hol igaz, hol uralkodó, hol pedig „Szent” lélek. Szent Ágoston említi, hogy „egyesek ezt úgy értik, hogy a zsoltáros itt a Szentháromságról beszél. Az „igaz lélek”-ben a Fiút, a „szent lélek”-ben a Szentlelket, az „uralkodó lélek”-ben pedig az Atyát látják”.⁶⁵

⁶⁰ Nagyböjti Énektár vagyis a Három ódás bűnbánati énekek könyve, amely a szent nagyböjten végzendő összes szent szolgálatot tartalmazza, Nyíregyháza 1998, 482.

⁶¹ PG 27, 241-242.

⁶² PG 27, 849-850.

⁶³ Vö. *Regula Benedicti*, c. 20.

⁶⁴ Vö. BOTTE, B., *La tradition apostolique de saint Hippolyte*, Münster 1962, 9. Magyarul: Vanyó, L. (szerk.), *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, (ÓI 5), Budapest 1984, 84.

⁶⁵ PL 36, 596.

Eszünkbe juthat Nagy Szent Bazil liturgiájának Miatyánk előtti csöndes papi imája: „Istenünk... add, hogy lelkiismeretünk tiszta bizonyosságában részesülvén megszenteléseitekben, egyesüljünk Krisztusod szent testével és vérével, és hogy azokat méltóan vevén magunkhoz, az élő Krisztust őrizzük szívünkben lakóul, s a Szentlélek templomaivá legyünk”.⁶⁶

* * *

A 16. vershez Szent Atanáz nevében fűzi ezt a kommentárt valaki: „Elvetted a törvény szerinti áldozatokat, mert ezek nem voltak képesek bűnbocsánatot elérni. Ezért most azt az áldozatot ajánlom föl neked, amelyet szeretsz: tudniillik a bűnbánat és a töredelmes szív följánlását.”⁶⁷

* * *

Az új kultusz (18-19. v.) kapcsán újra csak Szent Ágoston említi, hogy „inkább jelképes áldozatbemutatókról volt szó, amelyek az üdvösség egyetlen áldozatát jelezték előre. Isten ma megveti a bikát, üszöt és bakokat, már nem ezeket kell felajánlani. Ezeket az áldozatokat csak azért mutatták be, hogy előre jelezzenek valami mást. Most, hogy az ígéretek beteljesültek, előképeik eltűnhetnek.”⁶⁸

4. „Halljad, leányzó, lásd, és figyelmezz...”

Prokimenünk a 44. zsoltár záró verse egy sajátos változatban,⁶⁹ s mi itt már nem szoktuk énekelni annak előversét, mely ugyanebből a 44. zsoltárból a 11. vers: „Halljad, leányzó, és lássad...”. Mivel azonban az előverses sztihirák előverseként mégiscsak elhangzik magyar Parakliszunkban is ez a vers, most részletesen kiterhetünk rá.

Szent Jusztinosz Párbeszéde a zsidó Trifónnal végig idézi a 44. zsoltárt, s megállapítja, hogy a próféta itt „Krisztusról beszél”.⁷⁰ Ez a II.

⁶⁶ *Liturgikon*, 262-263.

⁶⁷ *PG* 27, 241-242.

⁶⁸ *PL* 36, 598.

⁶⁹ „*Hirdetni fogjuk nevedet nemzedékről nemzedékre*”, amit az *Emeljük föl szívünket. Görög katolikus imakönyv*, 351. a Zsolt 44,18 versként tüntet föl.

⁷⁰ 38,3. Magyarul: Vanyó, L. (szerk.), *A II. századi görög apologéták*, (ÓI 8), Budapest 1984, 179-180.

századi magyarázat már igen szép példája e zsoltár ekkleziológiai értelmezésének: „Isten Igéje az Egyháznak a „leányom” megnevezést adja, s azokat, akiket ez a név együttesen megillet, külön-külön keresztényeknek nevezik”.⁷¹

Órigenész a Kivonulás könyvének magyarázatában a fáraó leányát mutatja be a „pogány nemzetekből származó” Egyház jelképeként. Furcsa módon épp reá vonatkoztatja a 44. zsoltár kezdőszavait, majd pedig a zsoltár 11. versét: „Halljad, leányzó, és lássad, és hajtsd ide füledet, felejtse el népedet és atyád házát! A király kívánja szépségedet” (44,10-11). A királylány tehát „elhagyja atyja házát és kijön a vízhez, hogy lemossa magáról azokat a bűnöket, melyeket az atyai házban szedett össze”.⁷² Másol viszont egy szintén az alexandriai tanítótól ránk maradt magyarázat az Egyházra alkalmazza a leány, királynő és menyasszony képét.⁷³

A III. századi Cyprianus ezt és az előző zsoltárverseket a Krisztus királyságát tanúsító „testimoniumok” között tartotta számon.⁷⁴

Szent Atanáz a 44. zsoltárhoz elérkezve a „Királynő aranyos ruházata...” kapcsán szól arról „a tiszteletről”, mely „majd a jövőendő örökkévalóságban lesz [az Egyház] osztályrésze”.⁷⁵ Ezt a zsoltárverset már Caesareai Eusebiosz püspök is hasonlóképpen az Egyházra, mégpedig ő a „katolikus” Egyházra vonatkoztatva magyarázta,⁷⁶ s majd Szent Bazil is majdnem követi őt ebben. A nagy kappadókiai atya szerint a zsoltárvers „az Egyházat hívja föl e megszólításával arra, hogy őrá hallgasson és tartsa be az előírásait, és ragaszkodjék hozzá egészen: ezért szólítja őt leányának, mintha szeretetével gyermekévé fogadta volna. *Halljad, leányzó, és lásd: e lásd* szóval a szemlélődés gyakorlására oktatja elménket. Vagyis azt mondja ezzel: figyelmesen értsd meg a teremtett világot, és a benne talált rend segítségével emelkedj föl a Teremtő szemlélésére! Majd pedig a fennhézástól tartja vissza a magasba

⁷¹ 63,5. Magyarul: *ibid.*, 215.

⁷² ORIGÈNE, *Homéliek sur l'Exode*, (SCh 16), Paris 1947, 100.

⁷³ PG 12, 1431-1432. *Kommentár az Énekek Énekéhez*, Budapest 1993, 71-81. és különösen is 87: „A földi Jeruzsálem leányai... ócsárolják a népekből lett Egyházat, aki... népét és atyja házát elfelejtve eljut Krisztushoz”.

⁷⁴ *Ad Quirinum*, II, XXIX, magyarul: Vanyó, *Szent Cyprianus művei*, (ÓÍ 15), 83.

⁷⁵ *Exp. in Psalm. 44, 10: PG 27, 212 B.* Szent Atanáz a zsoltár 15. verse kapcsán is *implicit*e föleleveníti Szent Pál aggodását azért a korintusi egyházért, amelyet ő eljegyzett Krisztussal (2Kor 11,2): „A zsoltáros itt újra csak szűznek nevezi az Egyházat: mert tiszta szűzként jegyzett el bennünket, hogy följánljon Istennek” (PG 27, 211-212).

⁷⁶ PG 27, 825-826.

emelt nyakat azzal, hogy *hajtsd ide füledet*.⁷⁷ Ehhez kapcsolódik majd Aranyszájú Szent János kommentárja is, aki szerint ez a zsolttárvers az Egyház minden tagját arra szólítja föl, hogy „hallgassa meg a tanítást, lássa a csodákat és feledje el a pogányságot”. Egyébként Szent Jeromos is hasonlóképpen érti ezt: „Hallgass, vagyis higgy!”⁷⁸

Tudomásunk szerint Szent Atanáz az első szerző, aki ilyen következetesen mariológiai értelemben vette ezt a zsolttárverset. A *Markellinoszhoz intézett levelében* ezt írja a zsolttárszerző Dávidról: „mivel már tudott arról is, hogy Ő Szűztől fog születni, ezt sem hallgatta el, hanem tüstént valamiféle jelét adta ennek is a 44. zsolttárban: *Halljad, leányom, és lásd, és hajtsd ide füledet, felejsd el népedet és atyád házát! A király kívánja szépségedet*. Ez a mondat újra csak ahhoz hasonló hangvételű, amelyet Gábiel mondott el: *Üdvözlégy, malaszttal teljes, az Úr van teveled!* S miután Krisztusnak nevezte Őt, tüstént rámutat arra is, hogy emberileg a Szűztől született, mégpedig a következő szóval: *Halljad, leányom!* Gábiel néven szólította Máriát, mivel születésére nézve idegen tőle, de Dávid nyilván joggal nevezte őt leányának, mert ugyanabból a törzsből származik.”⁷⁹ Tehát Míg Szent Bazilnál a 44. zsolttár leány-alakja még csak ekkleziológiai prototípusnak, előképnek számított, itt azonos Máriával. S ez a mariológiai értelmezés még egy jó ideig nem jut érvényre Keleten, hiszen pl. Tarszoszi Diodórosz zsolttármagyarázatában is az előző versben szereplő királynő az Egyház képmása marad⁸⁰ – amint később Jeruzsálemi Hészühiosz is elemzi ezt. A későbbi latin hagyományt híven fejezi ki Paschasius Radbertusnak a szerzetesnőkhöz intézett zsolttármagyarázata, amely szerint a „Halljad, leányzó, és lássad” szerzőjének „halljad” felszólítása mindarra vonatkozik, amit a próféták mondtak erről a menyegzőről, a „lásd” szóval pedig arra utal, hogy mindez már beteljesült, már lehet szemlélni a vőlegény eljöveteleivel kapcsolatos eseményeket. A „hajtsd ide füledet” alázatra int, mert ez a megértés előfeltétele.⁸¹

Majd Krétai Szent András lesz az, aki az Istenszülő születésének ünnepére mondott szentbeszédében következetesen mariológiai

⁷⁷ Nagy Szent Bazil: *Zsolttárkommentárok* [ford.: Orosz, L. A.], Nyíregyháza 1998, 187.

⁷⁸ *Breviarium in Psalmos* (PL 26). Vö. NESMY, 201.

⁷⁹ „Szentek között élő Atanáz atyánknak, Alexandria érsekének Markellinoszhoz intézett levele a zsolttárok értelmezéséről”, in Orosz, *Hetvenes-bibliás*, 31-32.

⁸⁰ *CCSG* 6, 273,51. Vö. SIMONETTI, M., *Origene esegeta e la sua tradizione*, Brescia 2004, 68.

⁸¹ *In Ps.* 44, in *PL* 120,1020. Vö. NESMY, *I Padri commentano*, 203.

értelmezéssel idézi a 44. zsoltár királynő- és leány-alakját, s épp ezzel bizonyítja, hogy ő egyszerre királynő és leány is.⁸² Őt követően pedig Damaszkuszi Szent János érzékelteti épp ezekkel a zsoltárversekkel azt, hogy királynőként épp az Istenszülő Szűz jutott elsőként Fiának trónjára, a saját szemével szemlélve őt, „s örömmel maradván mellette kimondhatatlan természetességgel”.⁸³

Szent Bazil egyébként a következő előversként használt zsoltárversünk magyarázatával fejezi be a 44. zsoltár magyarázatát: „Végül aztán [Dávid] az Egyház nevében mondja: *Megemlékezem a te nevedről minden nemzedékről nemzedékre*. Vajon mit is jelent az Egyháznak ez a megemlékezése? – A népek magasztaló imádságát.”

Ugyanezen zsoltárvers kapcsán Alexandriai Szent Cirill (Kürriliosz) azt jegyzi meg, hogy míg Krisztus ellenségei folyton azt a zsoltárverset mondogatják: „Mikor hal már meg? Mikor vész el neve?”, az Egyház az itt idézett zsoltárvers szerint azt ígéri, hogy „*Megemlékezem a te nevedről minden nemzedékről nemzedékre*”.⁸⁴ Már Szent Iréneusz is hasonlóképpen értette ezt, hiszen számára Krisztus az élők új nemzedékének Feje.⁸⁵ Jeruzsálemi Hészühiosz pedig hangsúlyozza, hogy mindez már a király templomában, vagyis a mennyei Jeruzsálemben történik.⁸⁶

5. „Hallám, Uram, gondviselésed titkát...”

Nem tartoznak ugyan a szoros értelemben vett zsoltárok közé, mégis érintőlegesen a témánkhöz sorolhatók a Paraklisz kánonjának azok az énekei, amelyek a bibliai ódák patrisztikus értelmezését tartalmazzák. Itt már a liturgikus szövegek magukért beszélnek. Ezek az irmoszok ugyanis már a bibliai ódák magyarázataival is kapcsolatban állnak. Ahogyan boldog emlékű II. János Pál pápa a *Kelet Világossága* kezdetű apostoli levelében beszélt erről: „Az igen gazdag liturgikus himnuszköltészet, amelyre joggal büszke minden keleti egyház, nem más, mint az olvasott, a megértett, a magunkba szívott és végül a meg-

⁸² IV. hom in ANDREA DI CRETA, *Omēlie mariane*, Roma 1987, 99-101.

⁸³ II. homília Szűz Mária elszenderedéséről és átviteléről, 11; vö. még II. homília Szűz Mária elszenderedéséről és átviteléről, 11-12, in Vanyó, L. (szerk.), *Az Egyházatyák beszédei Szűz Mária-ünnepekre*, Budapest 1996, 177-179.

⁸⁴ In Ps. 40, a 6. v.-hez.

⁸⁵ *Adv. Haer.* 3, 22, 4; vö. 4, 5, 2.

⁸⁶ PG 27, 826.

énekelt Szónak a folytatása: ezek a himnuszok nagyrészt a bibliai szöveg igen finom átköltései, átszűrve és személyessé téve az egyes ember és a közösség tapasztalatán”.⁸⁷

Elkezdhetnénk a sort „A vízen áthaladván...” kezdetű első irmoszunkkal, ahol a bibliai szöveg igen finom átköltése már nem pusztán a megmentett nép kivonulását állítja középpontba, hanem inkább áthaladásukat a Vörös-tengeren (Kiv 14,15-31) és a szabadultak pusztába érkezéséhez kapcsolódó örömujjongását. Órigenész homíliájában a keresztre vonatkoztatja Mózes énekének (Kiv 15) refrénjét is: „mert dicsőségesen megdicsőítettet”. Ez, hogy „dicsőségesen megdicsőítettet (= felmagasztaltatott)”, nem magától értetődő. Urunk Jézus Krisztus már a Szűztől megtestesülve is „megdicsőítettet”, de akkor még nem „dicsőségesen megdicsőítettet”, hiszen Izajás szavai szerint elmondható volt róla: „Láttuk őt: nem volt szépsége sem ékessége, megvetett volt az emberek fiai közül...” Akkor is csak „egyszerűen” „megdicsőítettet”, „amikor fölment a keresztre”, és ott elviselte a halál... Szenvedése dicsőséget jelentett számára... Izajás szavai szerint „megaláztatásában lett dicsőséges az ítélete.” Mindezekben felmagasztaltatott ugyan, de úgyszólván alázattal, nem pedig „dicsőségesen”. Mert „Krisztusnak mindezeket el kellett szenvednie, hogy bemehessen a dicsőségébe”... Am alázattal történt eljövetele után majd megmutatja nekünk dicsőséges második eljövetelét, s akkor az Úr már nem is csak „megdicsőítettet”, hanem „dicsőségesen megdicsőítettet”, hiszen akkor már „mindenki úgy tiszteli a Fiút, mint ahogy az Atyát tiszteli” – írja a Kivonulás könyvéről szóló 6. homíliájában.⁸⁸

Több további irmoszunk is ehhez hasonló bibliai parafrázist jelent. Még ahol egyáltalán nincs szó ószövetségi háttérről, ott is érezhető Anna hálaénekének,⁸⁹ Izajás énekének,⁹⁰ vagy Dániel könyvének valamelyik motívuma.

* * *

Példának vehetjük a negyedik óda irmoszat, amely Habakuk imájára épül.⁹¹

⁸⁷ *Oriente Lumen* 10. II. JÁNOS PÁL pápa, *Kelet Világossága kezdetű apostoli levele*, Budapest [é. n.], 18.

⁸⁸ ORIGÈNE, *Homéliek sur l'Exode*, (SCh 16), Paris 1947, 147-148.

⁸⁹ 1 Sám 2.1-10, főként a kezdő „megerősödött a szívem az Úrban” vers.

⁹⁰ Iz 26,9-20, főként a világosság motívumában.

⁹¹ 3,2-19.

Nemcsak a Parakliszban, hanem az egyházi év legtöbb utrenyében a negyedik óda irmoszában büszkén énekelünk a Gondviselés titkáról, amit Habakuk próféta szavai szerint „meghallottunk”: „Hallám, Uram, gondviselésed titkát...”.

Habakuk próféta annak idején félelmetes híreket hallott. Könyve második fejezetének első verse így hangzik: „Kiállok az őrhelyre, felállok a sánkra, és figyelek, hogy lássam, mit mond nekem, és mit válaszol panaszmomra”.⁹² S a bibliai ódában a próféta erről az „őrhelyéről” tovább szemléli az üdvtörténet alakulását: „Szemügyre vettem ezt, és bensöm megrendült az ajkamról fakadó ima szavaitól” (3,16). Végül a döbbenet megkezdett imája örömujjongássá válik „üdvözítő Istenében”. S Damaszkuszi Szent János húsvéti „Arany kánonjában” éppen ezt a mozzanatot ragadja ki a 4. óda irmoszában: „A szent sírnak őrhelyén álljon ma velünk az isteni szózatú Habakuk, és mutassa a fényességtől tündöklő angyalt, ki világosan hirdeti nekünk: ma lett üdvössége a világnak, mert föltámadt Krisztus, a mindenható!”⁹³ Ezek a szavak Nazianzosi Szent Gergely húsvéti prédikációjának elején hangzottak el először: „Őrséget álltam, mondja a csodálatos Habakuk. Én is vele voltam, ma a Lélek nekem adott hatalmat, és látványa által kémlelem és tudakolom, mit kaptam látomásul és mit mondtak nekem”.⁹⁴

Mindenesetre ezek a verssorok nagyon jól illenek Habakuk imájának hangulatához, s méltán kerültek a 4. bibliai ódának ebbe a húsvéti kommentárjába.

⁹² IVANCSÓ, I., „Damaszkuszi Szent János húsvéti kánonjának és Nazianzi Szent Gergely húsvéti beszédének egybevetése”, in *Athanasiana* 5 (1997) 22.

⁹³ *Pentekosztárium avagy Húsvét-Pünkösdi Énektár*, Nyíregyháza 2002, 6.

⁹⁴ *Or* 45: „A szent húsvétra” 1, in Vanyó, L. (szerk.), *Az Egyházatyák beszédei Krisztus-ünnepekre II, Húsvéti ünnepkör*, Budapest 1996, 107.

SESZTÁK ISTVÁN

MÁRIA, A LEGSZEBB NŐI HIVATÁS BIRTOKOSA

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Mária, az ember tökéletes megvalósul(ts)ás(g)a – azaz a legtökéletesebb emberi hivatás; 3. Mária, a Szűz; 4. Mária, az anya; 5. Mária, a jegyes; 6. Mária és a mai ember.

Magasztalja lelkem az Urat, és ujjongjon szívem Üdvözítő Istenemben. Hiszen tekintetre méltatta alázatos szolgálóleányát: lám: ezentúl boldognak hirdet minden nemzedék. (Lk 1,46-48)

1. Bevezetés

Hasonlóan minden kor minden nemzedékéhez, a mi generációnk és korunk is arra hivatott, hogy beszéljen Máriáról, az Istenanyáról, s boldognak mondja Őt. Azonban minden keresztény ember, belülről annak a felszabadító örömmek a boldogságát érzi, mely szinte megszólal és kitör belőle, hogy egyedül Istennek mondjon dicséretet: „soli Deo gloria!”. A teológia feladata is éppen az, hogy Istenről, a Krisztusban hozzánk oly közel került Teremtőről beszéljen,¹ azonban a Megtestesült Igéről szóló bárminemű kérdés és kijelentés elképzelhetetlen egyfajta, Máriára történő utalás nélkül² – ez határozza meg a mariológia sajátos tárgyát és helyzetét.

¹ Karl Rahner egy, a Szűz Mária tiszteletéről szóló elmélkedésében éppen ezt a kérdést feszegeti, a hit világában van-e létjogosultsága, az Istenen kívül, bármilyen más szónak. Vö. RAHNER, K., *Hit, remény, szeretet*, Budapest – Luzern 1991, 244köv.

² A mariológia helye a teológián belül. Bernard Sesboué néhány konkrét szempontot is felvet ennek a kérdésnek a megválaszolásához: „Máriát sohasem szabad elszigetelni a keresztény hit egészétől”. Ez a *Lumen Gentium* teológiája is. Még a mariológia kifejezés használatával is óvatosan kell bánnunk. „Mária teljesen relatív Istenhez és Krisztushoz képest”. „Mária Krisztushoz vezet” stb. Lásd SESBOUÉ, B., „Mária az Egyház hitében – ma”, in *Távlatok* 8 (2000/2) 228-229. Lásd még a mariológiai fejezetet: Schneider, Th. (szerk.), *A dogmatika kézikönyve II.*, Budapest 1997.

A mindenkori nemzedék reális és konkrét „valósága”, aki Máriát boldognak hirdeti, egyben azt a kérdést is felteszi, hogy mit jelent Mária, az Isten anyja a mi korunk emberének, mit jelent az adott korban, éppen az idők jeleit felismerve Máriáról beszélni, boldognak mondani őt? Mit jelent a Jézus anyjáról szóló bármilyen hitbeli kijelentés a kereszténységnek egy olyan konkrét korszakában, mint a miénk? – a válasz első gondolatában mindjárt ott vagyunk előadásunk címénél: *Mária, a legszebb női hivatás birtokosa*, vagy szeretném egy gondolattal kiegészíteni: *Mária, a legszebb emberi hivatás birtokosa*. A kettős válasz – előadásom lényegi tartalmában – el nem választható egymástól. Miért?

Az emberiség, Istennel való elválaszthatatlan kapcsolatában mindvégig „Jegyes, Anya és Szűz”. II. János Pál pápa *Mulieris Dignitatem*, a Nő méltóságáról kezdetű Apostoli levelében³ arról beszél, hogy ez a három fogalom – szűz, anya és jegyes – igen csodálatosan foglalja össze a keresztény antropológia lényegét, hiszen ezek a kifejezések minden embert arra „emlékeztetnek”, hogy életének teljességét a sajátos keresztény hivatásának (Istentől jövő hívás) kibontakoztatásával érheti el, hiszen erre hivatott, szólított és teremtetett. A nemrég elhunyt szentatya – kilépvé e három fogalom hagyományosan csak a nőnek tulajdonított jelentéséből –, de hűségesen ragaszkodva az első évezred hagyományához, a „női mivoltot és a nőiességet minden ember, azaz az egész emberiség szimbólumának tartja”.⁴

1. Mária, az ember tökéletes megvalósul(ts)ás(g)a – azaz a legtökéletesebb emberi hivatás

A keresztény antropológia – szemben az egyéb antropológiákkal – azzal a feladattal, s ugyanakkor kimeríthetetlen lehetőséggel bír, hogy az ember megválaszolásában, azaz az „új ember” megtalálásában maga előtt láthatja és szemlélheti, s a hit ajándékaként be is fogadhatja az új Ádámot, Krisztust, mint minden emberi tökéletességen túlmutató, ugyanakkor az azt értelmező prototípust, igaz Képet, az Atya egyetlen

³ II. JÁNOS PÁL, *Mulieris Dignitatem kezdetű Apostoli levele a nőkről*, Budapest 1989, a továbbiakban *MD*.

⁴ *MD* 25. Lásd még *MD* 22., ahol ezt írja II. János Pál: „A Szentírás meggyőz minket arról is, hogy megfelelő »női« jellegű hivatás nélkül nincs kielégítő magyarázat sem az emberről, sem arról, ami az emberléthez tartozik. Ugyanez áll az isteni üdvrendre is: ha azt az egész emberi történelemre akarjuk alkalmazni, akkor nem zárhatjuk ki hitünk-ből az »asszony« titkát, akár szüzességét, anyaságát vagy jegyesi jellegét.”

Képmását. Ezzel együtt az embernek feladata, hogy maga előtt olyan modellt is lásson, aki „csak és kizárólag” emberi személy.⁵ Így tehát Mária lehet az a példa és modell, akire az embernek szüksége van, hogy „maga előtt szemlélje”, nem elsősorban azért, hogy gyakorlati példáját pontról pontra leutánozza,⁶ hanem meglássa és megtanulja Tőle mit jelent, annak elfogadása – örömmel és hittel –, ha egy ember helyet kap Isten üdvösséget adó történetében, s ezzel belép az Istennel tartó örök párbeszédbe. Mária, nem elsősorban az erények tárháza, akinek utánzása az embert pusztán morális értelemben Istennek tetszvé és kedvessé teszi, hanem és mindenekelőtt az Egyház, s benne minden keresztény őstípusa (tüposz) és képe (imago), ahogy ezt a II. Vatikáni Zsinat oly világosan tanítja.⁷ Éppen ezért mielőtt Máriára, mint az emberi élet gyakorlati példájára (s annak megvalósítására) tekintenénk, őt mint az ember meghatározása, konkrét, Istentől akart és kimondott definíciója „vegyük észre”, akiben ugyanazok, az ember szempontjából örök kérdések merülnek fel: ki vagytok, honnan jövök, merre tartok?⁸

Minden keresztény ember sajátos hivatásának kibontakoztatásával és megélésével arra hivatott, hogy maga is modell (példa) legyen.⁹ Logikusnak tűnik, hogy az első keresztény közösségek különös figyelemmel fordultak Mária felé. A gyermekségevangéliumokban Jézus anyja, mint az Istentől akart és ajándékba adott szentség különös példája áll előttünk, s minden nemzedék számára. A Szentírásban nem találunk azonban hosszú, dicsérő szavakat Máriáról, kivételt talán csak a Magnificat szavai jelentenek: nagy dolgokat cselekedett velem az Úr (Lk 1,46-55), igazi nagysága tehát elsősorban nem a szavakban, hanem konkrét példájában, példamutató életében, s Istennek, Benne és Átala is végbevitt nagy dolgaiban van. Példamutatásában pedig – a Jézus életét bemutató apostolok és evangélisták – három alapvető magatartást emel-

⁵ FIORES, de M., „Mariologia”, in *Nuovo Dizionario di Teologia*, Roma 1977, 865.

⁶ A Mária imitálására szóló felszólításnak a lényege ezt jelzi: Krisztus követésének szellemét, vagyis készséget, hogy szolgálatába szegődjünk a megváltás titkának – amelyet az Atya akart, Krisztus valósított meg és a Lélek éltetett – szolgálatába szegődjünk úgy, mint Mária tette. Ez alapvető állásfoglalást, mely a konkrét tettekben is megjelenik, kér meg minden embertől. Vö. ALSZEGHY, Z., „Mária utánzása”, in *Szolgalat* 55 (1982) 70-71.

⁷ Vö. *LG* 63, 65 és 68.

⁸ Vö. BERTOLA, M. X., „Antropologia”, in *Nuovo Dizionario di Mariologia*, (a továbbiakban *NDM*), Cinisello Balsamo ²1986, 92.

⁹ Pál és Péter nyíltan arra kéri Timóteust (1Tim 4,12) és az időseket (1Pt 5,3), hogy a nyájnak modelljei legyenek.

nek ki, mellyel világosan megrajzolják Mária evangéliumi, a tökéletes női és emberi hivatásra mutató, alakját, ezek: hite, állandó készsége, s a mindig szeretetből születő válasza.¹⁰

Mária hite, amit Erzsébet találkozásukkor annyira megcsodál,¹¹ lesz az a magatartás, amelyet Jézus az őt követőktől is megkér. Az a teljes, s mindig valami megfoghatatlan bizalmon alapuló válasz, amelyet Mária Istennek kimond, még akkor is, ha nem minden világos számára.¹² Nem ért, de ráhagyatkozik: legyen nekem a Te igéd szerint. Hasonló, hitbéli készenlét és válasz az, ami Máriát mindig a Hatalmas akaratának megtételére vezet. Döntésének és cselekedetének, legyen bár a legnehezebb emberi történés kapujában is, a legfőbb „szabálya” és útmutatója ez. Harmadik evangéliumi magatartás, mely Máriát „megrajzolja” és „kiemeli” az, szívének készsége a szeretetből fakadó válasz meghozására. Máriában az állandó és folyamatos szeretet anyasággá lesz, anélkül, hogy Istennel és az emberekkel szemben, a mindig jegyes és mindig Szűz mivolta csorbulna.

A szeretet hármas megnyilatkozása – mint szűz, anya és jegyes – azonban mindvégig példaként megmarad azok számára, akik Krisztus nyomán járva élnek életüket, mégpedig az Istenszülőre, Máriára tekintvén.

2. Mária, a Szűz

A keresztény hit már a kezdetektől fogva úgy tekint Máriára, mint a Szűzre, ahogyan azt az Újszövetség normatív és alapul szolgáló kinyilatkoztatásából meríti. Máriában az ő szüzessége¹³ nem pusztán életének egy „állomása”, hanem egy meghatározó és igen nagy jelentőséggel bíró „minősítés”, mely meghatározza helyét Fiával és az emberiséggel, s annak üdvösségével való titokzatos és megfoghatatlan kapcsola-

¹⁰ Ezek példája ő! Vö. OSSANNA, T. F., „Modello evangelico”, in *NDM*, 958-959.

¹¹ „Boldog, aki hitt...” (Lk 1,45).

¹² „De ők nem értették meg, amit nekik mondott” (Lk 2,50).

¹³ Ő nem pusztán „egy szűz a sok között”, hanem – ahogy hitünk foglalatosa is tanítja – a Szűz. – *DS* 150. „Az Egyház legősibb és legalapvetőbb dogmája szerint Mária »szűz« és »anya«, sőt »istenanyának« nevezhető. Ez a kettő szorosan összefügg: az istenanya elnevezés mindenekelőtt Krisztus isteni és emberi természete közötti személyi egységet akarja hangsúlyozni. Ez az egység annyira bensőséges, hogy még a pusztán testi történések (mint pl. a születés) esetében sem lehet a személytől teljesen független, pusztán emberi Krisztusról beszélni”. RATZINGER, J., „Sion leány”, in *Jézus és az Egyház Anyja*, Eisenstadt 1987, 34-35.

tában. Ő a „mindig Szűz”,¹⁴ akinek megvallása, mint az Úr anyja egyben a hit egyik „erős bástyája”. Mit jelent azonban a mindenkor Szűz a ma emberek számára? Milyen emberkép jelenik meg a mindenkorszűz Máriában?

A szűzi fogantatás igazi jelentése, már a korai, születő Egyház elgondolásában is, úgy jelenik meg, mint az „elővételezett Húsvét”, mely magában rejtje az új teremtés jegyeit. Az első teremtésben, hasonlóan az újjászületés valóságához, magunk előtt látjuk a szűzi földet, s az egyetlen mennyei Atyát. Ez a kép, mely a teológia gazdag története folyamán megengedi számunkra a Mária – Éva-kép összehasonlításának kimeríthetetlen tárházát. Az örömhír vételének eseménye minden kétséget kizáróan rávilágít az Isten szándéka szerinti teremtmény alakjára, hiszen, amint a Húsvét, új teremtés, rámutat az első teremtésre, s Krisztus, az új Ádám, megmagyarázza a kezdetek Ádámját, úgy a szűzi fogantatás, a világ új kezdete, segít abban, hogy az „embernek feltárja az embert”, mégpedig úgy, ahogy azt az Atya megváltói művében látjuk.¹⁵ Máriának szüzessége arra a feltétel nélküli készségre és irányultságra mutat rá, amellyel Ő, mint az emberiség modellje egyben, kell, hogy az Atya akaratára forduljon, s ebben az „Istentől való létében”, s egyben az „Igéért való létezésében”, melyben „utat enged Számára”, tárulkozik fel minden ember számára a Szűz örök „antropológiai” jelentése, mint az Ige hallgatója.

Mária, aki, mint Szűz, kész az Atya tervében való szerepvállalásra, ugyanakkor kész, hogy, mint Szűz, a világnak adja a Fiút. Máriában, a Szűzben, azt a modellt látjuk, aki életével hirdeti, akár szavak nélkül is, hogy az ember-teremtmény igazi jelentése, igazán abban mutatkozik meg, ha az örök, isteni csodat és lenyűgöző gyönyörűséget tükrözi vissza, éppen alázatosság és mindenre kész nyitottságában.

Mária, a Szűz, az alázatos szolgálat, akinek alázata, „szűzi befo-gadás készsége nélkül” érthetetlen lenne kitüntetett helye nemcsak az üdvösségtörténetben, de minden ember személyes élet-történetében. Alázat annyit jelent, hogy megvalljuk teremtettségünket.¹⁶ Mária alázata

¹⁴ Vö. II. Konstantinápolyi Zsinat (553) – *DS* 422.

¹⁵ Vö. *GS* 22.

¹⁶ Vö. TENACE, M., *Dire l'uomo, vol. II: dall'immagine alla somiglianza. La salvezza come divinizzazione*, Roma 1997, 158-159. Szüzesség és alázat, az önküresítés legszebb útja. A „cél”, amire minden ember hivatott, s melynek elérése földi életünk. A bűn rabságában senki sem „szűz”. Szüzesség tehát az ember vágya, az az eszkatológikus dimenzió, mely magában rejtje az Istenhez való hasonlóság lehetőségét, amikor az ember szívével, értelmével és egész testével a szeretet gyakorlása lesz. Vö. *Uo*.

pedig megérteti velünk mit jelent, hogy Ő mindig az emberek oldalán marad, nem szabad Őt Isten oldalán bemutatni. „Ő a miénk és elkísér minket utunkon” – ez a Mária-tisztelet alapja.¹⁷

Mária szüzessége nem pusztán arra világít rá, hogy *Istentől* származik, hanem arra is, hogy *Istenért* van, hiszen Benne az emberiség az üdvösség Igéjét, Krisztust fogadja be. Mária szüzi befogadásából származó igenje, mégpedig a maga egyszerűségében (alázatában) és a hit feltétel nélküli ráhagyatkozásában példa minden ember számára, hiszen ezzel magának a teremtő Istennek lett segítő- és munkatársa.

Mária, a Szűz, asszony, s mint ilyen utat enged ahhoz, hogy a maga konkrétságában megértsük mit jelent az Isten szándéka szerinti női mivolt. A nő méltósága abból is kitűnik – II. János Pál szavait használva –, hogy Mária alakjában úgy áll előttünk a nő, mint nő, akiben „Isten a Fiú megtestesülésének főséges eseményét egy nő szabad és tevékeny szolgálatára bízta”.¹⁸ A mindenkor szűz Mária befogadása tehát szabad és tevékeny, termékeny szolgálat, ahol szüzessége az emberi személy felfoghatatlan, ajándékba kapott értékére utal, míg a női mivolt az ebből származó tevékeny és hasznos, de nem sikerfüggő tettek és döntések értéke. Szüzesség és nőiség azonban mindig harmóniában és egyensúlyban. Az így értelmezett, ajándékba kapott szüzességben a „nő megerősíti önmagát mint személy, azaz mint olyan lény, akit a Teremtő kezdetől fogva önmagáért akart, és aki ugyanakkor megvalósítja az ő női mivoltának személyes értékét, amennyiben őszinte önatadásban egyedül Istené lesz, aki Krisztusban nyilatkoztatta ki önmagát”.¹⁹ Máriaiban a nőiség tehát, szüzességével harmóniában, aktivitást, részesedést és befogadást jelent. Mária igenje, befogadása és megengedése, Istennel szemben az emberi aktivitás legteljesebb formája, hiszen a hitben történik.²⁰ Évával összehasonlítva, akinek női mivolta igencsak passzív volt, Mária – igenjével, szabadságának használatával – azonban „teremtő nő”, vagy az első századok atyáinak képével, azt is mondhatnánk: Mária az „erős asszony”. Példa... a nőnek, a férfinak, s minden embernek!

¹⁷ Vö. SESBOÜÉ, B., *op. cit.*, 229. Ő előbb volt szolgáló, mielőtt királynő lett volna. Ennek meglátása és folyamatos átgondolása a ma mariológiájának feladata. Vö. *Uo.*

¹⁸ Lásd II. JÁNOS PÁL, *Redemptoris Mater*, Budapest 1987, 46. Ez a pápai körlevél a „Boldogságos Szűz Mária a zarándokló egyház életében” alcímet viseli (*RM*).

¹⁹ Vö. *MD* 20. Természetesen ez a látásmód érvényes a férfinak a papi vagy a szerzetesi cölibátusban történő megszentelődésére is – teszi hozzá II. János Pál pápa.

²⁰ Vö. BALTHASAR, H. Urs von, „Mária az Egyház tanításában és áhítatában”, in *Jézus és az Egyház Anyja*, Eisenstadt 1987, 5.

3. Mária, az anya

Mária, a Szentírás tanúságában, az Úr anyja (Lk 1,43), hasonlóan az Egyház hitének legkorábbi megnyilatkozásaihoz.²¹ Mit jelent azonban Mária anyasága, sőt istenanyasága a ma embere számára, milyen modellt rejt magában?

Máriában, az Istenanyában feltűnik, sőt felragyog az emberi teremtmény méltóságának legmagasabb foka, aki arra hivatott, hogy az isteni szeretet, mint éltető forrás, (túl)áradásának részese legyen. Máriában az ember, s az egész emberiség arra kap hivatást, hogy az isteni szeretet tanúja legyen a földön, mely által az ember képes túlmutatni önmagán, s földi dimenzióján, tehát a szeretetben, s a szeretet által valószínűsíti meg önmagát. A Szűz isteni anyaságában (istenanyaságában) látjuk, hogy egy teremtmény – a Kegyelem és a szabadon kimondott igénje által – képes az örök és folyamatos teremtés, melynek forrása maga az isteni szeretet, tehát ennek a „sugárzó és ragyogó ingyenességnek” részesévé lenni, ezzel pedig az ember és az emberiség, a Máriában, az új teremtés hajnalában megrajzolt és megvalósított isteni, megváltó és teremtő szándék szerint, arra hivatott, hogy eredetileg és lényegét tekintve szeretni tudjon, s szeressen: így ajándékozta oda önmagát, mégpedig az isteni kezdeményezéstől vezéreltetve. Isten anyja tanúja annak, hogy az ember hivatása a szeretet, s csak így, ebben az isteni dimenzióban valószínűsíti meg önmagát. A szeretetben az ember kilép önmagából, korlátaiból, s a legfőbb parancsban²² kimondott isteni szándék és akarat szerint „él”. „Mária, istenanyaságában, Ő maga a konkretizált és megélt parancsolat”.²³

Az ember tehát – Máriára tekintve – megtapasztalja, hogy azért van a földön (lett teremtvé), hogy szeressen, mert öröktől fogva szeretik őt (Valaki szereti). A szeretet örök kezdeményezése nélkül elképzelhetetlen lenne bármilyen időben korlátozott szeretet-megnyilatkozás: csak az „előbb szerettelek” távlatában vagyunk képesek mi is szeretni... Minden szeretet tanúja és újjá- és feléledése az örök szeretetnek... Ebben az értelemben az ember, ha szeret, maga is részesévé válik az eredeti, teremtő jóváhagyásnak. Ez a szeretet életet szül, teremt...”.²⁴ Mária, az

²¹ Lásd Kalkedóni Zsinat (451) – DS 301, vagy még korábról az Efezusi Zsinat (431), Cirill második levele Nesztorioszhoz (DS 251). Lásd még 13. lábjegyzet.

²² Mt 22,37-40

²³ FORTE, B., *Maria, la donna icona del Mistero*, Cinisello Balsamo 1989, 223.

²⁴ Vö. FORTE, B., *Trinità come storia. Saggio sul Dio cristiano*, Milano 1988, 175.

anya, tehát modellje annak az embernek, aki megtanulhatja Tőle, hogy az emberi lét kibontakozásának igazi és legnagyobb útja *a szeretet útja*.

A szeretet ingyenessége, Mária példáján keresztül is, egy másik, alapvető szempontra hívja fel a figyelmet, mégpedig az isteni szándék és a *szabadon* való elfogadás harmóniájára. A szabadság a szeretet ingyenességének lehetőségi feltétele. Csak a szabadon, kényszerítés nélkül kimondott igen tesz részesévé az Isten folyamatos, szeretetből fakadó és a szeretetet megjelenítő akaratának, teremtésének. Az ember, Mária alakjában és „igenjében” meglátja, hogy szabadság nélkül nincs szeretet, mert nincs feltétel nélküliség (ingyenesség és kényszer mentesség), s azt is, hogy szeretet nélkül nincs igazi szabadság sem.

Az Istentől elgondolt nőiességek (női mivoltnak) milyen elemei jelennek meg az asszony Máriában, mint Istenanyában? Mindenekelőtt azt a ragyogó és sugárzó készséget (arcot)²⁵ jelenti (a szeretet ingyenességének vonzásában), amely nemcsak életet ad a Fiúnak, hanem mindvégig mellette, a szeretetben érte folytatódik.²⁶ Benne „árad az élet”, mégpedig a szeretet túlaradó mértékében. A női mivoltnak ez az a képe, ahol az élet „a szülést, a táplálást, a védelmezést jelenti, mégpedig úgy, hogy önmagát adja benne (bele).²⁷ A nő, az asszony tehát ajándék: életadása, szülése, anyasága pedig az ő radikális nagyvonalúságának mély szimbóluma. „Az anyaság összefügg a női mivolt személyes struktúrájával és az önátadás személyes dimenziójával: »Isten segítségével embert hoztam a világra« (Ter 4,1)... A nő anyaságában, amely a férfi apaságához kötődik, az az örök misztérium tükröződik, amely által valaki szül és szülő lesz, ami megtalálható magában az Istenben, az egy és háromszemélyű Istenben (vö. Ef 3,14-15)” – mondja II. János Pál pápa.²⁸

Az anyai szeretet tanúja kell, hogy legyen ennek a Máriában felragyogó sugárzó készségnek. Aki így szeret, aki életet adó létének belső hűségével ajándékozza oda magát, annak „semmi sem drága”. Ez az

²⁵ Elgondolkodtató a képzőművészeti alkotások azon tárháza, amely Máriának, az Istenanyának kedves, törekeny, de vonzó arcot próbálja meg megjeleníteni. A belső hit és „meggyőződés” tanúsága ez!

²⁶ „Az ember anyjának mosolyában fedezi fel, hogy létezik a világ, amely befogadta, s szeretettel üdvözölte. S ebben a tapasztalatban tudatosan saját léte is.” BALTHASAR, *op. cit.*, 7.

²⁷ Vö. EVDOKIMOV, P., *La donna e salvezza del mondo*, Milano 1980, 157.

²⁸ MD 18.

asszony nem azért szereti gyermekét, mert szép és jó, hanem széppé és jóvá varázsolja, miközben szereti!²⁹ Ez nem az érdemből származó szeretet, hanem a létből fakadó, melynek forrása az anyai szeretet titka, mely valójában csak az isteniből ered(het). Az Istenanya így áll minden nő és asszony előtt, akiben az anyai természet, a szeretet szabadságában kimondott erejével egyenes arányban valósul meg, minél inkább ajándék és minél inkább sugárzó készség és ingyenesség, annál inkább Istentől akart, eredeti és autentikus. Példa nőnek, férfinak, minden embernek.

4. Mária, a jegyes

Mária, a Szűz Anya, az az emberi teremtmény, akiben az Örök Isten eljegyezte a történelmet, mégpedig abban az örök szövetségben, ahol egyesül az isteni és az emberi, a mennyei és a földi. Nagy titok ez! Mit jelent azonban korunk emberének, hogy Mária jegyes, az új szövetség jegyese (mennyaasszonya)?

A Jegyes alakjában felmerülő, a minden nemzedék emberére vonatkozó gondolatok elsősorban a *kölcsönösség* és az *elővételezés* témáihoz kapcsolhatók. Mária, az Istentől szövetségre hívott teremtmény, egyben azt is jelenti, hogy a szoros kapcsolatban (szövetség) kimondott meghívás lényegileg a találkozássra, a dialógusra és a szövetségkötésre való isteni felszólítás. A felelet, az őszinte kölcsönösség pedig az emberi lét strukturális feltétele, azaz olyan kategória, ami nélkül nincs szövetség: az élet és a történelem titka egyben mindig a szövetség misztériuma.³⁰

Az ember lényegét tekintve dialógikus (párbeszédre hívott) létező. Az ember, ha szeret, egyben hagyja magát is szeretni! Ennek, a párbeszédre alapuló kölcsönösségnek példáját látjuk Máriában, a Szövetség Jegyésében: Ő maga a dialógus Istennel (örömhírvétel és a Magnificat), Fiával (Kánai menyegző és a Kereszt tövében), s az emberekkel („Tegyétek, amit mond” – Jn 2,5). Folyamatos dialógusában pedig azt az utat is megmutatja, mely az emberi hivatás realizálásának legszebb példája: a *szentség* és megszentelődés, az Istenhez való folyamatos közelebb kerülés útja. Máriában azt a szentséget látjuk, amely az érett, teljes ember alakja, akiben Isten dicsősége tündöklök fel. A Lélektől vezetett élet, melynek legvilágosabb példája Mária élete, Isten és az

²⁹ FORTE, *Maria, la donna*, 227.

³⁰ Vö. FORTE, *Maria, la donna*, 251.

ember „igenjének” kölcsönös találkozása Ő, egy „kibékült és kibékített” lét békéje és öröme.

Mária, a Szövetség Jegyese, azonban az isteni szándék és akarat örök elővételezése is (anticipatio). Feltárja minden ember számára a létezés *elővételező* és *előlegező* struktúráját: az embernek nem az az igazi hivatása, hogy a múltó jelenben felemésztődjék, hanem az isteni jövőben haladjon, ami felé a jelen is tart. Azaz az emberi lét párbeszédese jellege, igazán csak az „önmagán túlmutatásban”, azaz a transzcendenciában valósul meg.³¹ csak a Hatalmas és a jövőendő (holnap) előtt megnyílván képes az ember életét igazán megélni úgy, mint a szabadság diálogusa.³² Ezen a ponton Mária, a Jegyes, a Szűz Anya úgy jelenik meg előttünk, mint az „örök remény birtokosa”, aki a Vigasztaló Lélektől vezéreltetve éli, építi és élteti az isteni jövőt az emberi jelenben. Reménye nem a vak előremenekülés, s nem a megnyugtató látszatát keltő szökés, hanem éppen ellenkezőleg, a jelen megélése, amit Isten jeleinek és megtelepedéseinek nyitottságában képes megvalósítani.

Mária – Jegyes – asszony, mit jelent ez a női mivolt számára? Itt talán még világosabban feltűnik mit jelent a Lélek jelenlétéből fakadó *kölcsönös válasz* és *elővételezés* öröme, ami Máriában, a Jegyesben emberi teljességet kap. A „Szentlélek garanciája Máriában annak a biztosítéka is, hogy Ő nem pusztán egy asszony a többi között, hanem az asszony érkezése, aki nem pusztán eszköz az Isten kezében, hanem a *Megtestesülés titkának objektív értelemben vett emberi feltétele*”.³³ Mária ezt a feltételt, mely nem pusztán egyszeri állapot, hanem Isten folyamatos ajándéka, a maga szentségében, a jegyes állapotában, abban a „létezésben” mondta ki, amelyet a szeretetből fakadó állandó, kölcsönös felelet-adásban valósult meg. A szent asszonyok – Máriával az élen – megtestesítői a női eszménynek, de példaképei valamennyi kereszténynek, példaképei „Krisztus követésének”: példásan mutatják meg, hogyan kell a menyasszonynak a vőlegény szeretetét viszonznia”.³⁴

A szentségben kimondott kölcsönös válasz minket is elvezet a nő elővételező (a titkot megérvő és megsejtő) jellegéhez. Az asszony

³¹ A jegyes előremutató öröme és boldogsága ez!

³² Ezért mondhatjuk (mert érezzük), hogy az élet a halál rabságából való kivonulás, s egyben az igazi hazának a megtalálása.

³³ Vö. EVDOKIMOV, *op. cit.*, 196.

³⁴ Vö. MD 27. Nem véletlen, hogy számtalan szent életében megtaláljuk azokat a „derék asszonyokat”, aki a szentség női „oldalát” és ideálját testesítik meg, s így nyújtanak „segítséget” az életszentség elérésében.

előbbre lát, mielőtt látna, előbb érez, mint ismer. A férfi előbb gondolkodik, majd cselekszik, a nő azonban képes, ha a helyzet megkívánja, előbb cselekedni, ami bölcsességére is utal(hat). A nő eme profétai jellegének legtokéletesebb megnyilvánulását látjuk Máriában. Minden születendő gyermek jele annak, hogy Isten nem fáradt bele még az emberbe (Tagore). Ennek az isteni áldásnak, a remény biztosítékának is példája a Jegyes, Mária. Ahogyan Máriában a Szentlélek volt garanciája a születendő gyermek elővételezésének, s táplálója reményének, úgy minden asszony számára, a Lélek befogadása lesz az az ajándék, mely számára is megadja majd a kölcsönös válaszáds reményét, s majdan megvalósulását. Isten ígéreterre mond minden asszony ígent, s táplálja annak reményét, hogy Isten a megkezdett szövetségéhez hű marad.³⁵

Isten szövetsége a történelem és a jövő központja (szíve), az asszony – a jelen és a jövő menyegzőinek arája – pedig az idő és az örökkévalóságé.

5. Mária és a mai ember

Máriában, a saját identitását kereső ember – ez ma különösen is erős antropológiai szempont³⁶ –, képes lehet úgy megérteni, mint az a személy, aki helyet kap egy meghatározott isteni trendben és szándékban, melyet – Máriához hasonlóan – feltétel nélkül kell meghallania és elfogadnia. Ez az isteni akarat nem menti fel az emberi feladatok elvégzésétől, sőt méginkább ösztönzi az embert, hogy Isten „jelenlétét” a mában és a konkrétban élje meg.³⁷ Mária életét a hit bizonytalanságában, homályában élte meg, ami azonban őt nem bátorította el, hanem az Istenbe való ráhagyatkozás útjára, egyre erősödő bizonyosságára vezette: „Máriában az ember elsősorban nem az isteni jószág mindenhatóságát és mindentudóságát kontemplálhatja, hanem azt a konkrét emberi valóságot, utat, melyet az életté alakít, ösztönöz... Mária, privilégiumok nélküli csendje, öröme, fájdalmai, nyugtalansága és aggodalma, a többi emberhez hasonló, népének hagyományaitól meghatározott életmódja,

³⁵ Nem véletlen, hogy a Szentírásban számtalan olyan esetet találunk, ahol a szabadulás reménye és várása egy asszony alakján keresztül tűnik fel.

³⁶ Karl Rahner, hasonlóan Semmelrothoz és Kösterhez, azt a felfogást képviseli, hogy Máriát és a kiváltságait teljesen az ember szempontjából kell nézni, akinek üdvörténete teljesen Jézus Krisztusra mint a Megváltóra irányul. Vö. SCHEFFCZYK, L. – ZIEGENHAUS, A., *Mária az üdvörténetben*, Budapest 2004, 40-41.

³⁷ Vö. MATTAI, G., „Sociologia”, in *NDM*, 1319.

igen közel hozzák Őt a mi sajátos életfeltételeinkhez és életvalóságunkhoz. Az a misztérium, amely átitatta életének minden pillanatát, ez csak „szolidárisabbá” tette Őt az emberekhez, s nem a távolságot növelte velük szemben.³⁸ Máriától a ma embere konkrét és mindig hiteles életstílust leshet és tanulhat el, melynek alapja az Isten hűségére mondott válasz. Mária nem beszél, nem cselekszik feleslegesen, hanem életté alakítja első és örök „igenjét”. Ez az Ő hűsége, „igen a mindennapokban”.³⁹

³⁸ Vö. MONGILLO, „L'uomo contemporaneo e Maria”, in Fiore, S. de (a cura di), *La presenza di Maria nell'evangelizzazione*, Roma 1980, 51.

³⁹ „Mária tisztelete a legbiztosabb és legrövidebb út, hogy valóban eljussunk Jézus közelébe. Ha átélmélkedjük életének minden szakaszát, megtanuljuk, hogy mit is jelent a mindennapi, tárgyilagos, túlzások nélküli és mégis bensőséges élet Krisztusért és Krisztussal. Mária életét szemlélve rendelkezésére állunk Istennek a hittel járó lelki sötétségben is. Ugyanakkor megtanuljuk, hogy mennyire készenlétben kell lennünk, mert Jézus váratlan lépéseket is kívánhat tőlünk.” BALTHASAR, *op. cit.*, 18.

MELLES TIVADAR

A NŐ MÉLTÓSÁGA A KELETI EGYHÁZJOG ALAPJÁN

Engedjék meg, hogy ezen előadásommal megemlékezzek azokról a tisztelendőasszonyokról, akik egész hivatásuk megélése során vetették a bátorságot, hogy a Feltámadott Szentlelkének hitében megkapaszkodva, a paróchiákon 24 órás állandó szolgálatban éltek az év 365 napján át, az Isten, a hívek, családjuk és áldozópap férjük számára. Sajátosan magasztos módját adták a nők méltóságának.

A hatályos törvénykönyvünkől többnyire a házasságról szóló kánonokat veszem témám illusztrálására, hiszen itt van szó legtöbbször a nőkről. Következzék a házasság definíciója:

776. kán. 1§: „A házasságnak a Teremtő által alapított és törvényei által szabályozott szövetsége, amely révén a férfi és a nő visszavonhatatlan személyes beleegyezés révén az egész élet közösségét hozzák létre maguk között, természeténél fogva a házasfelek javára, gyermekük nemzésére és nevelésére irányul”.

Az 1.§ a házasság, pontosabban a házasságkötés (*matrimonium in fieri*) közvetett meghatározása a római jogig visszanyúló hagyomány és a zsinat tanítása alapján (GS 48). Az 1.§ nem nevezi szerződésnek (*contractus*) a házasságot, hanem következetesen a bibliai szövetség *foedus* szót használja. Ez a CCEO egyik kiemelkedő értéke nemcsak a női méltóság szempontjából, hanem mert markánsan fogalmazza meg a házassági szövetség szent jellegét és vallásos dimenzióját. A kánonjogászok egy része ma már a szerződés-elmélet helyett az intézmény elméletet részesíti előnyben.¹ Az 1.§ tehát a házasságot szövetségként írja le, amely a házasság személyes és vallásos realitását hangsúlyozza, hiszen a felek kölcsönös önátadását (=személyes dimenzió) és egyben az Isten iránti szeretetük jelét (=vallásos dimenzió) fogalmazza meg.² A CCEO

¹ SALAZAR, J. – MOSTAZA RODRIGUEZ, A. – SANTOS, J. L., „Derecho matrimonial”, in *Nuevo Derecho*, 124-128.

² KRÄMER, P., *Kirchenrecht I, Wort-Sakrament-Charisma*, Stuttgart – Berlin – Köln 1992, 102.

nem tartotta fontosnak a szerződés fogalmának megtartását, ugyanis ha a beleegyezés révén jön létre a házasság, s ezt az elvet a római jog is szentesítette,³ akkor ez a jogszerű megegyezés magában foglalja a házassági szerződés jogi motívumát is.

A kánonjogi szakirodalomban viszont igen ritkán történik utalás a Hegel jogfilozófiai álláspontjára a házassági szerződésre: „Mint hogy a két szerződő fél, mint közvetlen önálló személy viszonyul egymáshoz, azért a szerződés

a) az önkényből indul ki;

b) az azonos akarat, amely a szerződés révén létezését nyer, csak a felek által tétélezett, tehát csak közös, de önmagában nem általános akarat;

c) a szerződés tárgya egyes külső dolog, mert csak az ilyen van alávetve a felek pusztá kényének, hogy azt elidegeníthetik.

A szerződés fogalmának tehát a házasság nem rendelhető alá. Ezt az alárendelést – azt kell mondani, a maga szégyenletességében – megtaláljuk Kantnál a „A jogtudomány alapelveinek metafizikája” című munkájában.⁴

További értéke a szövetség szó következetes használatának a *CCEO*-ban, hogy a Biblia explicit illetve implicit idézése kánoni hagyományunkban teljesen általános – és mert újra megjelent – csupán emlékeztetésül hadd idézzem az Apostoli Kánonok közül a 48. kánont az elbocsátott hitvesekről: „Ha valamely világi, elűzven feleségét, másikat venne el, vagy mástól elbocsátottat, közössiessék ki”.⁵ A kánon teljesen Krisztus Urunk szavain alapszik.⁶

Szintén a nők, a feleségek méltóságát támasztja alá a trulluszi zsinat 13. kánonja a Szentírás segítségével.

„Így tehát ha valaki hypodiakonussá vagy presbiterré való felszentelésre méltónak találtatott, semmiképpen se akadályoztasék abban, hogy arra a fokozatra előléptessék, ha törvényes feleségével él együtt: az a fogadalom se követeltessék tőle a felszentelés idején, hogy távortartja magát a feleségével való törvényes érintkezéstől, hogy ne kényszerüljön ily módon az Isten által rendelt és az Ő jelenlétével megáldott házasságot káromol-

³ ULPIANUS, „nuptias non concubitus, sed consensus facit” – *Dig.* 23. 2. 2.

⁴ HEGEL, F., *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Hamburg 1955, 80.

⁵ BERKI, F., *Kánonok könyve*, Budapest 1996, 35.

⁶ Vö. Mt 5,32 és Mt 19,9.

ni. Mert az Evangélium hangja így kiált: »Amit tehát Isten egybekötött, ember szét ne válassza«. És az Apostol így tanít: »Tisztességes a házasság és szeplőtelen a házasság«. És »Felelősséget köttetél? Ne keress elválást!«⁷.

A kánon szó szerint idézi az Újszövetséget.⁸

A Spanyolországban zajló törvénykezés kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy a házassági szövetség a Teremtő által alapított és törvényével ellátott szövetség, tehát isteni törvény a *CCEO* 776. kánonja. A nagyon gazdag tartalmú szövegből engedjék meg, hogy most csupán arra utaljak, hogy férfi és nő egész életre szóló közösségéről ad kinyilatkoztatást az Isten, és a törvényhozó a természetjogra utalva kifejezetten a házasság céljának tartja a gyermekek nemzését is. A jelenleg érvényes Családjogi Törvény így szól ugyanerről a témáról:⁹ Az 1952. évi IV. törvény e rendelkezése a családjog legfontosabb alapelveit fogalmazza meg. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 16. cikkének 3. pontja, az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya 23. cikkelye és az 1993. évi XXXI. Törvénnyel a magyar jogrendbe iktatott, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 8. valamint a 12. Cikkelye értelmében a család a társadalom természetes és alapvető egysége, és joga van a társadalom és az állam védelmére. A házasságkötés szabadsága alapvető emberi jog. A házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a szabad párválasztáson alapuló házasságkötésre és a családalapításra, az e jog gyakorlását szabályozó hazai törvények szerint. A nemzetközi egyezményekkel összhangban a házasság intézménye jogunkban is hagyományosan kizárólag egy férfi és egy nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan a közös gyermekek születését, családban való felnevelését célozza, amellet, hogy a házastársak hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete [14/1995. (III. 13.) AB határozat]. A házasság és a család intézménye az Alkotmányban külön, nevesített védelmet élvez. Az Alkotmány 15. §-a kimondja, hogy a Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.”

⁷ BERKI, *op. cit.*, 112.

⁸ Mt 19,6; Zsid 13,4; 1Kor 7,27

⁹ KOMPLEX CD JOGTÁR, *hatály 2004. 1.1-*

A nők méltósága szempontjából fontos még a 777-es és 817-es kánon. 777. kánon: „házasságból a házasfelek között azonos jogok és kötelezettségek fakadnak a házastársi életközösséghez tartozó dolgok tekintetében”. Továbbá a 817. kánon

1.§: „A házassági beleegyezés akarati cselekedet, amelyben a férfi és a nő visszavonhatatlan szövetségben kölcsönösen átadják és elfogadják egymást, házasság létesítése szempontjából.”

2.§: „A házassági beleegyezést semmilyen emberi hatalom nem pótolhatja.”

A házasság csak a felek szabadakarat-egyezése estén jön létre, a *CCEO* ezzel védi a partnerek házasságkötési szabadságát, mindenekelőtt a nőt, akit többé nem egyszerűen feleségül vesznek, hanem a Codex lényegileg kijelenti a nő egyenrangúsítását.

A nő egyenrangúságának ilyen határozott deklarálása, igen jelentős a keleti patriarchális beállítottságú közösségek számára. Ez a hagyományunk fényében igen komoly antropológiai lépés. Hadd utaljak Nagy Szent Bazil kánoni leveleire. A házasságtörő férfiakra, és asszonyokról:¹⁰

„9. kánon – Az Úr kijelentése, amely szerint tilos felbontania a házasságot, házasságtörés esetét kivéve (vö. Mt 5,32), egyaránt vonatkozik a férfiakra és nőkre. Mégis a szokás nem így tarja. Az asszonyokra nézve pontos részletezést találunk: az Apostol azt mondja: »Aki utcanővel hál egy test vele« (1Kor 6,16); Jeremiás pedig: »Ha egy asszony elmegy egy más férfival, nem fog visszatérni férjéhez, hanem maradjon meg a szennyben« (Jer 3,1); továbbá: »Aki megtartja a házasságtörő asszonyt, az ostoba és istentelen« (Péld 18, 22). A szokás azonban azt írja elő, hogy a házasságtörő és kicsapongó férjet az asszony mégis tartsa meg. Ezért nem tudom, hogy azt az asszonyt, aki egy elbocsátott férfival él együtt, házasságtörőnek szabad-e nevezni. Itt ugyanis a szemrehányás azt az asszonyt illeti, aki elvált a férjétől, bármilyen okból bontotta is fel a házasságot. Ha verték,

¹⁰ NAGY SZENT BAZIL, „Amphilochiosz ikóniai püspökhöz címzett első kánoni levele” 9. kánon, in Vanyó, L. (szerk.), *A kappadókiai atyák*, (Ókeresztény írók VI/1), Budapest 1983, 264-265.

de nem tűrte el az ütéseket, mégis inkább ezt kellett volna türelmesen elviselnie, mintsem, hogy férjétől elváljon. Ha anyagi veszteséget szenvedett, az sem helytálló mentség számára. Ha pedig azért vált el, mert a férje paráznaságban élt, akkor sem ismerünk az egyházi gyakorlatban ilyen szokást. Inkább arra kötelező az asszony, hogy még akkor sem váljon el férjétől, ha az hűtlen, hanem maradjon vele, mert nem lehet tudni, hogy mi lesz az eredménye. Hiszen: »Honnan tudod asszony, nem mented-e meg férjedet?« (1Kor 7,16). Az tehát, aki férjét elhagyja, és más férfihoz megy, az házasságtörő, az elhagyott férj viszont elnézést érdemel, s így az, aki ilyen férfival él együtt, nem sújtja ítélet. Ha viszont a férfi válik el feleségétől, és más asszonyt vesz el, akkor nemcsak ő maga házasságtörő, mivel házasságtörésre viszi feleségét is, hanem házasságtörő az a nő is, aki együtt él vele, mivel más férjét csábította el.”

Továbbá arról, hogy az a házas ember, aki férjes asszonnyal folytat testi kapcsolatot, paráznának tekintendő, viszont a férjes asszony, aki más emberrel él, házasságtörő:¹¹

„21. kánon – Ha egy nős ember nem elégszik meg a házassággal, hanem paráznaság bűnébe esik, akkor paráznának tekintjük és a szokásosnál hosszabbra, szabjuk bünbánati idejét. Mégis, nincs olyan kánonunk, amelynek alapján az illető házasságtöréssel volna vádolható, ha bűnét nem férjes asszonnyal követte el. Írva van ugyanis: A házasságtörő asszony »nem fog visszatérni férjéhez, hanem maradjon meg a szennyben« (Jer 3,1); továbbá: »Aki megtartja a házasságtörő asszonyt az ostoba és Istentelen« (Péld 18, 22). Azt a férfit viszont, aki paráznaságot követett el, nem zárják el a feleségével való együttéléstől. Tehát az asszonynak újra el kell fogadnia férjét, ha visszatér a parázna viszonyból, a férjnek azonban el kell üznie házából a beszenyvezett asszonyt. Ennek okát nem könnyű megérteni, de ez az uralkodó szokás.”

A nő méltóságának, paradigmaváltásának és egyben konceptuális változásra a keleti jogban jól példázza a 782. k. 1.§ és 2.§:

¹¹ *Ibid.*, 271.

„1.§: A jegyességet, amely dicséretes módon megelőzi a házasságot, a keleti egyházak ősrégi hagyománya szerint, a tulajdon sajátjogú egyház részletes joga szabályozza.

2.§: A házassági ígéret nem jogosít fel keresetre, a házasság követelésére, de alapot ad az esetleg okozott kár jóvátételére vonatkozóan.”

A trullósi zsinat 98. kánonja az eljegyzésről így rendelkezik: „Aki mással eljegyzett nővel lép a házasság kötelékébe – holott annak vőlegénye él –, a házasságtörés vétke alá esik.¹² Berki Feriz magyarázata, a következő e kánonhoz:

„A kánon egyházi eljegyzést tételez fel, amelynek szertartása az Euchológionban található, és amelynek rokonsági következményei is vannak. Az ilyen eljegyzés tehát félig-meddig házasságnak számít, és ennek megfelelően, megsértése, a házasságtörés büntetését vonja maga után. Az egyházi eljegyzést újabban közvetlenül az esküvői szertartás előtt szokták tartani, nehogy a gyakran szétbontott eljegyzésből más – a rokonság körében tartandó – házasságkötésre nézve rokonsági akadály merüljön fel.”¹³

A házasságkötés formája közvetetten vagy közvetlenül befolyásolhatja a nők méltóságát. Álláspontunk szerint e téren igen jelentős a *CCEO* tanítása.

„828. k. 1.§. – Csak azok a házasságok érvényesek, amelyeket szent szertartással kötnek a helyi Hierarcha, vagy helyi paróchus vagy valamelyikük által a házasság megáldására felhatalmazott áldozópap, és legalább két tanú jelenlétében, mégpedig az alábbiakban következő kánonok előírásai szerint, érvényben tartva a 832. k. és a 834. k. 2.§. előírásait.

2.§. Szentnek tekintjük itt a szertartást magának az eskető és megáldó áldozópapnak a közreműködése által.”

¹² BERKI, *op. cit.*, 160.

¹³ BERKI, *op. cit.*, 160.

„Az áldás ugyanis a megszentelés közlése”¹⁴ – tanítja Nagy Szent Bazil a 27. kánonjában. A *CCEO* 828. k. 2. §. meghatározza, hogy a *ritus sacer* kifejezés az áldozópap aktív közreműködését jelenti, aki a házasságkötésnél a szent a szertartást végzi, és áldást ad. E szöveg formulázása arra utal, hogy a papi áldás is belső eleme a kánoni formának. Noha e tekintetben nincs teljes összhang a mai kánonjogi irodalomban. Jelentős szerzők hangsúlyozzák, hogy a papi áldás, mint érvényességi feltétel nem a kánoni, hanem a szentségi forma eleme. A szentségi jel lényegi eleme, melynek funkciója sokkal mélyebben gyökeredzik, mintsem a pusztán, a házasság megtörténtjének hiteles bizonyítását szolgáló kánoni formáé.¹⁵ Megállapíthatjuk: *sui iuris* Egyházunk a házasság szentségében messzemenően megalapozza teológiailag is a nők méltóságát, továbbá ontológiailag is, metafizikailag is megrendítő magasságokba emeli az új férjet és az új feleséget, igazi hivatást adván nekik.

Összefoglalva az eddig elmondottakat: az Istenszülő Szűz Mária pócsi harmadik könnyezésének századik évfordulóján, és a Paraklisz önálló megjelentetésének centenáriumán a *CCEO* e szegmensének vizsgálata alapján a keleti egyházjog nagyszerű távlatokat nyit a női méltóságnak és nekünk, itt élőknek, reménységet ad a jóságos és emberszerető Krisztusunk.

¹⁴ NAGY SZENT BAZIL, *op. cit.*, 273.

¹⁵ NAVARRETE, U., „Questioni sulla forma canonica odierna nei Codici latino e orientale”, in *Periodica* 85 (1996) 492-497.

PREGUN ISTVÁN

ZÁRSZÓ

Excellenciás Püspök Úr!
Főtisztelendő Tanár Kollégák!
Kedves Vendégeink!

A levezető elnöknek minden tudományos együttlét végén megtisztelő kötelezettsége, hogy méltó zárószót mondjon.

A „Paraklisz”-ről – annak önálló megjelentetésének centenáriumán – tartott szimpozionunk végén mindenk előtt köszönetet mondok Püspök Úrnak mélyen megszívlelendő, meleg hangú, megnyitó szavaiért és a diszkusszió során kifejtett gondolataiért. Amikor felidézte komlós-kai gyermekéveit, mi is úgy éreztük: ott vagyunk a lobogó tűzű kandalló előtt és együtt énekeljük a Keresztes családdal a Paraklisz csodálatos szépségű énekeit. Biztos vagyok benne, hogy mindnyájunknak voltak ilyen – a Parakliszhoz kötődő – gyermekkori élményei. Igazat adunk Püspök Úrnak, hogy igazán imádkozni csakis gyermeki lélekkel lehet. Csak a gyermek tud teljes bizalommal és teljes önátadással Isten felé fordulni. Krisztus Urunk ezért mondotta az apostoloknak: „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermek, nem juttok be Isten Országába...” Püspök Úr felhívta figyelmünket arra, hogy a Paraklisz megőrizte a magyar görög katolikus hagyomány teljes dallamvilágát. Ez a szertartás megmenekült a napjainkban szinte divatossá váló idegen hatásoktól, a hagyományunktól idegen dallamvilágtól.

Külön köszönettel tartozunk dr. Ivancsó István tanár úrnak, Liturgikus Tanszékünk vezetőjének a szimpozion megszervezéséért és elhangzott előadásáért. Ivancsó tanár úr a tőle megszokott precizitással számolt be a Paraklisz szertartásáról és annak magyar nyelven való megjelentetéséről. Előadását vetítéssel tette világosabbá és szemléletes-sé. Különösen érdekes volt, amikor a görög, a szláv és a magyar változatokat egymás mellé helyezve, bemutatta a szertartásbeli azonosságokat és különbségeket. Külön kitérőnek szánta, hogy rámutatott: a XX. század első felében elterjedt „Jézus Szíve Ájtatosság” és a budapesti görög katolikus papnövédek által alkotott szentségimádási szertartás

is a „Paraklisz” nevet viselte. Úgy érzem, külön feladat lenne ezeknek – a galíciai hatásra – hozzánk érkezett és tőlünk idegen „liturgikus” szertartások bevezetése és elterjedése indokainak és szellemiségüknek tudományos feldolgozása.

Élvezettel hallgattuk mindannyian Gánicz Endre tanártársunknak a „Máriára vonatkozó bibliai képek” címmel megtartott előadását. Gondolatait hallgatva eszembe jutott megboldogult biblikus professzorem, Szörényi Andor, aki az Ó- és Újszövetség szoros kapcsolatát hangsúlyozva, mindig Szent Jeromost idézte, aki szerint: „Novum in vetere latet, vetus in novo patet...” vagyis: az „Újszövetség az Ószövetségben rejlik, az Ószövetség pedig az Újban tárul fel...”. Gánicz tanár úr nagyszerűen bemutatta a Paraklisz énekeiben található – az Istenszülőre utaló – biblikus képek ószövetségi alapjelentéseit és azok újszövetségi tartalmát. Ezzel a megközelítéssel részletesen elemezte a kormánypálca, a mennyek ajtaja, a megéghetetlen bokor, az egész világra fénylő világosság, az Úr hajléka, a megárnýékozott hegy, az arany gyertyatartó, a Paradicsomkert, az isteni asztal, a sátor és az arany fogantyú biblikus képek mariológiai vonatkozásait. Köszönet érte!

Dr. Orosz Atanáz tanár úr „A Paraklisz zsolttár-reminiscenciáinak patrisztikus értelmezése” címmel tartott előadást. Tudományos alaposággal tolmácsolta a Parakliszban szereplő zsolttárokkal, így a 142., a 116., az 50., és a 44. zsolttárral kapcsolatban a nagy egyházatyák magyarázatait. Előadását a nagy nyugati egyházatyával, Szent Ágostonnal kezdte, aki abban a korban élt, amikor még nem különült el mereven Kelet és Nyugat szellemisége. Ragyogó érzékkel válogatta össze Jeruzsálemi Szent Cirill, Alexandriai Szent Kelemen, Nagy Szent Gergely, Órigenész, Nagy Szent Bazil, Szent Atanáz, Kassziodorusz és Arany-szájú Szent János műveiből a vonatkozó zsolttár exegéziseket. Élmény volt számomra, hogy Orosz Atanáz tanár úr előadása nyomán felismerhettük „isteni ihletettségű atyáink” teológiájának mély krisztocentrizmusát.

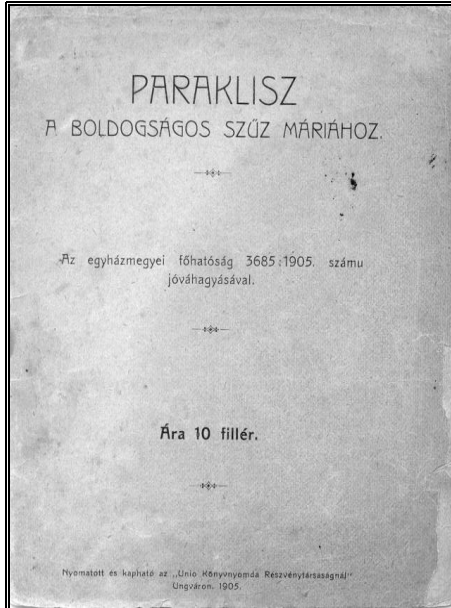
A szimpozionon előadott Hittudományi Főiskolánk egyik legfiatalabb tanára, dr. Seszták István is, aki „Mária a legszebb női hivatás birtokosa” címmel tartotta meg előadását. Igen mély teológiai tudással és alaposággal mutatta be az Istenszülő „szűz, anya és jegyes” voltát. Előadása során a gyakorlati keresztény életre is kitért, amikor arra a kérdésre válaszolt, hogy „mit jelent a mai ember számára az Istenszülő?”.

Dr. Melles Tivadar, Levelező Tagozatunk kánonjogi tanára „A nő méltósága a keleti egyház jog alapján” címmel mutatta be a kereszt-

ténység által megvalósított női ideál szépségét és értékeit. Előadásának nagy értéke volt a bőséges jogtörténeti háttér, amelynek során igazolta, hogy a legújabb keleti egyházjogi kódex történelmi folytonosságot hordoz, vagyis a keresztény hagyományban a kezdetek óta megőrzött értékeket jeleníti meg. A keleti házasságjog vonatkozó kánonjainak elemzésével rámutatott a férfi és a nő egyenjogúságának, a házasságnak, mint a férfi és a nő életközösségének értékeire.

Ismételten köszönetet mondok jeles előadóinknak értékes munkájukért. Köszönöm a diskusszió során elhangzott kérdéseket, hozzászólásokat. Ezek is gazdagították ezt a tudományos együttlétet.

IV. Liturgikus szimpozion



a

**Parakliszról,
önálló megjelentetésének
centenáriumán**

**2005. április 29-én
a Hittudományi Főiskola dísztermében.**

A „Paraklisz a Boldogságos Szűz Máriához” szertartás görög katolikus népünk legkedveltebb Mária-ájtatossága. Nem csak a régi időkben ismerték, ma is nagyon sokan tudják kívülről a szövegét és dallamát. Nem is kell a teljes címét elmondani, elég csupán annyit említeni, hogy „Paraklisz”, s szinte mindenki tudja, miről van szó. A nagy szertartási könyvek két változatát - a nagyobbat és kisebbet - ismerik. Nálunk az utóbbi lett általánossá.

Az általunk végzett szertartásnak és a szimpozionon bemutatott száz esztendőös füzetnek, illetve a szöveg további kiadásainak némi nyomát már levéltári forrásokban is lehet találni. A korabeli, illetve közvetlen sajtó szintén említi.

Bár Roskovics Ignác „Ó hitű imádságos és énekes könyv” című művében már korábban megjelent (1862) a szövege, önálló kiadása viszonylag későn, csak száz esztendővel ezelőtt történt. Aztán megjelentette még 1930-ban és 1944-ben Krajnyák Gábor egy díszesebb füzetben. Érdekes, hogy ezek után magyar nyelven nem adták ki önálló műként, csak egymást követő imádságos és énekes könyvekben. Ennek valószínű oka az lehet, hogy az említett nagy népszerűsége és közismertsége tett szert. Bár az is igaz, olykor kifogásolják a sajtónkban, hogy nem lehet kapni az „olcsó kis füzetet” a Paraklisszal.

Figyelemre méltó azonban, hogy újabb kiadású imádságos és énekes könyveinkből sem hiányzik a szövege. Így folyamatosan jelen lehet egyházunk életében, bár szinte állandóan felmerül egy újabb önálló füzetben való megjelentetésének az igénye is.

A szimpoziont a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszéke rendezi a Paraklisz első önálló, magyar nyelvű megjelentetésének 100. évfordulója alkalmából 2005. április 29-én.

Program

„Siessünk buzgón az Istenszülőhöz” - Közös ének

15.00 - **Megnyitó** - Dr. Keresztes Szilárd megyéspüspök

15.10 - *A Paraklisz szertartása és magyar nyelven való megjelentetése* - Dr. Ivancsó István liturgikus tanszékvezető

15.40 - *Máriára vonatkozó bibliai képek a Parakliszban* - Gánicz Endre biblikus tanár

15.55 - *A Paraklisz ószövetségi reminiszcenciáinak patrisztikus értelmezése* - Dr. Orosz Atanáz szerzetes, a patrológia tanára

16.20 - *Mária, a legszebb női hivatás birtokosa* - Dr. Seszták István fundamentális tanszékvezető

16.35 - *A nő méltósága a keleti egyházjog alapján* - Dr. Melles Tivadar kánonjogi tanár

16.50 - **Diszkusszió**

17.00 - **Összefoglalás és zárszó** - Dr. Pregun István főigazgató

„Tündökölj, tündökölj...” - Közös ének

A 2005. április 29-én, a Hittudományi Főiskola dísztermében (Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13-19.) rendezett szimpozionra tisztelettel meghívjuk és várjuk.

Liturgikus Tanszék

Cím: 4401 Nyíregyháza, Pf. 303. – **E-mail:** ivancsoi@atanaz.hu

**A szimpozionhoz kiállítás
csatlakozik, mely a földszin-
ten megtekinthető.**

A SZIMPOZIONON RÉSZT VEVŐK NÉVSORA
(A hallgatóinkon kívül)

Bacsó János	–	Tiszaeszlár
Bory Endre	–	Miskolc
Hollós János dr.	–	Téglás
Horváth Tamás	–	Nyíregyháza
Janka György dr.	–	Nyíregyháza
Káplár János	–	Levelek
Kerékgyártó András	–	Nyírgelse
Kondás Sándor	–	Nyíregyháza
Kruppa Tamás dr.	–	Nyíregyháza
Laczkó Zsolt	–	Debrecen
Lipcsák Tamás	–	Nyíregyháza
Márku László	–	Napkor
Márku Lászlóné	–	Napkor
Obbágy László dr.	–	Nyíregyháza
Obbágy Miklós	–	Miskolc
Oláh Miklós	–	Hajdúszoboszló
Orosz Árpád id.	–	Nyíregyháza
Orosz János	–	Nyíregyháza
Papp András	–	Miskolc
Sivadó Csaba dr.	–	Nyíregyháza
Szabó Gábor	–	Demecser
Szabó Péter dr.	–	Budapest
Szabó Sándor	–	Oros
Szántay Miklós OSBM	–	Máriapócs
Zolcsák István	–	Nyírcsászári

TARTALOM

Keresztes Szilárd: Megnyitó	5
Ivancsó István: A Paraklisz szertartása és magyar nyelven való megjelentetése	7
Gánicz Endre: Máriára vonatkozó bibliai képek a Parakliszban	37
Orosz Atanáz: A Paraklisz zsoltár-reminiszcenciáinak patrisztikus értelmezése	45
Seszták István: Mária, a legszebb női hivatás birtokosa	61
Melles Tivadar: A nő méltósága a keleti egyházjog alapján	73
Pregun István: Zárszó	81
A szimpozionon részt vevők névsora	89
Tartalom	91

A „LITURGIKUS ÖRÖKSÉGÜNK” SZOROZAT FÜZETEI

- I. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk I. Az első magyar nyomtatott Liturgikon megjelenésének 120. évfordulójára 2002. április 18-án rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 8.), Nyíregyháza 2002, 57 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 806 0
- II. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás faksimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 10.), Nyíregyháza 2003, 67 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 812 5
- III. Ivancsó, I. (szerk.), *A 125 éve alakult hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság utolsó műve, a Danilovics-énekkönyv megjelenésére 2004. április 29-én rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 11.), Nyíregyháza 2004, 92 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 963 8665 033
- IV. Ivancsó, I. (szerk.), *A Paraklisz önálló megjelentetésének centenáriumára 2005. április 29-én rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 12.), Nyíregyháza 2005, 92 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 963 86650 4 1